

เอกสาร เหตุการณ์
ทางประวัติศาสตร์การเมือง

ชุด 3

ในหลวงอานันท์
กับ
นายปรีดี พนมยงค์
และ
กรณีสวรรคต

เล่ม 1

๕
๗๓
๗๓

เรียบเรียงโดย

สำนักพิมพ์...

ในหลวงอาหนัก

กับ

นายปรีดี พนมยงค์

และ

กรณีลี้วรรคต

โดย สุพจน์ ด่านตระกูล

โครงการหนังสือประวัติศาสตร์การเมือง

สำนักพิมพ์ 'จิรวรรณนุสรณ์'

ในหลวงอานันท์กับนายปรีดี พนมยงค์

และ

กรณีสวรรคต

โดย สุพจน์ ด้านตระกูล

จัดพิมพ์โดย

โครงการหนังสือประวัติศาสตร์การเมือง
สำนักพิมพ์ 'จิรวรรณสรณ์'

จำหน่ายโดย

บริษัทเคทีดีไทย

๓๐๓/๗ ซอยสันติภาพ ถนนนเรศ บางรัก โทร. ๒๓๓๒๓๘๒

พิมพ์ที่บริษัท ศรีสมบัติการพิมพ์ จำกัด

355/21 ถนนจรัลสนิทวงศ์ แขวงบางอ้อ

เขตบางกอกน้อย กทม. 10700 โทร. 4243877

นายอุดม พรหมสกุลชัย ผู้พิมพ์ - ผู้โฆษณา

ความดีของหนังสือเล่มนี้
ขอน้อมเกล้าอุทิศถวายแด่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
เยาภษัตริย์ผู้เป็นที่รักและเคารพยิ่งของชาวไทย

และ

อุทิศแด่
ท่านปรีดี พนมยงค์

ผู้ซื่อสัตย์

สารบัญ

	หน้า
๑. ขนสู่ราชบัลลังก์	๑
๒. ชีวิตทรงพระเยาว์	๑๓
๓. ในโลซาน	๒๑
๔. การเมืองไทย	๓๘
๕. เสรีไทย	๗๕
๖. ภายในคณะผู้สำเร็จฯ	๑๐๕

๐ ๕ ๖
ภาพยนตร์

ในหลวงอานันท์ เป็นกษัตริย์พระองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์
ที่เสด็จสวรรคตโดยฉิบปักษิ คือถูกลอบปลงพระชนม์ในขณะที่กำลังบรรทม
อยู่บนพระที่นั่งพระบรมมหาราชวัง

แต่ในหลวงอานันท์ก็ไม่ใช่เป็นกษัตริย์พระองค์แรก ของชนชาติไทย
ที่เสด็จสวรรคตโดยฉิบปักษิเช่นนั้น

นับแต่ได้มีการรวมตัวกันขึ้นเป็นประเทศหรือราชอาณาจักร ของชน
เผ่าไทย อันตั้งต้นแต่ที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้สถาปนาสุโขทัยขึ้นเป็นราช
ธานี เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๐๐ มาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และ
กรุงเทพฯ รวมเวลา ๖๘๙ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ องค์พระมหากษัตริย์
ไทยและองค์รัชทายาทได้เสด็จสู่สวรรคตโดยฉิบปักษิ ซึ่งเรียกตามศัพท์ชาว
บ้านสามัญว่า “ตายเพราะถูกฆ่า” ถึง ๑๕ พระองค์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
๑๓ พระองค์ สมัยกรุงธน ๑ พระองค์ และสมัยกรุงเทพฯ ๑ พระองค์ คือ
องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลรัชกาลที่ ๘ แห่งราชจักรีวงศ์
ซึ่งเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙

การเสด็จสวรรคตของพระเจ้าอยู่หัวและรัชทายาท แต่อดีต
ทั้ง ๑๔ พระองค์ เป็นการเสด็จสวรรคตที่ประวัติศาสตร์ได้บัน
ทึกและเปิดเผยแล้ว ว่าเป็นการปลงพระชนม์กันเองอย่างเปิดเผย
อันเนื่องมาจากการแย่งชิงราชบัลลังก์กัน ระหว่างพระ
ราชวงศ์หรือต่างพระราชวงศ์ เช่นระหว่างลูกผู้พี่กับลูกผู้น้อง
(พระเจ้าทองลับกับพระราเมศวร พ.ศ. ๑๕๓๑) (เจ้าชายพระยา
กับเจ้ายพระยา พ.ศ. ๑๕๖๓) ระหว่างหลานกับอา (สมเด็จพระ

(๖)

พระราชพิธีราชาภิเษกกับพระขั้ราชา พ.ศ. ๒๐๓๓) ระหว่างลูกกับแม่ (สมเด็จพระยอดฟ้ากับท้าวศรีสุดาจันทร์ พ.ศ. ๒๐๕๑) ระหว่างลูกกับหลาน (สมเด็จพระศรีสุธรรมราชากับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. ๒๑๕๕) หรือแม่แต่การสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕) ก็โดยพระบรมราชโองการของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แต่การเสด็จสวรรคตของในหลวงอาหนักนี้ เยาวกษัตริย์อันเป็นที่รักและเคารพของคนไทยทั้งชาติ กลายเป็นปมปริศนามาจนบัดนี้ เพราะพระองค์ถูกลอบปลงพระชนม์บนพระที่นั่งพระบรมมหาราชวัง ที่มีการเข้มงวดกวดขันในการเข้าออก และมียามรักษาการณ์ถวายความอารักขาอยู่ถึง ๓ ชั้น อย่างหนาแน่น ซึ่งยากที่คนภายนอกจะแปลกปลอมเข้าไปได้ในเวลากลางวันหรือแม้ในยามวิกาล

แต่พระองค์ก็ได้เสด็จสวรรคตแล้วบนพระแท่นที่บรรทม เมื่อเวลาประมาณ ๕.๒๐ น. ของวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ด้วยนามของผู้อยู่อำมหิตที่อยู่ในเงามืดจนกระทั่งบัดนี้ ซึ่งเรารู้ได้อย่างมากสำหรับอาชญากรรมนี้ ก็เพียงลักษณะรูปร่างจากการสันนิษฐานของนายแพทย์ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ว่า

“ลักษณะของบาดแผลประกอบกับท่าทางที่บรรทมหงายอยู่นั้น ถ้าหากว่าจะมีคนมาลอบปลงพระชนม์ท่านก็จะทำได้ง่ายไม่ยาก โดยเข้าทางเบื้องพระเศียรของพระองค์ ถ้าจะยิงให้ได้ลักษณะบาดแผลเช่นนั้น จะต้องเป็นคนรูปร่างสูงแขนยาว ทำได้สะดวกกว่าคนร่างต่ำแขนสั้น (คำให้การของ พ.ต. นายแพทย์ นิตย์ เวชวิศิษฐ์ ต่อศาลอาญา เมื่อ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒)”

ก็เท่านั้นเองที่เราจะเกี่ยวกับอาชญากรรมนั้น

จากการที่ในหลวงอานันท์เสด็จสวรรคตนั้น อยู่ในยุคสมัยรัฐบาล ท่านปรีดีฯ จึงเป็นเหยื่ออันโอชะให้ปฏิบัตย์ทางการเมืองของท่านปรีดีฯ ที่ ไม่มีความละเอียดรอบคอบ ได้ประกอบกรรมชั่ว ฉวยเอากรณีสวรรคตเป็น เครื่องมือทำลายเกียรติยศชื่อเสียงของท่านปรีดีฯ ซึ่งเริ่มต้นจากที่มนุษย์ตน หนึ่งได้โทรศัพท์แจ้งไปยังสถานทูตสำคัญ ๆ ที่ประจำอยู่ในประเทศไทยว่า ปรีดีฯ มาในหลวง เพื่อจะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศ เป็นสาธารณรัฐ และต่อมาเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงท่านหนึ่งได้ไปพบกับอุป- ทูตอังกฤษขอร้องให้อังกฤษช่วยเหลือปกป้องพระราชวงศ์ ให้พ้นจากภัย สาธารณรัฐ และถัดจากนั้นเจ้าเศษเตนศักดิ์คินาที่มีลักษณะเวลาพูดแลบลิ้น เหมือนงูพิษ ได้ว่าจ้างเศษมนุษย์คนหนึ่งให้ไปร้องตะโกนในโรงภาพยนตร์ เจลิมกรุง (ในขณะไฟดับ) ว่า “ปรีดีฯ มาในหลวง”

และครั้นแล้วพวกเศษเตนศักดิ์คินาเหล่านี้ก็ได้ร่วมมือกับกลุ่มเผด็จการ ทหาร อันมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำทำรัฐประหารโค่นล้มรัฐ- บาลธำรง เมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ และแล้วก็ได้ปล้ำปลุกปลุกผีนั่งจน กระทั่งนำคดีสวรรคตขึ้นสู่ศาล โดยสร้างพยานเท็จพาดพิงไปถึงท่านปรีดีฯ ว่าเป็นผู้วางแผนการปลงพระชนม์ จนกระทั่งศาลได้พิพากษาประหารชีวิต จำเลย ๓ คนในคดีนั้น

ในปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่ากรณีสวรรคตจะล่วงเลยมาถึง ๓๗ ปีแล้วก็ตาม และถึงแม้ว่าอาชญากรรมมีขึ้นปลงพระชนม์ จะยังไม่ได้ถูกนำตัวมาลงโทษ ตามกบิลเมืองก็ตาม แต่ก็ได้มีพูดซุบซิบกันว่าคนนั้นคนนั้นคือมีขึ้นปลง พระชนม์ ซึ่งก็เป็นการพูดกันไปตามความเชื่อของตนที่ได้รับได้ฟังมาโดย ไม่มีหลักฐานอ้างอิง

หนังสือ “ในหลวงอันเป็นที่กษัตริย์ ปณมยงค์ และกรณี
สวรรคต” จะให้ข้อเท็จจริงที่เป็นหลักฐานในคดีนี้ และข้อเท็จจริงหลัก
ฐานดังกล่าวนี้ เป็นข้อเท็จจริงที่ได้มาจากรายงานทางการแพทย์ รายงาน
การสอบสวนของพนักงานสอบสวน รายงานของคณะกรรมการสอบสวนฯ
ที่เรียกว่าศาลกลางเมือง รายงานคำให้การของพยานโจทก์—จำเลย คำแถลง
ของโจทก์—จำเลย และรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

จากหลักฐานข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ จะทำให้ท่านผู้อ่านสามารถติดตาม
ตามร่องรอยอาชญากรได้ ถ้าหากว่าท่านอ่านด้วยความพินิจพิจารณาตาม
เหตุผล และผมเองก็ทำหน้าที่ได้เพียงเท่านั้น คือนำข้อเท็จจริงต่าง ๆ มา
ทำให้ปรากฏต่อหน้าท่านผู้อ่านเท่านั้น ส่วนการพิพากษาเป็นหน้าที่ของ
ท่านผู้อ่านเองที่จะพิจารณาพิพากษา . ถึงแม้ว่าจะเป็นคำพิพากษาที่ไม่มี
ผลในการบังคับคดีก็จริง แต่ผมเห็นว่ายังมีผลในทางคุณธรรมและสังคม
อย่างน้อยที่สุดก็มีผลต่อตัวท่านผู้อ่านเองที่จะทำให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรตามข้อ
เท็จจริงและตามความเป็นจริง

ผมเสนอเรื่องนี้ออกมาไม่มีเจตนาอื่นใด นอกจากปรารถนาจะบันทึก
ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาใคร่รู้ ของคนรุ่นนี้
และรุ่นต่อ ๆ ไป ก็เท่านั้นเองครับ

หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใคร่รู้ใคร่ศึกษาตามสมควร

ขอขอบคุณ
สุพจน์ ด้านตระกูล

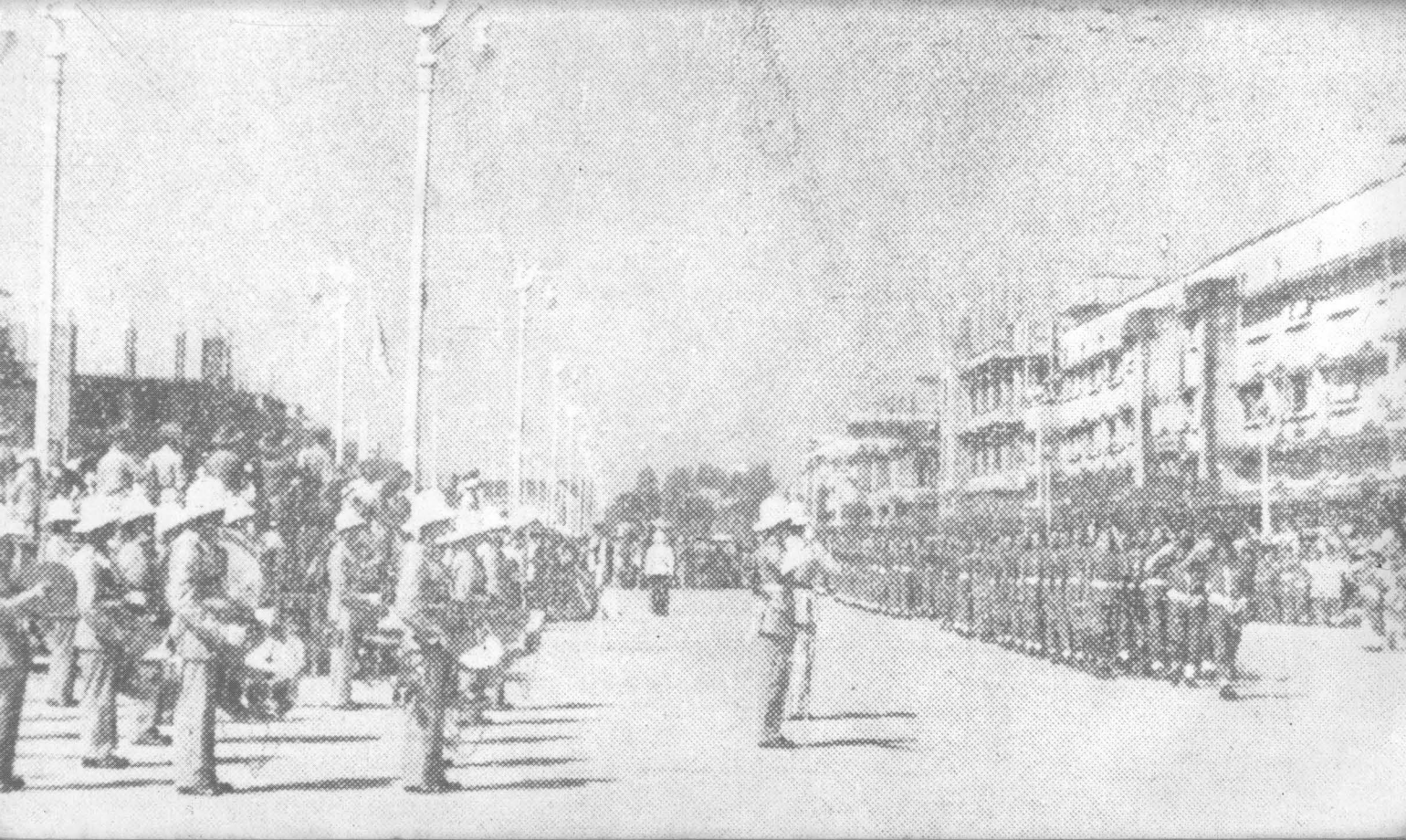

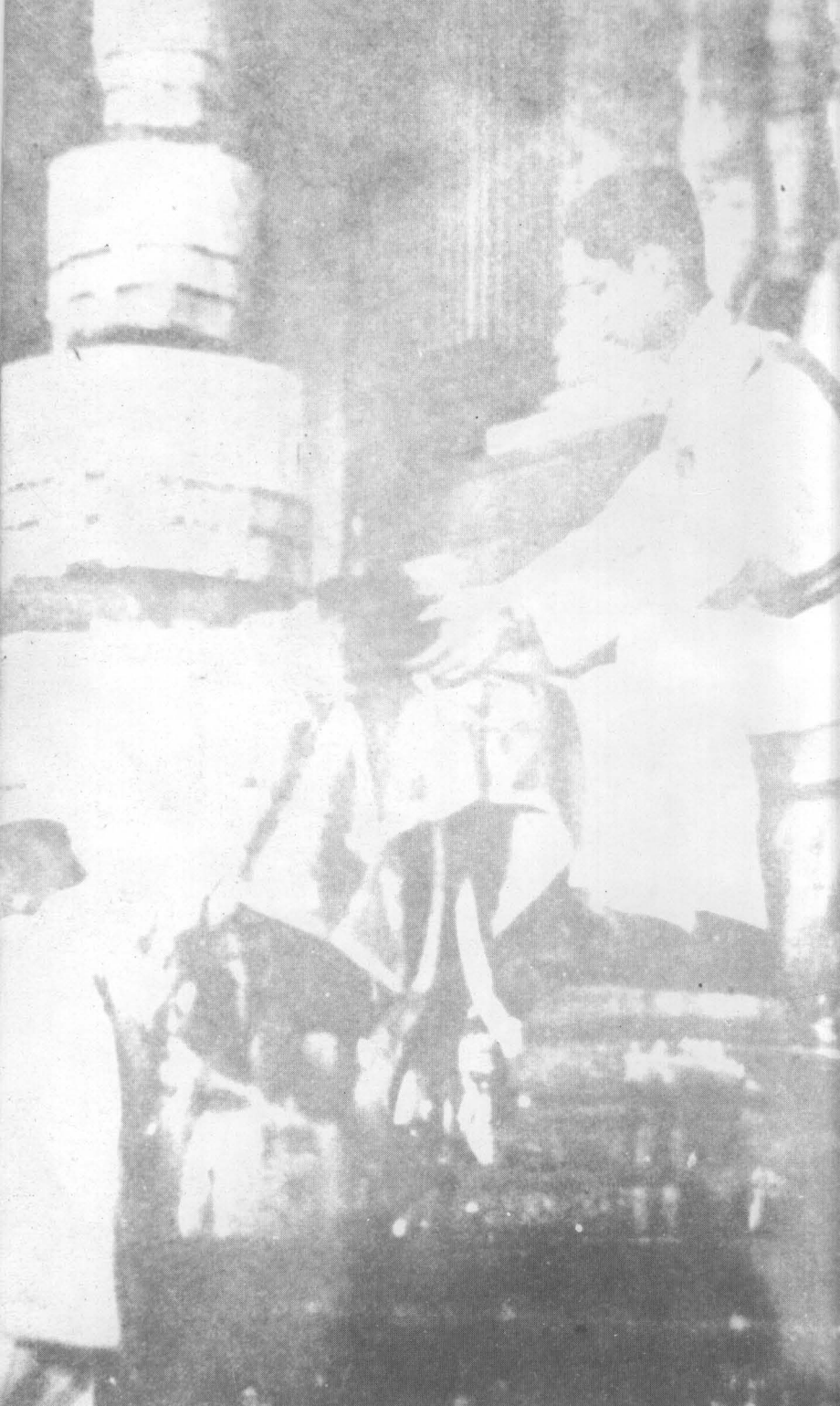

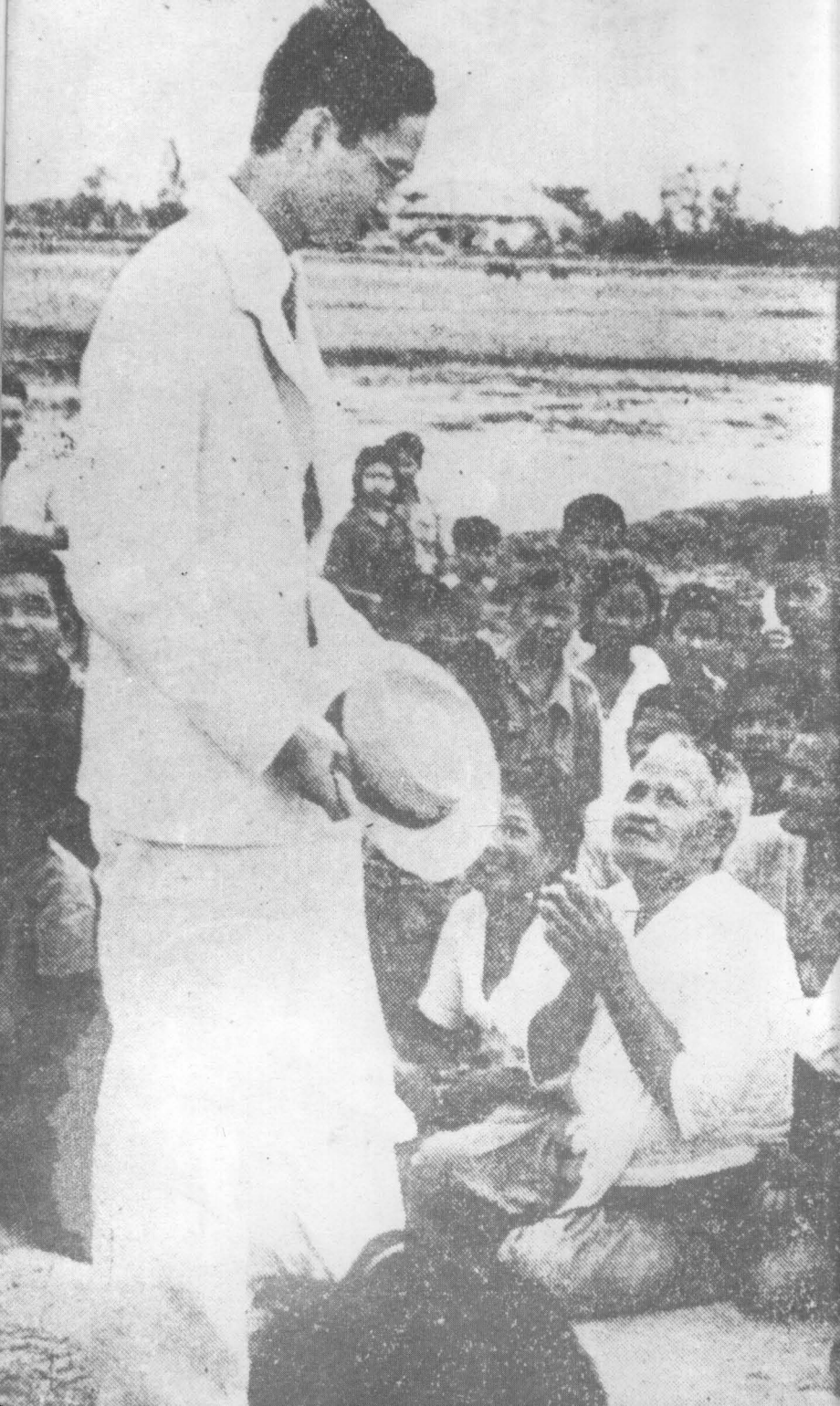

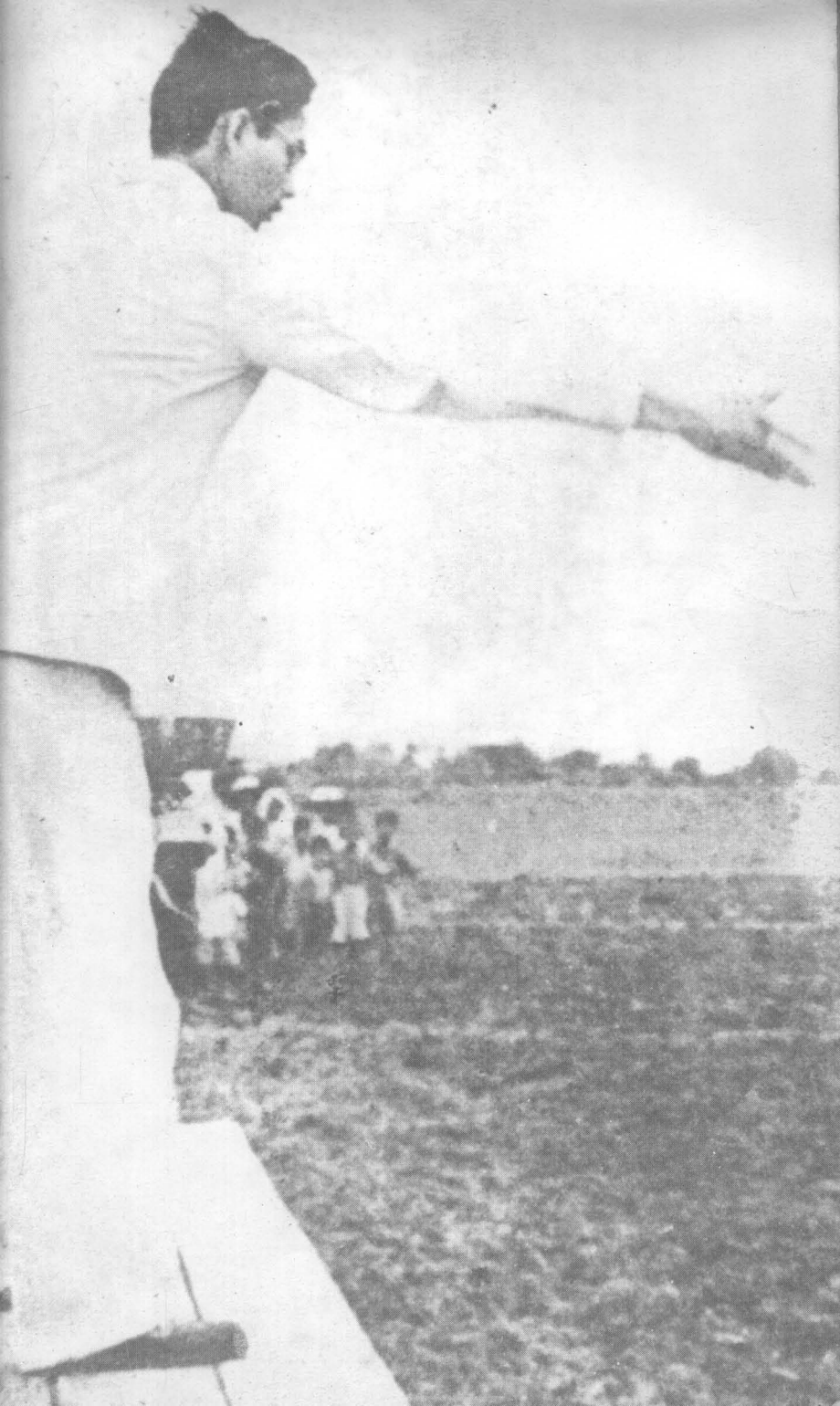

ภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงสละราชสมบัติ

เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ น. (เวลาในประเทศไทย)

รัฐบาล นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา โดยความเห็นชอบของ

สภาผู้แทนราษฎร ได้อัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทม-

หิตล พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าพ้ามหิตลฯ และหม่อมสังวาลย์ (เรียก

พระนามในขณะนั้น) ๔ รัช ๒ เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๘

แห่งราชจักรีวงศ์สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ

บรมปิตุลาธิราช

นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระ-

ทรวงมหาดไทยในคณะรัฐบาลนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาขณะนั้น

ได้บันทึกความเป็นไปในคณะรัฐมนตรี เกี่ยวกับการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ

พระองค์เจ้าอานันทมหิตล สืบราชสันตติวงศ์ไว้ในหนังสือ “บางเรื่อง

เกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒” (จัดพิมพ์
ในโอกาส ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕) มีข้อความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“คณะรัฐมนตรีจึงได้ปรึกษากันในระหว่างเวลา ๕ วัน ตั้งแต่วันที่ ๒
ถึงวันที่ ๗ มีนาคม เพื่อพิจารณาว่าเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีพระองค์ใด
สมควรที่รัฐบาลจะเสนอขอความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเป็น
พระมหากษัตริย์องค์ต่อไป เพราะในรัฐธรรมนูญนั้นได้กล่าวไว้ว่า “โดยนัย
แห่งกฎมณเฑียรบาล ฯลฯ” ในขณะนั้นก็มีเจ้านายหลายพระองค์ที่ทรง
ศักดิ์ “พระองค์เจ้า” พระโอรสแห่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าหลายพระองค์ รัฐมนตรี
หลายท่านก็ยังมิได้ศึกษากฎมณเฑียรบาลนั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ส่วนข้าพเจ้า
เองเคยศึกษาไว้บ้าง โดยนำไปสอนในวิชากฎหมายปกครองที่โรงเรียน
กฎหมาย กระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็ช่วยอธิบายหลักการ
ใหญ่ของกฎมณเฑียรบาลนั้นที่ได้กำหนดลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์ไว้
หลายกรณี คือ (๑) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโอรสหรือ
พระราชธิดา (๒) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและ
พระราชธิดา แต่ทรงมีสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนีหรือพระโอรส
ของสมเด็จพระอนุชา (๓) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรส
และพระราชธิดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนี แต่ทรงมี
สมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระราชชนนีหรือพระโอรสของ
สมเด็จพระเชษฐาหรือพระอนุชา (๔) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้
พระราชโอรสและพระราชธิดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระชนนี
และไร้สมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชาต่างพระราชชนนี แต่ทรงมีพระเจ้าพี่ยา

เธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ หรือพระโอรสของพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ (๕) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชนัดดา พระอนุชาร่วมพระราชชนนีและพระอนุชาต่างพระราชชนนี พระเจ้าพี่ยาเธอ น้องยาเธอ แต่ทรงมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอหรือพระราชโอรส”

‘แต่รายละเอียดในการลำดับอาวุโส ที่เจ้านายเรียกว่า “ไปเจียม” ของพระบรมวงศานุวงศ์นั้น รัฐมนตรีแทบทุกคนยกเว้นเจ้าพระยาวรวงษ์ (ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวังที่รู้เรื่องแล้ว นอกนั้นไม่รู้ละเอียด ว่าพระโอรสและพระธิดาของเจ้านายองค์ใดทรงพระอิสริยยศเป็นหม่อมเจ้า พระองค์เจ้า สมเด็จพระเจ้าพี่ โดยสังเกตว่าพระราชโอรสบางองค์ของพระมหากษัตริย์เป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่ก็มี พระโอรสของพระองค์เจ้าเป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นหม่อมเจ้าก็มี พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าพี่ทรงสมภพมาเป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นหม่อมเจ้าก็มี จึงต้องใช้เวลาคึกกษา จนได้ความว่าตามพระราชประเพณีท่านได้คำนึงถึงศักดิ์ทางฝ่ายพระมารดาประกอบด้วย คือถ้าพระโอรสพระมหากษัตริย์ทรงมีพระมารดาทรงศักดิ์ตั้งแต่พระอัครชายาเธอขึ้นไป พระโอรสนั้นก็ทรงศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่ และในบรรดาสมเด็จพระเจ้าพี่ก็ทรงมีอาวุโสต่างกันสุดแต่พระมารดาเป็นสมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระนางเจ้าพระราชเทวี พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ

ส่วนพระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นั้น ก็คำนึงถึงพระมารดา ซึ่งถ้าเป็นพระองค์เจ้าหญิง พระโอรสนั้นก็เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ถ้าพระมารดาเป็นคนสามัญ พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าพี่นั้นเดิมทรงเป็น

หม่อมเจ้า แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ประกาศเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐ ให้ยกหม่อมเจ้าที่ประสูติแล้วและที่จะประสูติต่อไปในสมเด็จพระเจ้าฟ้าหลายพระองค์เป็น “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า” อันเป็นฐานันดรที่ลดหลั่นจาก “พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า”

“ส่วนพระโอรสของพระเจ้าลูกยาเธอแห่งพระมหากษัตริย์ ที่ทรงพระราชสมภพเป็นพระองค์เจ้านั้น ถ้าพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิงก็ดำรงพระอิสริยยศตั้งแต่สมภพเป็นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า อาทิ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ในกรมพระกำแพงเพชรฯ และพระองค์เจ้าหญิงประภาวสถิติฯ ถ้าพระมารดาเป็นคนธรรมดาสามัญก็ทรงเป็นเพียงหม่อมเจ้า

“นอกจากนี้ยังมีหม่อมเจ้า พระองค์เจ้า สมเด็จพระเจ้าฟ้าในกรมพระราชวังบวรฯ (วังหน้า) และเจ้านายสูงศักดิ์อื่น ๆ อีก”

“คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาในประเด็นแรกว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระเชษฐาร่วมพระราชชนนี ที่ทรงมีพระราชโอรสทรงพระชนชีพอยู่ คือ

“(๑) พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถที่ ทรงเป็นรัชทายาท ในรัชกาลที่ ๖ ครั้นแล้วจึงพิจารณาคำว่า “โดยนัย” แห่งกฎมณเฑียรบาล ๒๔๖๗ นั้น พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์จะต้องยกเว้นตามมาตรา ๑๑ (๔) แห่งกฎมณเฑียรบาลนั้นหรือไม่ เพราะมารดามีสัญชาติเดิมเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งตามตัวบทโดยเคร่งครัด กล่าวไว้แต่เพียงยกเว้นผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่มีพระชายาเป็นคนต่างด้าว (ขณะนั้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ยังไม่มีชายาเป็นนางต่างด้าว) รัฐมนตรี

บางท่านเห็นว่าข้อยกเว้นนั้นใช้สำหรับรัชทายาทของคือนั้น แต่ไม่ใช่ในกรณีสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ซึ่งขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ สถาปนาเป็นรัชทายาทนั้น ก็ทรงมีพระชายาเป็นนางต่างแล้วและทรงรับรองเป็นสะใภ้หลวงโดยถูกต้อง แต่ส่วนมากของคณะรัฐมนตรีตีความว่า คำว่า “โดยนัย” นั้น ย่อมนำมาใช้ในกรณีที่ผู้ซึ่งจะสืบสันตติวงศ์มีพระมารดาเป็นนางต่างแล้ว

(๒) พระองค์เจ้าวรานนท์ ฯ เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้า

จุฑาราช ฯ ที่เป็นพระเชษฐาร่วมพระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ แต่รัฐมนตรีเห็นว่าพระมารดาของพระองค์เจ้าวรานนท์ ฯ เป็นคนธรรมดาสามัญ ซึ่งเป็นหม่อมชื่อนรองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นที่ทรงมีพระชายาเป็นหม่อมเจ้าได้รับพระราชทานเสกสมรสแต่ไม่มีพระโอรส ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้ผ่านการพิจารณาพระองค์เจ้าวรานนท์ ฯ

ครั้นแล้วจึงได้พิจารณาเสมือนว่ากรณีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงสละราชสมบัตินั้น เป็นกรณีที่ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไว้สมเด็จพระอนุชาาร่วมพระชนนี แต่ทรงมีสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชาน”

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีพระชนม์อยู่ แต่พระองค์เสด็จไปประทับในต่างประเทศโดยคำขอร้องของคณะราษฎร คณะรัฐมนตรีจึงไม่พิจารณาถึงพระองค์ท่านและพระโอรสของพระองค์ท่านที่มีอยู่หลายพระองค์โดยอาศัยคำว่า “โดยนัย” ดังนั้น

จึงได้พิจารณาว่าพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนีกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มีท่านผู้ใดบ้าง ก็ได้ความจากเจ้าพระยาวรพงษ์ฯ ว่า มีพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ และของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ

“ในระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นั้น พระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชเทวีซึ่งทรงศักดิ์สูงกว่าพระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ แต่ในชั้นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าแต่ละพระองค์ดังกล่าวนี้ พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ มีพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิง ส่วนพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ มีพระมารดาคือหม่อมสังวาลย์ (เรียกพระนามในขณะนั้น) แต่ก็ได้รับพระราชทานเสกสมรสเป็นสะใภ้หลวงโดยชอบแล้ว และสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นี้ก็ได้ทรงยกย่องให้เป็นพระชายาคนเดียวของพระองค์ โดยคำนึงถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ ที่ได้ทรงทำคุณประโยชน์แก่ราษฎรและเป็นเจ้านายที่บำเพ็ญพระองค์เป็นนักประชาธิปไตย เป็นที่เคารพรักใคร่ของราษฎรส่วนมาก คณะรัฐมนตรีจึงเห็นชอบพร้อมกันเสนอสภาผู้แทนราษฎรขอความเห็นชอบที่จะอัญเชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงประกาศเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐ ให้ยกหม่อมเจ้าอานันทมหิดล และหม่อมเจ้าในสมเด็จพระเจ้าฟ้าหลายพระองค์เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไว้แล้วนั้น ดังนั้นเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๗ (ปีอย่างเก่า) สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบตามคำเสนอของรัฐบาลในการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์ ย้อนหลังไปก่อนวันลงมติ คือ ให้ถือว่าขึ้นทรงราชย์ตั้งแต่วันที่

และเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสละราชสมบัติ คือตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ น. (เวลาในประเทศไทย)”

เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติให้ความเห็นชอบ ตามคำแนะนำของรัฐบาลในการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์แล้ว รัฐบาลนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาจึงได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีดังนี้

ประกาศ

โดยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชหัตถ์เลขา ลงวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ นาฬิกา (เวลาในประเทศไทย) ทรงสละราชสมบัติแต่บัดนี้เป็นต้นมา และสภาผู้แทนราษฎรได้รับทราบไว้แล้ว

โดยที่ตามความในรัฐธรรมนูญมาตรา ๙ การสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสละพระราชสิทธิ์ที่จะทรงสมมติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งให้เป็นรัชทายาทตามความในมาตรา ๕ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗

โดยที่พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่ ๑ ในลำดับพระราชสันตติวงศ์ ดังได้แถลงไว้ในมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติ ณ วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ แสดงความเห็นชอบในการที่จะอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นทรงราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อไป ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม มาตรา ๙ และ

โดยที่คณะรัฐมนตรี ได้อัญเชิญเสด็จพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล โดยทางโทรเลขลงวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ให้ขึ้นทรงราชย์ ตั้งแต่วันและเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ

จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลได้ขึ้นทรงราชย์ สืบราชสันตติวงศ์ตั้งแต่วันและเวลาที่ว่านเป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

(จาก ป.ช.ศ. ปี ๒๔๗๗ เล่ม ๔๗ หน้า ๑๐๒๑)

โดยที่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ยังทรงพระเยาว์อยู่ สภาผู้แทนราษฎรจึงได้แต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นในวันเดียวกันนั้นเอง ตั้งสำเนาประกาศต่อไปนี้

ประกาศตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล
ยังทรงพระเยาว์อยู่จะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ สภาผู้แทนราษฎร
อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญ ได้ลงมติ ณ วันที่
๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๗ ตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบ
ด้วย

นายพันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เป็นประธาน
นายนาวาตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
เจ้าพระยายมราช (บัน สุขุม)

โดยมีข้อตกลงว่า ในการลงมติวินิจฉัยข้อปรีกษานั้น ให้ถือเอาเสียง
ข้างมากเป็นประมาณ และในการลงนามในเอกสารราชการนั้น ให้ผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์อย่างน้อย ๒ ท่านเป็นผู้ลงนาม

จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกัน

ประกาศมา ณ วันที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

พระเจี๊ยมวิรัชชพัสัย

รองประธานสภาคนที่ ๑ ลงนามแทนประธานสภา
(จาก ป.ช.ศ. ปี ๒๔๗๗ เล่มที่ ๔๗ หน้า ๑๐๒๓)

ต่อมาในวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๗๗ สำนักนายกรัฐมนตรีได้ออก
ประกาศเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้การถวายพระพรมาภิไธย
แก่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ได้เป็นไปโดยถูกต้อง ดังสำเนาประกาศต่อ
ไปนี้

ประกาศเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

โดยที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ปรึกษาคณะรัฐมนตรี เห็นชอบพร้อมกันว่า

ในระหว่างที่ปวงชนชาวสยามยังมิได้ถวายพระปรมาภิไธยแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันจะพึงมีตามพระราชประเพณีนั้น เป็นการสมควรที่จะเฉลิมพระนามให้เหมาะสมแก่พระเกียรติ.

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงได้ประกาศเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า **สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล**

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

(จาก ป.ช.ศ. ปี ๒๔๗๗ เล่มที่ ๕๗ หน้า ๑๐๙๕)

พร้อมกับการประกาศเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทางราชการได้ประกาศถวายพระนามพระอัยยิกา พระราชบิดาและพระราชชนนี ดังข้อความสำเนาต่อไปนี้

ประกาศถวายพระนามพระอัยยิกา พระราชบิดาและพระราชชนนี

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ เป็นการสมควรที่จะถวายพระนามแก่พระอัยยิกา พระราชบิดาและพระราชชนนี ตามราชประเพณี.

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงประกาศให้ชื่อนานพระนามพระอัยิกา พระราชบิดา และพระราชชนนี ดังต่อไปนี้คือ

พระอัยิกาว่า สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยิกาเจ้า

พระราชบิดาว่า สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์

พระราชชนนีว่า พระราชชนนีศรีสังวาลย์

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

(จาก ป.ช.ศ. ปี ๒๔๗๗ เล่มที่ ๔๗ หน้า ๑๐๕๖)

ต่อมาในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๗๘ (นับตามปฏิทินอย่างเก่า) ได้มีประกาศเฉลิมพระเกียรติ พระประยูรญาติที่ใกล้ชิด ดังสำเนาประกาศต่อไปนี้

ประกาศเฉลิมพระเกียรติยศพระราชปิตุจฉา พระเชษฐภคินีและพระอนุชา

โดยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดชฯ พระบรมราชูปถัมภ์เป็นพระโสทรเชษฐภคินีแห่งสมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรม-

หลวงสงขลานครินทร์ อยู่ในชั้นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่อันสูงศักดิ์ และพระ-
 วรวงศ์เธอพระองค์เจ้ากัลยาณิวัฒนา กับพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภูมิพล-
 อุดยเดช ก็เป็นพระราชโอรสเชษฐภคินีและพระราชโอรสธิดาในสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว เป็นการสมควรเฉลิมพระเกียรติยศขึ้นไว้ให้สมแก่ฐานะใน
 ชั้นตติยวงศ์ทั้ง ๓ พระองค์

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว จึงประกาศเฉลิมพระเกียรติยศ ดังต่อไปนี้.

สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร เป็น
สมเด็จพระราชปิตุลาเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราช
สิรินธร

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณิวัฒนา เป็น**สมเด็จพระเจ้าพี่**
นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดชเป็น**สมเด็จพระเจ้าน้อง**
ยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช

ขอให้ทรงเจริญพระชนมายุ วรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสม
 บัตติสรพสิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล วิบุลยศุภผล สกลเกียรติยศเกชาานุภาพ
 มโหฬาร ทุกประการ.

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘
 ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

(จาก ป.ช.ศ. ปี ๒๔๗๘ เล่ม ๔๘ หน้า ๙๔๐)

พระองค์ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๖๘ ตรงกับวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๘๓ ณ เมืองไฮเดิลเบอร์ก ประเทศเยอรมันนี้ ทรงเป็นพระโอรสของสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมชนกนาถ) และสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี)

ทรงมีพระเชษฐภคินี คือ สมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา และพระอนุชา คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙)

ต่อมาเมื่อพระชนพรรษาได้ประมาณ ๑ เดือน ได้ตามเสด็จพระบรมชนกนาถ ไปประทับ ณ ประเทศฝรั่งเศสและอเมริกา จนพระชนมายุ

ประมาณได้ ๓ พรรษา จึงได้เสด็จนิวัติกลับสู่ประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระราชชนนี พระพี่นางเธอ และพระเจ้าอภัยยาเธอ และในปีต่อมา คือในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ สมเด็จพระบรมชนกนาถก็ได้เสด็จทิวงคต

ม.จ. อภัยรักราภา เทวกุล หรือท่านหญิงแก้ว ได้ประทานเล่าเรื่อง “สมเด็จพระศรีสวรินทิรา” พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า แก่นายสมภพ จันทระประภา มีข้อความเกี่ยวกับการประสูติของพระบรมชนกนาถ ตอนหนึ่งว่าดังนี้

“สมเด็จพระเจ้า (สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) ทรงชื่นชมในพระกรณียกิจ ของสมเด็จพระราชโอรส (สมเด็จพระบรมชนกนาถ) อยู่ได้ไม่นานก็ต้องทรงผจญกับความทุกข์อีกเช่นเคย คือ หลังจากที่สมเด็จพระราชโอรส ทรงปรับปรุงการงานที่โรงเรียนแพทย์ และโรงพยาบาลอย่างขมกัขมมัน ตลอดจนพระราชทานทุนการศึกษาเพื่อสร้างแพทย์เพิ่มเป็นจำนวนมากแล้ว ก็ทรงพระดำริที่จะเสด็จไปทรงงานที่โรงพยาบาลแมคคอมมิคที่เชียงใหม่ ในฐานะแพทย์ประจำบ้าน เพราะที่กรุงเทพฯ ไม่สะดวกในการที่จะทรงงานในหน้าที่นั้น (เพราะเกี่ยวกับพระราชประเพณี)”

“ที่เชียงใหม่ เมื่อเดือนเมษายน ๒๔๗๒ ขณะที่ทรงงานอยู่นั้น ทรงเลือกหาที่ดินที่จะทรงซื้อเป็นที่ประทับ พร้อมทั้งพระชายา และพระโอรสธิดา แต่ไม่ทันสำเร็จดังพระราชประสงค์ เพราะเมื่อเสด็จกลับเข้ามายังพระนครในเดือนพฤษภาคม ก็ทรงพระประชวรด้วยพระโรคภายใน”

“การทรงพระประชวรครั้งนั้นนานถึง ๔ เดือน พระอาการมีแต่ทรงกับทรุด ยิ่งนานวันเข้าพระกำลังก็ยิ่งอ่อนลง เพราะพระโลหิตจืดจางลงทุก

ที่ สมเด็จพระ ทรงเป็นห่วงอย่างยิ่ง เสด็จไปทรงเฝ้าพระอาการตั้งแต่บ่าย ๓ โมง จนถึงเช้าทุกวัน ระหว่างที่เฝ้าพระอาการอยู่นั้นก็ทรงอ่านพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนาบ้าง เรื่องสังข์ทองบ้างพระราชทาน พอชักพาความข้องพระราชหฤทัยในเรื่องการศึกษาวิชาแพทย์ การสาธารณสุขให้หันเหออกมาบ้าง เพราะตลอดเวลาที่ทรงพระประชวรอยู่นั้น ไม่รับสั่งถึงเรื่องอื่นเลย รับสั่งอยู่แต่เรื่องดังกล่าวอย่างเฝ้าพระราชหฤทัย

“วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นวันโศกเศร้าที่สดคือวันหนึ่งของสมเด็จพระ เพราะสมเด็จพระราชโอรสสิ้นพระชนม์ในวันนั้น ไม่มีใครประมาณความทุกข์ของพระองค์ท่านได้เช่นเคย สิ่งแรกที่ทรงทำคือตรัสสั่งให้ยกพระแท่นของสมเด็จพระราชโอรสที่บรรทมสิ้นพระชนม์นั้น ขึ้นไปตั้งบนตำหนักใหญ่ข้างห้องพระบรรทม”

ภายหลังที่สมเด็จพระบรมชนกนาถทิวงคตแล้วได้ ๒ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระองค์จึงได้เข้าทรงรับการศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนมาแตร์ เดอี ถนนเพลินจิต กรุงเทพฯ ขณะพระชนมายุได้ประมาณ ๕ พรรษากว่า ๆ เรนกรูเกอร์ได้เขียนเล่าประวัติส่วนพระองค์ไว้ในหนังสือ เดวิลส์ ดิสคัส มีความตอนหนึ่งว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จไปเข้าเรียนอนุบาลของโรงเรียนนี้ ห้องเรียนชั้นอนุบาลตั้งอยู่ที่มุมนาม ซึ่งเป็นลานคอนกรีตฝาเบ็ดโล่ง พระองค์ทรงสวมฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบของโรงเรียนซึ่งเป็นชุดกางเกงติดกัน เสื้อสีขาว กางเกงสีน้ำเงิน สมเด็จพระราชชนนีมักทรงรับส่งพระราชโอรสไปโรงเรียนด้วยพระองค์เอง เหมือนผู้ปกครองอื่น ๆ แต่ที่ไม่เหมือนเด็กอื่น ๆ ก็คือ พระองค์ทรงเสวยพระกระยาหารกลางวันทีพระพี่เลี้ยงนำมาถวาย ตอนนั้นพระองค์ทรงเริ่มเคร่ง

ขริมแล้ว จะเห็นได้จากพระฉายาลักษณ์ของพระองค์ที่ลงในหนังสือของ
โรงเรียนที่มีชื่อว่า “อินไวโอเลตา” และมีข้อความบรรยายถึงพระองค์ดังนี้

“พระองค์ทรงสนพระทัยในการเรียนมาก แต่ก็ไม่โปรดการ
เล่นหัวกับพระสหาย และมักทำอะไรให้พระสหายหัวเราะ ทรง
มีพระอนามัยไม่สู้จะแข็งแรงมาก จึงทำให้พระองค์ไม่ทรง
สามารถเสด็จมาถึงโรงเรียน แต่เข้าเช่นเดียวกับนักเรียนคนอื่น ๆ
ได้ การเสด็จมาโรงเรียนสายไปหน่อย เป็นสัญญาณลักษณะอย่าง
หนึ่งที่แสดงว่าในชั้นเรียนจะมีเหตุการณ์อันน่าตื่นตะลึงขึ้นกล่าว
คือนักเรียนทั้งหลายจะตะโกนขึ้นว่า “มาแมร์ มาแมร์ ท่านอานันท์
เสด็จมาถึงแล้ว” ในขณะที่พระองค์ทรงกระหืดกระหอบเข้ามา
ในห้องเรียน แล้วทรงเสด็จไปประทับที่ที่ประทับของพระองค์ซึ่ง
อยู่ในระหว่างพระสหายคนอื่น ๆ ครั้นแล้วก็จะทรงคร่ำครึกับ
การทรงพระอักษรเพื่อชดเชยเวลาที่เสียไป เมื่อใดที่พระองค์ทรง
ได้รับเครื่องเล่นใหม่ๆ จะทรงนำมาอวดพระสหายที่โรงเรียน
ในวันรุ่งขึ้น และจะทรงมีพระอาการตื่นตะลึงจนเกือบจะล้มส่วสติ
มาแมร์ ในเวลาที่พระองค์เสด็จมาสาย เครื่องเล่นที่พระองค์
ทรงนำมาแสดง ได้แก่ เรือยนต์ เครื่องบินที่มีแสงไฟหรือ
เครื่องเล่นอย่างอื่น ๆ ที่เด็ด ๆ ชอบ และในโอกาสเช่นนี้ครูมัก
จะหยุดการสอนชั่วคราวเพื่อให้นักเรียนได้ชมเครื่องเล่นอันสวยงาม
ที่พระองค์ทรงนำมาให้ดู เครื่องเล่นของพระองค์มักจะช่วยเสมอ
เพราะทรงมีพระเนตรดีในการเลือกซื้อและทรงไม่เลือกซื้อที่ไม่

กฎรสนิยมของพระองค์ ทรงว่าง่าย ทรงตั้งใจศึกษาและทรงปฏิบัติตามคำสั่งของพระอาจารย์ ถ้าพระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นใครได้รับความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมาน ก็มักจะเสด็จเข้าไปประคองหรือทรงปลอบโยนเขาด้วยความเห็นอกเห็นใจ พระองค์โปรดวิภาคารฝีมือและทรงทำคะแนนวิชานี้ได้มาก พระองค์ทรงมีพระดำริริเริ่มและเกือบจะไม่เคยขอให้พระอาจารย์ช่วยเหลือพระองค์เลย”

หลังจากที่พระองค์ทรงศึกษาอยู่ที่โรงเรียนมาแตร์เดอีประมาณ ๑ ปีแล้ว ก็ได้เสด็จเข้าศึกษา ณ โรงเรียนเทพศิรินทร์ซึ่งเป็นโรงเรียนชาย ตั้งอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟหัวลำโพงในใจกลางเมืองของกรุงเทพฯ โรงเรียนนี้ขณะนั้นมีอาคารเรียน ๒ หลัง เป็นตึกสองชั้นตั้งอยู่ตรงกันข้ามโดยมีสนามหญ้ากั้นกลาง ถึงแม้อาคารทั้งสองหลังจะทาน้ำปูนสีเหลืองและสีชมพูก็ตาม แต่ก็ไม่ทำให้ขัดกับโครงสร้างแบบกอธิคส์ของอาคารดังกล่าว ในหลวงอานันทฯ ได้เสด็จไปเข้าโรงเรียนนี้เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๗๕ ก่อนอภิวัตน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ สามเดือน

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ อันเป็นผลให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องสิ้นสุดลงนั้น เป็นเหตุการณ์ที่น่าตื่นเต้นและน่ากลัวสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทฯ ทั้งๆ ที่พระองค์ยังไม่ทรงเข้าพระทัยในเหตุการณ์ครั้งนี้ เพราะขณะนั้นพระองค์ทรงมีพระชนมายุเพียง ๗ พระพรรษา พระองค์ทรงจำได้ว่าในครั้งนั้นสมเด็จพระราชชนนีทรงวิตกกังวล ที่ได้ทราบข่าวที่ไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้

ว่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ทรงอำนาจขณะนั้นถูกควบคุมอยู่ที่พระราชวังดุสิต (พระที่นั่งอนันตสมาคม) ขณะนั้นเป็นชั่วโมงแห่งความขมขื่นของราชวงศ์จักรีเช่นเดียวกับความขมขื่นของราชวงศ์พระเจ้าตากสินเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ และปีต่อ ๆ มาก็เป็นปีแห่งความขมขื่นสำหรับบรรดาเจ้าทั้งหลาย เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้ระบุนำมิให้พระบรมวงศานุวงศ์ ที่มีฐานะในตรศกดีตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ถึงแม้เจ้านายบางพระองค์ทรงยอมรับว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ ในระยะหัวเดียวหัวต่อ และเป็นวิธีการที่จะช่วยให้การสร้างระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสำเร็จ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์เหล่านั้นปรารถนาก็ตาม แต่ก็มีพวกเจ้าจำนวนไม่น้อยที่มีความรู้สึกเกลียดชัง พวกก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อย่างเข้ากระดูกดำ เพราะต้องการที่จะรักษาไว้ซึ่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้ชั่วกาลนาน พวกเจ้าเหล่านั้นมีความระแวงนายปรีดีซึ่งเป็นมันสมองและเป็นผู้อยู่เบื้องหลังอุบายการของสีทหารเสือของคณะผู้ก่อการ เหตุการณ์ในตอนนั้นเองทำให้ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงได้ยินชื่อนายปรีดีเป็นครั้งแรก ในนามของหลวงประดิษฐมนูธรรม

สมเด็จพระราชชนนี ทรงได้รับความกระทบกระเทือนพระทัยจากพระอารมณ์ที่สับสน ชาติตระกูลของพระองค์ก็ดี พระสวามีของพระองค์ก็ดี การที่พระองค์เคยประทับอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลาหลายปีก็ดี ล้วนแต่ทำให้ทรงได้รับการปลูกฝังให้ทรงมีแนวโน้มเอียงไปในทางประชาธิปไตย พระองค์ไม่ได้ทรงมีความผูกพันทางสายโลหิตกับพวกเจ้านายที่ทรงได้รับความกระทบ กระเทือน จากเหตุการณ์ที่ทำให้ พวกเจ้า หมกความสำคัญลง

สมเด็จพระราชชนนี อาจจะมีความเห็นเช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ๆ ว่า พระเจ้าโปรตุเกสให้เกิดการกบฏขึ้นเพื่อป้องกันมิให้พระองค์ต้องทรงถูกประณามสำหรับการกระทำอันเลวร้ายของรัฐบาล ทั้งที่ทรงเห็นว่าการปกครองระบอบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญของสหราชอาณาจักร ทำให้ราชบัลลังก์ของอังกฤษปลอดภัยจากอันตรายยิ่งกว่า ระบอบ กษัตริย์ ของประเทศอื่น ๆ

อย่างไรก็ดี พระราชวินิจฉัยของสมเด็จพระราชชนนีเกี่ยวกับการเมืองดังกล่าวก็เป็นไปอย่างเงิบ ๆ ท่ามกลางพระอารมณ์สะท้อนพระทัยอย่างแรงของพระประยูรญาติของพระสวามีของพระองค์ แต่ถึงแม้จะทรงดำริพระทัยว่า ทรงสนพระทัยแต่เฉพาะการอบรมสั่งสอนพระโอรสพระธิดาของพระองค์เท่านั้น แต่ก็ทรงรู้สึกมีพระอารมณ์เครียดถ้าจะต้องทรงพบกับพระประยูรญาติเหล่านั้น เพราะจะเกิดปัญหาสำหรับพระองค์อีกเช่นกัน เนื่องจากพระประยูรญาติทรงมีทัศนคติเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนพระโอรสพระธิดาแตกต่างจากที่ได้ทรงศึกษาจากตำราฝรั่ง

ความหวังของการกบฏนั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ ทั้งในทางการเมืองและทางเศรษฐกิจต้องล้มเหลวลง ในเมื่อแผนการเศรษฐกิจของนายปรีดีได้ถูกขัดขวางโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ซึ่งเป็นผลให้ท่านต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศฝรั่งเศส จนกระทั่งได้กลับมาพร้อมเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาล พ.อ. พระยาพหล ๆ ในภายหลัง

เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้สมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จออกจากประเทศไทย การที่พระองค์ทรงออกจากประเทศไทยครั้งนี้ก็เพื่อเห็นแก่สุขภาพและการศึกษาของพระโอรสและพระธิดา สำหรับพระบาท

สมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงเห็นชอบด้วยเช่นกัน ด้วยทรงมีเหตุผลว่า ถ้าพระองค์ไม่ทรงมีพระราชโอรส ในหลวงอานันท์ ฯ ก็จะต้องทรงเป็นพระราชทายาทที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระองค์ เมื่อเป็นเช่นนั้น พระองค์จึงทรงเห็นว่า ในหลวงอานันท์ ฯ จะต้องประทับอยู่ในสถานที่ที่ปลอดภัย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงยินยอมให้สมเด็จพระราชชนนีเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยเมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๗๖ พระองค์ได้ทรงแนะนำให้เสด็จไปที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ สมเด็จพระราชชนนียังทรงจำเมืองโลซานน์ที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นครั้งแรก เมื่อคราวที่เสด็จไปเสวยน้ำผึ้งพระจันทร์กับสมเด็จพระราชบิดาได้ ดังนั้นจึงได้ทรงเลือกเมืองโลซานน์เป็นเมืองที่ประทับ แทนที่จะเสด็จไปประทับที่เมืองเจนีวา

ครั้งแรกที่เสด็จไปถึงสวิสเซอร์แลนด์นั้น ได้ประทับอยู่ที่โรงแรมวินด์เซอร์ซึ่งเป็นโรงแรมขนาดเล็ก ๆ แต่รัฐบาลเห็นว่าการที่พระองค์ประทับที่โรงแรมนี้จะเป็นการเสียเกียรติภูมิของประเทศไทย ดังนั้นจึงได้ทรงย้ายไปประทับที่แฟลคอันทรุทราแห่งหนึ่งที่ถนนติสโซต์ พระองค์ไม่โปรดแฟลคหลังนี้นัก แต่อย่างน้อยที่สุดก็ทรงพอพระทัยที่ประทับอยู่ห่างไกลจากการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจในพระนคร

ภายหลังเมื่อในหลวงอานันท์ ๆ ได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ๆ แล้ว รัฐบาลในขณะนั้นได้เข้ากฤษฎาสน์หลังหนึ่งในเมืองพลูจี ถวายเป็นที่ประทับ ทั้งนี้เพื่อให้สถานที่ประทับมีความเหมาะสมมากกว่าอพาทเมนต์ พลูจีเป็นเมืองที่มีกำแพงวกไปเวียนมา มีสวนดอกไม้อันเขียวขจี และมีศาลากลางสวนซึ่งมองลงไปเบื้องล่างจะเห็นทะเลสาบ สภาพธรรมชาติดังกล่าวทำให้มลรัฐไวต์มีความสวยงามมาก และ

ทำให้พลุมีสภาพคล้ายกับหมู่บ้าน ทั้ง ๆ ที่เป็นซานเมือง ซึ่งอยู่ห่างจาก ศูนย์กลางของเมืองโลซานน์ เพียงใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑๐ นาที ใน หลวงอานันท์ ฯ ทรงเจริญวัยในคฤหาสน์หลังนี้ ซึ่งสมเด็จพระราชชนนี ประทานชื่อว่า “พระตำหนักวัดมน” ตามพระนามของสมเด็จพระพัน- วัสสาอัยยิกาเจ้า

พระตำหนักวัดมนตั้งอยู่บนที่ลาดเนินเขาเหนือฝั่งทะเลสาบ ใน ปัจจุบันนี้พระตำหนักวัดมนก็ยังคงมีอยู่ ถึงแม้ว่าที่ดินอันเป็นบริเวณที่ตั้ง ของพระตำหนักนี้จะเล็กลง พระตำหนักวัดมนเป็นพระตำหนัก ๒ ชั้น และมีห้องใต้หลังคาและห้องใต้ดินด้วย ผนังทาสีขาว และหลังคาเป็น กระเบื้องรูปหอยสีแสด ดูเหมือนว่าได้สร้างขึ้นโดยครอบครัวชาวสวิสที่มี อาชีพทางการพนัน บริเวณพระตำหนักมีเนื้อที่ ๒ ไร่ มีต้นเฟิร์นและต้น เกาลัดปลูกอยู่ทำให้ความรู้สึกที่มลคนน้อยลง สดุดปลายสนามหญ้าและรั้ว ต้นไม้มีสวนผลไม้เล็ก ๆ และสวนผักอยู่คนละค้ำน ซึ่งสมเด็จพระราชชนนี ทรงปลูกไว้สำหรับประกอบพระกระยาหาร

สมเด็จพระราชชนนีทรงใช้เครื่องตกแต่งภายในทั้งของไทยและของ ฝรั่ง มีสิ่งแปลกอยู่สิ่งหนึ่งในพระตำหนัก คือมีเครื่องทำความร้อนแบบ เตาผิง เนื่องจากครอบครัวที่ก่อสร้างนี้ได้นำมาจากอังกฤษ พระองค์ทรง มีหญิงสวิสคนหนึ่งเป็นคนดูแลทำความสะอาดพระตำหนัก และมีข้าหลวง เป็นคนไทยอีก ๒ คน กับมีชายแก่คนหนึ่งและผู้ช่วยอีก ๒ คนเป็นคนทำ สวน นอกจากนั้นพระองค์ยังมีนางสนองพระโอษฐ์ ข้าราชการผู้ถวาย พระอักษรไทย คนขับรถ และยาม ในบางครั้งก็มีคนอื่น ๆ มาเฝ้า ทำ ให้พระองค์มีข้าราชการบริพารจำนวนมากขึ้น เนื่องจากพระตำหนักวัดมนมี

ห้องอยู่เพียง ๑๒ ห้อง ซึ่งทำให้แคบเกินไปสำหรับคนเหล่านั้น ดังนั้น สมเด็จพระราชชนนี จึงได้ทรงเช่าบ้านอีกหลังหนึ่ง ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับ พระตำหนัก

สมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชภาระในงานบ้าน ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก แต่ก็ทรงปฏิบัติไปอย่างดีที่สุด และในขณะเดียวกันก็ทรงมีพระราชภาระในการรักษาไว้ ซึ่งแก่นสารของการดำรงพระชนชีพของครอบครัว พระองค์ทรงประดิษฐานพระพุทธรูปประจำพระตะกั่วไว้ในห้องพระ และทรงใช้ห้องนี้เป็นที่สงบพระทัย ซึ่งเป็นผลให้พระองค์ทรงตัดสินใจพระทัยที่จะทรงอบรมสั่งสอนพระราชโอรสของพระองค์อย่างธรรมดาที่สุดเท่าที่จะทำได้ พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะแม่บ้าน และพระราชมารดาอย่างเอาจริงเอาจัง ปานหญิงชาวสวิสที่เป็นเจ้าของปราสาท

แต่พระองค์ไม่ทรงเหมือนกับหญิงชาวสวิส ในข้อที่ว่า พระองค์มิได้ทรงอบรมสั่งสอนพระโอรสและพระธิดาของพระองค์ตามเรื่องตามราว พระองค์ทรงได้รับความคิดนี้มาจากข้อเขียนของ **บางจัคเกอร์สโซ** โดยเฉพาะความคิดเห็นในหนังสือเรื่อง **มาเรียมองเตสเปอร์** ซึ่งกล่าวว่า "เด็ก ๆ จะสามารถเรียนรู้การควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบแห่งวินัยภายใต้บรรยากาศแห่งเสรีภาพ ซึ่งถูกจำกัดโดยการเคารพเสรีภาพของผู้อื่น ได้ก็ต่อเมื่อเขามีความเข้าใจและปราศจากความกลัว" ความคิดเห็นดังกล่าวมิได้หมายความว่า จะไม่มีการอบรมบ่มนิสัย ดังจะเห็นได้ว่า พระราชโอรสธิดาทั้งสามพระองค์รู้จักทำความสะอาดห้องที่ประทับของพระองค์เอง (พระราชโอรสทั้งสองพระองค์ประทับอยู่ในห้องเดียวกัน) และอาจกล่าวได้ว่า

ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในประวัติศาสตร์
ที่ทรงลาพระที่ด้วยพระองค์เอง

สมเด็จพระราชชนนีทรงศึกษาภาษาฝรั่งเศส โดยมีพระราชประสงค์
ที่จะทรงช่วยสอนพระราชโอรสธิดาทิ้งสาม ซึ่งพระองค์ส่งไปศึกษาใน
โรงเรียนเด็กทันทีที่เสด็จมาถึงโลซานน์ ทิ้งสามพระองค์เสด็จไปโรงเรียน
โดยรถพระที่นั่งยี่ห้อ แซมซั่น ของฝรั่งเศส แต่ต่อมาทรงใช้รถพระที่นั่ง
ยี่ห้อ เบนซ์ ซึ่งเป็นรถชนิดดี โดยมีสารตีชาวสวิสฝรั่งเศสเป็นผู้ขับถวาย
ในหลวงอานันท์ ฯ และพระอนุชาทรงโปรดรถเบนซ์มากเช่นเดียวกับสมเด็จพระ
ย่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จไปเข้าศึกษาใน
โรงเรียนเอกอล นูแวล ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งเป็นปีที่ทิ้งสี่พระองค์ได้
เสด็จมาประทับที่พระตำหนักวัดมณา (ในหลวงองค์ปัจจุบันได้เสด็จไปศึกษา
ในโรงเรียนเดียวกับในหลวงอานันท์ ฯ แต่สมเด็จพระพี่นางได้เสด็จเข้า
ศึกษาในโรงเรียนคอนแวนต์แห่งหนึ่ง)

ภาพแรกของโรงเรียนเอกอล นูแวล ที่พระองค์ทรงประสบและจะ
ต้องศึกษาอยู่ถึง ๘ ปีนั้น เป็นภาพของอาคารหลังใหญ่สีม่วง ๆ สองหลังแฝด
มีสนามล้อมรอบอยู่บนเนินเขาตรงกลางเมือง พระองค์ทรงลืมความรู้สึกอัน
ไม่สนองตอบต่อภาพดังกล่าว เมื่อได้ทรงพบว่าบรรยากาศของสถานที่นั้น
มีความหมายลึกซึ้ง ทำให้ทรงคลายพระกังวลลง

“เราถือเป็นหน้าที่ของเรา ที่จะต้องอบรมนักเรียนของเราให้เรียนรู้
ความยากลำบากในชีวิตประจำวัน และเพื่อให้เขาสอบไล่ได้ ในขณะที่เดียวกัน
ชีวิตในโรงเรียนนี้จะต้องเป็นบทเรียนของชีวิต นี่คือคำขวัญของเรา” คณะ
ครูอาจารย์ของโรงเรียนนี้ซึ่งได้คัดเลือกมาจากหลายประเทศได้ให้การศึกษ

อบรมแก่เด็กนักเรียนทั้งชายหญิง ๑๕๐ คน ทั้งที่เป็นชาวสวิสและชาวต่างชาติ โดยนึกถึงหลักการตามที่กล่าวข้างต้นนี้ หลักการดังกล่าวมีความหมายในทางปฏิบัติสำหรับพระองค์มาก ดังจะเห็นได้ว่า พระองค์ต้องศึกษาวิชาต่างๆ ตามหลักสูตรชั้นมัธยมอย่างมากจนแทบไม่มีเวลาว่าง นอกจากยังต้องทรงเล่นกีฬาต่างๆ และทรงงานฝีมือด้วย พระองค์ทรงขายผลิตผลของสวนครัวของพระองค์ ซึ่งทำให้ทรงมีเงินค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ประจำวันเพิ่มขึ้น จากที่ทรงได้รับการถวายจากสมเด็จพระราชชนนี ๒.๕ แฟรงค์ ในระหว่างที่พระองค์ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนนี้ พระองค์ไม่เคยได้รับพระราชทานจากพระราชชนนีมากกว่านี้ เพราะสมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระนิสสัยประหยัดเช่นเดียวกับสมเด็จพระราชบิดา

พระอาจารย์ที่ถวายพระอักษรเห็นว่าพระองค์ทรงหลักแหลม ทรงมีพระจริยวัตรตรงตามและเคร่งขรึม ทรงเป็นมิตรกับคนได้ง่าย แต่ทรงเคร่งขรึม ทำให้ทรงคุ้นกับคนยาก ทั้งนี้ไม่ได้เกิดจากความรู้สึกที่พระองค์แตกต่างจากคนอื่นในทางชาติวุฒิ แต่เกิดจากพระนิสสัยตามธรรมชาติของพระองค์เอง พระองค์ไม่โปรดเสียงอึกทึกครึกโครม ทรงมีความคิดอันละมุนละม่อม ตัวอย่างเช่นเมื่อ ๒-๓ ปีก่อนนั้น ทรงมีความรู้สึกสงสารม้าที่ต้องถูกใช้งานและไม่มีเสรีภาพที่จะเล่นอย่างพระองค์ พระองค์ไม่โปรดการกระทำอันรุนแรง ครั้งหนึ่งในระหว่างเวลาหยุดพักที่โรงเรียนแห่งใหม่ซึ่งใครจะทำอะไรได้อย่างเสรี พระสหายซึ่งเป็นเด็กผู้ชายคนหนึ่งกำลังจะกระโดดเข้าไปใส่พระองค์ต้องหยุดชะงักลงเมื่อพระองค์ทรงยกพระหัตถ์ยับยั้งแบบจักรพรรดิ

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๘๑ พระองค์ได้ประทับอยู่ ณ พระตำหนักวัฒนา เป็นการถาวรและได้ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนเอกอล นูแวลแล้ว ในขณะที่นั้นพระองค์ได้เจริญวัยพ้นจากวัยเด็กเล็กไปสู่วัยหนุ่มแห่งการผจญภัย ปีนี้เป็นปีที่สำคัญ เพราะเป็นปีที่พระองค์ได้เสด็จนิวัติประเทศไทยเป็นครั้งแรก หลังจากที่ได้ทรงขึ้นครองราชย์ นับว่าเป็นเวลาอันสมควรที่พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระชนมายุ ๑๓ พระพรรษา จะได้ทรงพบกับพสกนิกรของพระองค์

ในหลวงอานันท์ ฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี พระพี่นางเธอ และพระอนุชาได้เสด็จไปประทับเรือพระที่นั่ง เอส เอส มีโอเนีย ที่เมืองมาร์เซิล เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม นายแพทย์ผู้ถวายพระอักษรภาษาอังกฤษได้ร่วมโดยเสด็จในครั้งนั้นด้วย ในระหว่างการเสด็จพระราชดำเนินซึ่งใช้เวลาอันยาวนานประมาณ ๑ เดือนนั้น กัปตันเรือได้รายงานว่า "เป็นที่ประจักษ์ว่าพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักเดินเรือที่ดี ทรงพระเกษมสำราญในการเล่นเกมนักกีฬาต่างๆเท่าที่มีอยู่ในเรือ ไม่เคยประชวรด้วยพระอาการเมาคลื่น ถึงแม้ว่าเรือพระที่นั่งจะประสบกับอากาศอันแปรปรวนในมหาสมุทรอินเดีย"

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จมาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ พิธีรับเสด็จในครั้งนี้เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในความทรงจำของทุกคน ในวันนั้นอากาศในบริเวณอ่าวไทยแจ่มใส กองทัพเรือได้จัดกองเรือรบติดอาวุธพร้อม ชุมนุมกันอยู่ที่ปากน้ำเพื่อรอรับเสด็จ นายกรัฐมนตรี (พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา) และคณะผู้สำเร็จราชการ

ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก ๓ ท่าน (พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เจ้าพระยามรราชและนายพลเอกเจ้าพระยาพิชัยโยธิน) ได้ขึ้นไปบนเรือ เอส เอส มิโอเนีย เพื่อรับเสด็จพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระชนมายุ ๑๓ พรรษา บัดนี้พระองค์ได้รับการรับเสด็จเสมือนหนึ่งทรงเป็นสมมุติเทพทั้งๆ ที่เมื่อก่อนหน้านั้นเพียง ๒-๓ อาทิตย์ พระองค์ยังทรงพรวนคินสวนผักของพระองค์ที่โรงเรียน ในสวิสเซอร์แลนด์และทรงลาดพระที่ที่พระตำหนักวัฒนาด้วยพระองค์เองอยู่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จไปยังเรือรบหลวงศรีอยุธยาพร้อมกับนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และผู้โดยเสด็จ ในขณะที่ทหารเรือได้ยิงสลุตถวายพระเกียรติ ๒๑ นัด เสียงก็ก้องกัมปนาท และเครื่องบินทหารอากาศจำนวนหนึ่ง ได้บินวนเวียนเหนือเรือพระที่นั่ง เรือยนต์ต่างๆ ทุกชนิดซึ่งตกแต่งอย่างงดงาม ได้ร่วมเป็นขบวนตามเสด็จเรือรบหลวงไปตามลำน้ำเจ้าพระยาน้ำตมมาก เมื่อเรือพระที่นั่งมาถึงท่าราชวรดิษฐ์ ซึ่งอยู่ใกล้กับพระบรมมหาราชวัง พระบรมวงศานุวงศ์ คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูตซึ่งแต่งกายในชุดเต็มยศได้ประทับและยืนรอรับเสด็จอยู่แล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จออกมาประทับที่ศาลาฟ้าของเรือรบหลวง เจ้าพนักงานก็ประโคมแตรสังข์และบรรเลงดนตรี ซึ่งประกอบด้วยขลุ่ย แตรยาวและกลอง พระองค์ทรงฉลองพระองค์ในชุดพระมหากษัตริย์ พระหัตถ์ทรงดาบทองซึ่งเป็นเครื่องหมายของผู้ทรงอำนาจ มหาคเล็กกางกรดเก้านซึ่งใช้สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น ในขณะที่พระองค์เสด็จขึ้นฝั่ง พระสงฆ์ได้เจริญชัยมงคลคาถาถวายพระพร

หลังจากที่บุคคลต่าง ๆ ได้กราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีแล้ว พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระบรมมหาราชวังที่มีมณฑลซึ่งพระองค์ได้เสด็จไปทรงสักการะพระแก้วมรกตที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และได้เสด็จไปทรงสักการะที่บรรจุพระบรมอัฐิพระมหากษัตริย์ของราชวงศ์จักรี ซึ่งบรรจุอยู่ในพระบรมรูปของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ และเมื่อเสด็จเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าซึ่งทรงเป็นสมเด็จพระย่าของพระองค์ได้ประทับรอรับเสด็จอยู่ เมื่อพระองค์เสด็จออกจากพระบรมมหาราชวัง พระองค์มิได้ทอดพระเนตรพระที่นั่งบรมพิมานอันเป็นที่ประทับ ซึ่งพระองค์ทรงประสบโศกนาฏกรรมครั้งสุดท้ายของพระองค์ด้วยความเฉลียวพระทัยเลย

ในครั้งกระนั้น ใครจะคาดการณได้ล่วงหน้าว่าจะเกิดโศกนาฏกรรมแก่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระเยาว์และมีพระพักตร์ขีมิ้ม พระองค์ทรงฉลองพระองค์ในชุดเครื่องแบบชาวประต๋ับด้วยแถบสีทอง และทรงพระมาลาประดับขนนก เสด็จประทับรถยนต์พระที่นั่งเบียดประทุนไปตามถนนราชดำเนินท่ามกลางเสียงโห่ร้องของประชาชนที่เฝ้ารับเสด็จ ในเวลานั้นไม่มีอะไรเลยที่เป็นเครื่องแสดงลางร้ายแก่พระองค์ ในเมื่อมีแต่แสงไฟสว่างไสวในเวลากลางคืน มีการประดับธงชาติต้อนรับพระองค์ทั่วทุกหนแห่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ประทับอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลา ๒ เดือน ในขณะนั้นอำนาจที่แท้จริงในการบริหารประเทศตกอยู่แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ยศขณะนั้นเป็นพันเอก) ซึ่งก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทน พ.อ. พระยาพหล ฯ ภายหลังการเลือกตั้ง (๑๒ พ.ย. ๒๔๘๑) เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ พระองค์ทรงปฏิบัติพระราช-

ภารกิจเพื่อชดเชยที่พระองค์มิได้ทรงกระทำมาเป็นเวลาหลายปี พระองค์ทรงมีโอกาปกฎีกาสุขภาพอ่อนโยนและทรงวางพระองค์สมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ยกเว้นในบางครั้งที่พระองค์ทรงช่วยเงินหรือทรงมีพระอาการจนเล็กน้อย ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา เพราะพระองค์ยังทรงพระเยาว์อยู่ ทุกคนต่างชื่นชมยินดีในการเสด็จนิวัตของพระองค์ ผู้ชนยอมถูกแดดเผาเพื่อชมพระบารมี

พระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๔๘๒ ในวันนั้นประชาชนราว ๓ แสนคนได้ยืนเรียงรายอยู่ที่สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อส่งเสด็จด้วยดวงใจที่อาลัยอาวรณ์และปลาบปลื้มในพระบารมีของพระองค์ และในที่สุดพระองค์ก็กลับไปประทับ ณ พระตำหนักวัฒนา เพื่อทรงศึกษาต่อไป

ในการกลับไปประทับ ณ พระตำหนักวัฒนาครั้งนี้ได้มีอาจารย์ชาวกรีกผู้หนึ่งชื่อนาย **เฮโรดริส** เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว และในระหว่าง ๖ ปีสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของในหลวงอานันท์ ๖ เขาได้เป็นผู้ติดตามใกล้ชิดพระยุคลบาทตลอดมา แต่เรามีได้เห็นเขาในกรุงเทพฯ ๖ ในการเสด็จนิวัตพระนครครั้งสุดท้ายของพระองค์ จึงทำให้เรื่องราวของชาวกรีกผู้นี้เป็นเพียงนิยายที่เล่าสู่กันฟังในเงามืดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีต่อสมเด็จพระราชชนนี

คล็อด ออ เซโรดริส เป็นชื่อเต็มของเขาตามที่เขาพิมพ์ไว้ในนามบัตร เขาเกิดในประเทศเยอรมันนี้ ราว ๆ พ.ศ. ๒๔๕๐ บิดาของเขาเป็นพ่อค้ายาสูบได้พาเขามาอยู่ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง สมเด็จพระราชชนนีทรงสนพระทัยในตัวเขาในตอนที่เขายังเป็น

ผู้ดูแลเด็กเล็กของโรงเรียนเอกอล นูแวล พร้อมกับศึกษาปริญญาเอกไปด้วย ในระยะก่อนจะเกิดสงครามโลกครั้งที่สองไม่นานนัก สมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชประสงค์ที่จะหาพระอาจารย์พิเศษเพื่อช่วยดูแลการบ้านจากโรงเรียนของพระราชโอรสทั้งสองพระองค์ ต่อมาพระองค์ได้ทรงจ้างเขาเป็นพระอาจารย์กวดวิชาประจำ แม้เขาจะมีได้พำนักอยู่ในพระตำหนักเพราะเพิ่งแต่งงานใหม่ ๆ และมีบุตรชายสองคน แต่เขาก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของพระตำหนักนี้ เขาเป็นคนรูปร่างใหญ่ มีผมซึ่งกำลังจะเป็นสีเทา และมีลักษณะกล้าอย่างบ้าปิ่นแฉ่งอยู่ เขามีมรรยาทสงบเสงี่ยมและบางทีดูจะเคร่งเครียดเกินไปหน่อยในหน้าที่พระอาจารย์พิเศษที่ไม่มีที่จะทำหนีได้แต่ครู่ตีหลังหลายทีมักจะกลายเป็นครู่ตีที่สดในโลกลงของเด็ก ๆ

เขามีได้เป็นแต่เพียงพระอาจารย์กวดวิชาให้พระพี่น้องสองพระองค์ในวิชาวิทยาศาสตร์เท่านั้นแต่ในเรื่องอื่น ๆ ทั่วไปด้วย ทั้งสองพระองค์ทรงร่วมกับนายเซโรคาร์ริสจัดตั้ง “สโมสร” ขึ้น ซึ่งมีสถานที่ตั้งอยู่ที่ท้ายพระราชอุทยาน ที่นั่นทั้งสองพระองค์จะประทับเพื่อดื่มน้ำส้มร่วมกับเขา และทรงคุยกับเขาถึงเรื่อง “เรือบอบของเงิน” หรือไม่กี่ทรงเล่นกับหนูขาวหรือนกคานารี นอกจากนั้นก็ทรงเล่นรถไฟและของอื่น ๆ อีกตามเรื่อง ที่เกี่ยวกับการรบพุ่ง เมื่อของเล่นมีมากขึ้นเพราะข้าราชการที่ซื่อสัตย์ยังได้ส่งของขวัญมาถวายอีกมากมาย ของเหล่านี้ได้ถูกนำไปให้แก่สโมสรเพื่อจำหน่ายเป็นการกุศลเสียบ้าง ทรงซื้อมาเพิ่มเติมใหม่บ้าง หรือมิฉะนั้นก็ทรงซื้อแต่เครื่องมือมาประกอบเอง เพราะนายเซโรคาร์ริสเป็นช่างไม้ฝีมือเยี่ยม จึงทำให้ในหลวงอาหนัก ๆ ทรงกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา กิจกรรมเหล่านี้จะต้องงด ถ้าในหลวงอาหนัก ๆ ยังทรงเรียนและทำการบ้านไม่เสร็จ

จนถึง ๑๘ นาฬิกา วันหยุดครึ่งวันกลางสัปดาห์มักจะในวันเสด็จออกไป
ทรงพักผ่อนพระราชอิริยาบถนอกพระตำหนักทั้งครอบครัว ในระยะที่ทรง
พักผ่อนมักเสด็จไปที่วาลเลส์เพื่อไต่เขา หรือไปอโรซาเพื่อทรงสกี บางครั้ง
ทรงหัดเรือใบ ทรงกรรเชียงเรือและทรงว่ายน้ำ ตลอดเวลาเหล่านี้
นายเซโรคาริสจะตามเสด็จไปด้วยโดยใกล้ชิดพระยุคลบาท

แต่เบื้องหลังรายการใด ๆ ก็ตาม เกิดจากพระหัตถ์และพระทัยของ
สมเด็จพระราชชนนีทั้งสน พระองค์ทรงเป็นผู้ตัดสินพระทัย ทรงมี
พระตำรัสในเรื่องการจัดพระกระยาหารอย่างถึถ้วน ทรงพาพระราชโอรส
ไปประพาสแบบบิคนิกและประพาสในวันหยุด ทรงกวัดขั้นพระราชโอรส
ให้ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะในการศึกษา ทรงสนับสนุนให้ทรงพระอักษร
ทุกเรื่องตั้งแต่เรื่องนักสืบไปจนถึงเรื่องดาราศาสตร์ ทรงสอนให้สะสม
แสตมป์ ให้ทรงสนพระทัยในการถ่ายรูป เป็นต้น โดยมีนายเซโรคาริส
เป็นเครื่องมือให้บรรลुพระราชประสงค์เหล่านั้น สมเด็จพระราชชนนียัง
ทรงมีผู้ที่ไว้วางพระหุทัยอีกผู้หนึ่งคือ นายเอนก สุกไปฏุก เป็นผู้ที่ทรง
ใกล้ชิดพระยุคลบาทเช่นเดียวกับนายเซโรคาริส นอกจากนี้ยังมีพระอาจารย์
กวัดวิชาอื่น ๆ อีกเช่น พระอาจารย์สอนดนตรี และสตรีชาวอังกฤษซึ่ง
ทรงจ้างจากผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนการเรือนสตรีใกล้ ๆ พระตำหนัก
และยังมีมหาคณไทยที่ใจดี ผู้เป็นพระอาจารย์สอนภาษาไทยและพุทธศาสนา
ชื่อ มหาเปื้อง ศิริภักทร แต่บุคคลเหล่านี้มีฐานะใกล้เคียงกับผู้ถวายการ
รับใช้ จะมาที่ตำหนักเฉพาะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่หรือมาเฝ้าสมเด็จพระราช-
ชนนีทรงปฏิบัติอยู่ พระองค์ไม่ได้ทรงเกี่ยวข้องกับชีวิตสังคมในเมือง
หนังสือพิมพ์จึงไม่มีข่าวใดจะรายงานถึง และไม่เคยเอ่ยถึงพระองค์ โลก
ของพระองค์คือพระตำหนักวอลล์

สมเด็จพระราชชนนี ทรงปฏิบัติพระราชกิจทั้งหลายเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นอย่างดี การดำรงพระชนม์ชีพที่นั่นไม่มีพิธีรีตองมาก การสนทนากับกันไต่เป็นไปอย่างเสรีและง่ายดาย ข้าราชการไม่เคยต้องหมอบคลาน ผู้มาเยือนตามปรกติซึ่งแม้ว่าจะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับคนสวิสแล้วก็ยังออกประหลาดใจไม่ได้ เมื่อบางครั้งสมเด็จพระราชชนนีเสด็จมาเปิดพระทวารหน้าด้วยพระองค์เอง ทั้ง ๆ ที่ยังทรงฉลองพระองค์ในชุดสนับเพลาสนั้น เพราะเพิ่งทรงเสร็จจากการทำสวน

สมเด็จพระราชชนนีเองก็ได้ทรงแตกต่างไปจากพวกคุณท้าวฝ่ายในภายในพระบรมมหาราชวังที่มีอะไรแปลก ๆ ดังพระราชบรรพบุรุษที่ทรงอยู่ในตำแหน่งเดียวกับพระองค์จะทรงพึงกระทำ พระองค์ทรงได้ทำให้พระราชโอรสและพระราชธิดาเชื่อฟังด้วยการประทานความรัก สมเด็จพระราชธิดาจะทรง “ว่ายากที่สุด” ในการอบรมสั่งสอนในบรรดาพระราชโอรสและพระราชธิดาทាំងสาม และทรงมีพระอารมณ์ฉุนเฉียว และไม่โปรดข้าวจ้าวเช่นคนไทยทั่วไป แต่ก็ไม่เคยจะตลตครั้งแรกของสงคราม พระองค์ได้เสด็จเข้าทรงศึกษาในโรงเรียนประจำในกรุงเจนีวา และเสด็จกลับพระตำหนักในวันสุดสัปดาห์ ผู้ที่ทรงใกล้ชิดกับสมเด็จพระราชชนนีมากที่สุดคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภูมิพลฯ พระราชโอรสองค์เยาว์ซึ่งมีพระชนมายุอ่อนกว่าในหลวงอานันท์ ๒ พระพรรษา เจ้าฟ้าภูมิพลฯ ทรงเป็นนักแสดงชั้นเยี่ยมของครอบครัว แต่เมื่อสิ้นเสวยราชย์สืบแทนสมเด็จพระเชษฐาแล้ว เจ้าฟ้าภูมิพลฯ ซึ่งกลายมาเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระจริยวัตรอันงดงาม และทรงเคร่งขรึมสมกับเป็นพระมหากษัตริย์ จนกระทั่งไม่มีคนจำได้ว่า พระองค์ทรงเคยเป็นนักแสดงตลกในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ ในหลวงอานันท์ฯ กับพระราชอนุชา ทรงแสดงออกเช่น

เดียวกับพี่น้องที่รักกัน จากพระอาการที่ทรงแสดงออกจะเห็นได้ว่าทั้งสองพระองค์ทรงผูกพันทางพระทัยกันมาก ประทับอยู่ในห้องเดียวกัน ทรงกระตือรือร้นใน “สโมสร” ร่วมกัน พระราชอัธยาศัยที่ทรงมีต่อสมเด็จพระราชชนนีก็เห็นได้ชัดเจนเช่นเดียวกัน พระองค์มักจะตรัสถามพระราชมารดาเสมอ ๆ ว่าบรรทมหลับสนิทหรือไม่ ทรงเตือนไม่ให้ทรงเหน็ดเหนื่อยนัก และทรงแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระราชชนนีโดยสม่ำเสมอ

ในหลวงอานันท์ ๆ ดูเหมือนจะทรงชื่นชมยินดีในโลกในพระตำหนักวัฒนาที่สมเด็จพระราชชนนีทรงสร้างให้ การเสด็จไปโรงเรียนก็เป็นแต่เพียงการเสด็จออกไปสู่โลกภายนอก พระสหายที่โรงเรียนมิได้รับการเชื้อเชิญให้มาเยี่ยมเยียนที่พระตำหนักวัฒนา แม้ว่าบางครั้งบางคราวพระองค์จะเสด็จไปทรงเยี่ยมบ้านคนที่รู้จักเพียงบ้านหนึ่งหรือสองบ้าน เช่นบ้านศาสตราจารย์ปีกการ์ด ผู้ประดิษฐ์บอลลูน และมีลูกชายเรียนที่โรงเรียนเอกอล นูแวล นายเซโรตาริสเป็นผู้คอยถวายคำเตือนให้พระองค์ทรงระลึกว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ได้ตามเสด็จไปด้วย ผู้ที่คอยถวายคำเตือนอีกคนหนึ่งคือ ยามที่รัฐบาลสวิสผู้มีน้ำใจจัดส่งมาเผ่าหน้าประตุพระตำหนัก เพื่อถวายความอารักขาทั้งกลางวันและกลางคืน (การเข้าออกพระตำหนักอยู่ในความดูแลของสารวัตรผู้ทรงอำนาจ หน้ากลม ผมดำ พุศซ่า แต่ว่องไว เขาเคยเป็นแชมป์ยนวิยิตส์แห่งชาติมาก่อน ต่อมาเขาได้ปลดเกษียณเมื่ออายุ ๖๐ ปี และได้แต่งงานกับสตรีสาวอายุ ๒๕ ปี)

ในขณะที่สงครามกำลังระเบิดอยู่รอบด้าน ในหลวงอานันท์ ฯ ทรง
 พระเจริญพระชันษาจากวัยเด็กไปสู่วัยหนุ่มจนพระวรกายสูงสง่า พระพักตร์
 รูปไข่ โทนกระปรางรุ่ง พระฉวีผ่องใส พระเนตรใหญ่คล้ายตากวาง
 ฉลองพระเนตรส่วนมากในเวลาทรงอ่านพระอักษร ทรงมีพระนิสัยเคร่ง-
 ขรึม ทรงเอาจริงเอาจัง พระอากัปกิริยานั้นนวลแต่ก็ดูเลือนลอยจนเกือบ
 จะดูฝัน ๆ ถ้าทรงรู้สึกว่ามีอะไรผิด แต่ภายหลังที่ได้ทรงพิจารณาโดยสุขุม
 คัมภีรภาพอยู่เงียบ ๆ ในพระทัย และทรงระมัดระวังเมื่อจะเสด็จข้ามถนน
 ตามที่ได้รับคำสั่งสอนไว้ ทรงกระทำทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ทรงได้รับการ
 สั่งสอนมา แม้กระทั่งการที่พระองค์จะทรงต่อไข่ไข่ลวก ความเคร่งขรึม
 เอาจริงเอาจังของพระองค์ทำให้ดูคล้ายกับมิได้ทรงเป็นคนไทย เพราะขาด
 อารมณ์ขัน พระองค์ไม่ทรงนิยมตรัสเรื่องเพศและเรื่องการสาบาน ทรง
 ได้รับการยกย่องและนับถืออย่างแท้จริงที่โรงเรียน ทรงเป็นมิตรกับคนง่าย
 จากปากคำของบรรดาพระอาจารย์ที่โรงเรียนและคนอื่น ๆ ที่ใกล้ชิด
 พระองค์ สรุปได้ว่าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเพียบพร้อมไปด้วยคุณงาม
 ความดี คุณสมบัติของพระองค์นั้นยิ่งใหญ่นัก ทรงมีความรับผิดชอบ
 ออกถนัด และทรงซื่อสัตย์ที่จะทรงแสดงความสงสัยในสิ่งที่ไม่ทรงเข้าพระทัย
 จนกระทั่งเข้าพระทัยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงมีความสุภาพอ่อนโยนอยู่
 ภายในซึ่งยากที่จะบรรยายได้ด้วยถ้อยคำธรรมดา ๆ เว้นเสียแต่จะใช้ภาษา
 ของกวี ทรงเฉลียวฉลาดยิ่งแม้จะทรงไม่ปราดเปรื่อง แต่ก็นับว่าพระสติ
 ปัญญาอยู่ในขั้นดี ข้อนี้เป็นความคิดเห็นของพระอาจารย์ที่โรงเรียนรายงาน
 ไว้ นอกจากนี้ ยังทรงมีพระทัยกว้างขวางซึ่งทำให้ทรงศึกษารู้อัจฉริยะ

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เมื่อทรงมีพระชนมายุได้ ๑๘ พระพรรษา

พระองค์ได้ทรงใช้เวลา ๖ เดือนสุดท้ายไปในการศึกษาที่โรงเรียนเอกอล
 ญูเวล ในฐานะนักเรียนประจำ เพราะสมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราช-
 ประสงค์ที่จะให้พระองค์ทรงรู้จักโลกภายนอกบ้าง พระองค์ทรงสอบผ่าน
 ชั้นมัธยมบริบูรณ์ได้ด้วยดี และได้ทรงเข้าศึกษาต่อในคณะนิติศาสตร์แห่ง
 มหาวิทยาลัยโลซาน ชีวิตในมหาวิทยาลัยใกล้เคียงกันเหมือนอยู่ในครอบครัว
 วันแรกที่เสด็จไปเข้าคณะนิติศาสตร์ก็ทรงพบว่า มีนักศึกษาชายเพียง ๑๒ คน
 และนักศึกษาหญิง ๑ คนในชั้นของพระองค์ แต่ต่อมาก็มากขึ้นอีกทั้งหมด
 จึงเข้ากันได้ดี และบางครั้งพระสหายเหล่านั้นยังได้รับการเชื้อเชิญให้ได้เข้า
 ฝึบทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระตำหนักวิวัฒนา พระราชโอรสทั้งสองแห่ง
 ราชสกุลมหิดลได้ทรงศึกษาการใช้เครื่องดนตรีหลายประเภท ในหลวง
 อานันท ๗ ทรงสามารถเล่นเปียโน ซอ ลู กีร์ตา และแบนโจ พระสหาย
 ทั้งหลายจะมาร่วมเล่นดนตรีแจ๊สกับพระองค์ แต่ส่วนมากพระองค์เสด็จไป
 บ้านของพวกเขาซึ่งที่นั่นการพูดจาเป็นไปแบบนักศึกษา พร้อมๆกับเสวย
 น้ำจันทน์ร้อนและขนมเค้ก พระองค์ได้ทรงเสด็จไปภัตตาคารเพื่อทอด
 พระเนตรภาพยนตร์หรือทรงสลับคอนเสิร์ตกับสมเด็จพระราชชนนี พระองค์
 ทรงเก็บพระองค์จากความสนใจของประชาชน แต่ในขณะเดียวกันความ
 สัมพันธ์ของพระองค์กับทุกคนในครอบครัวเป็นไปอย่างดียิ่ง ไม่มีใคร
 ยืนยันในข้อนี้ได้ดีเท่ากับนายเซ โรคาร์ิสผู้เฝ้าตามเสด็จพระองค์อย่างแยกไม่
 ได้จนดูจะกลายเป็นนักศึกษาไปอีกคน

ความเป็นน้ำหนึ่งพระทัยเดียวกันของครอบครัวนี้ เห็นได้ชัดใน

พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อทงส์พระองค์ทรงเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยพร้อมกันหมด

สมเด็จพระพี่นางทรงรับคำทำทนายจากพระสหาย โดยทรงเข้าศึกษาวิชาเคมี
สมเด็จพระราชอนุชาทรงเข้าศึกษาในคณะวิทยาศาสตร์ และสมเด็จพระ-
ราชชนนีทรงศึกษาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ การศึกษาในมหาวิทยาลัยจึง
กลายเป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งของครอบครัวไป แต่พระตำหนักวัดมนาก็ยัง
คงถวายความอบอุ่นให้ในหลวงอาานันท์ ฯ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อพัน
ตำหนักออกไปแล้วก็มีแต่ความเยือกเย็น

ในขณะนั้นพระองค์ไม่ได้ประทับร่วมห้องกับพระราชอนุชาภูมิพล ฯ
อีกแล้ว ค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์สูงขึ้นไปเป็น ๑๐ ฟรังก์ต่อหนึ่งสัปดาห์และ
แม้ยังมี "สโมสร" อยู่อย่างเดิม พระองค์ก็ได้หันไปสนพระทัยในหมากรุก
หรือบริจจ์ ทรงเล่นร่วมวงกับผู้ใหญ่ แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็ไม่ได้
เปลี่ยนแปลงคุณค่าของชีวิตที่พระตำหนักวัดมนาคที่ปกป้องพระองค์ จากโลก
ภายนอกและสงครามโลก

สงครามยากที่จะ กระทบ ความเป็น อยู่ใน พระตำหนักแม่ กระทบผิว
รัฐบาลสวิสได้ทูลเกล้าถวายการปันส่วนอาหารเป็นพิเศษ แต่สมเด็จพระราช-
ชนนีทรงมีพระราชประสงค์เพียงเพิ่มอัตราข้าวสารและน้ำมันรถเท่านั้น ใน-
หลวงอาานันท์ ฯ และสมเด็จพระราชอนุชาทรงใช้รถจักรยานแทนรถเบนซ์สี
ดำ ซึ่งทรงใช้เป็นครั้งเป็นคราว และนายเซโรคาร์สก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

เรื่องผลที่ตามมาของสงครามที่น่าตื่นเต้นอยู่ในหมู่นักเรียนไทยในยุโรป
คือ ข่าวนักเรียนไทยผู้หนึ่ง ชื่ออร่าม เสรีเรืองฤทธิ์ มีความปฏิพัทธ์ใน
สมเด็จพระพี่นางเธอ จนได้จัดพิธีอภิเษกสมรส ณ พระตำหนักวัดมนาค เมื่อ
เดือนกรกฎาคม ๒๔๘๗

วันหนึ่ง ราชทูตญี่ปุ่นได้มาเฝ้าที่พระตำหนักวัดมนาคพร้อมด้วยข้าวนาย
ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีทรงรับเอาไว้แบบนักรการทูต แล้วแอบพระราชทาน

ให้โรงพยาบาลอย่างเงียบๆ การมาเฝ้าของราชทูตญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นถึงความยุ่งยากต่างๆ ที่บังเกิดในราชอาณาจักรของในหลวงอานันท์ ฯ และในที่สุดเมื่อสงครามสิ้นสุดลง พระองค์ก็ได้เสด็จนิวัตพระนครอีกครั้งหนึ่ง ตามคำกราบบังคมทูลเสด็จของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และหัวหน้าขบวนการเสรีไทยที่ได้ร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างลับๆ ต่อต้านญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม ซึ่งยังผลให้ประเทศไทยรอดพ้นจากเป็นฝ่ายแพ้สงคราม

ดังก้าว แล้วในบทก่อนว่าการมาเฝ้าของราชทูตญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นถึงความยุ่งยากต่างๆ ที่บังเกิดขึ้นในราชอาณาจักรของในหลวงอานันท์ ๖ ความยุ่งยากต่างๆ เหล่านี้ก็คือความผันผวนทางการเมือง เนื่องจากการช่วงชิงอำนาจกันระหว่าง ๓ กลุ่ม คือกลุ่มประชาธิปไตย มีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ กลุ่มเผด็จการ มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำ และกลุ่มอนุรักษนิยม มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นตัวชูโรงและมีพวกเศษเคนศักดิ์จินา เป็นผู้ชักใยอยู่เบื้องหลัง และเนื่องจากกลุ่มการเมืองดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออกกับความลับบนพระที่นั่งบรมพิมาน หรือกรณีสวรรคตของในหลวงอานันท์ ๖ จึงเป็นความจำเป็นที่เราจะต้องศึกษาความเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองดังกล่าวด้วย

ในขณะที่ในหลวงอานันท์ ๖ พร้อมทั้งสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระอนุชาและสมเด็จพระพี่นางได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทย

ในเดือนมกราคม ๒๔๘๑ เหตุการณ์ได้ทำให้จอมพล ป. ก้าวไปสู่ความมีอำนาจทางการเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ภายหลังจากการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ต่อมาในวันที่ ๑๕ ธันวาคม ได้มีการประชุมสภาเพื่อชาวเสียงเลือกตั้งนายกรัฐมนตรี เสียงส่วนใหญ่สนับสนุน พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนาให้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป แต่ พ.อ. พระยาพหล ฯ ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยอ้างว่าสุขภาพไม่สมบูรณ์มีการเจ็บป่วยอยู่เนือง ๆ ในเมื่อ พ.อ. พระยาพหล ฯ ปฏิเสธตำแหน่งนายกด้วยความเด็ดขาดและจริงใจ ที่ประชุมสภาผู้แทนจึงเห็นสมควรมอบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้แก่ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม อดีตรัฐมนตรีกลาโหมในรัฐบาลชุด พ.อ. พระยาพหล ฯ และก่อนหน้าที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) จะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่าหลวงพิบูลสงครามได้ถูกลอบยิงถึง ๒ ครั้ง เมื่อหลวงพิบูลสงครามได้ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีพร้อมทั้งมีกำลังทางทหารที่เข้มแข็งหนุนหลังอยู่ จึงได้ถือโอกาสนี้กวาดล้างฝ่ายตรงข้ามกับเขาในข้อหากบฏ โดยมีประสงค์จะนำระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับมาอีก บุคคลที่ถูกจับกุมครั้งนั้นมีหลายสิบคนรวมทั้งกรมขุนชัยนาทนเรนทร พระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ผู้เป็นพระปิตุลาของในหลวงอานันท ฯ ในจำนวนคนเหล่านั้นถูกตัดสินประหารชีวิต ๑๘ คน และถูกจำคุกตลอดชีวิต ๑๐ คน กรมขุนชัยนาทนเรนทรเป็นคนหนึ่งในสิบคนที่ถูกจำคุกตลอดชีวิต ความจริงศาลพิเศษได้ตัดสินประหารชีวิตกรมขุนชัยนาทร่วมกับพวก ๑๘ คน แต่ลตโทษให้ ฐานที่เคยทำคุณงามความดีให้แก่ประเทศชาติมาก่อนจึงคงเหลือจำคุกตลอดชีวิต

เพื่อแสดงศักดิ์ตาและปลุกฤทธิ์ชาตินิยมอย่างแรง จอมพล ป. จึงได้เปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๔๘๒ ทั้งๆ ที่มีเสียงคัดค้านไม่เห็นด้วยอย่างมีเหตุผลในคณะรัฐมนตรี แต่จอมพล ป. ก็ไม่ยอมฟังเสียง นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งไม่เห็นด้วยในการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นไทยในครั้งนั้น ได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ “ความเป็นมาของชื่อประเทศสยามกับประเทศไทย” ในเวลาต่อมาว่าดังนี้

“สาเหตุแห่งการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทยนั้น สืบเนื่องมาจากเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (ยศและบรรดาศักดิ์ขณะนั้น) ได้รับแต่งตั้งจากคณะผู้สำเร็จราชการในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นนายกรัฐมนตรี ในบรรดารัฐมนตรีแห่งรัฐบาลนั้นมีข้าพเจ้าด้วยผู้หนึ่งซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และมีหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรเป็นรัฐมนตรีลอย (ไม่ว่าการกระทรวง)

“ต่อมาประมาณอีก ๔-๕ เดือน หลวงวิจิตรวาทการได้เดินทางไปชานฮุยเพื่อชมกิจการโบราณคดีของสำนักตะวันออกไกลฝรั่งเศส เมื่อหลวงวิจิตรฯ กลับจากชานฮุยได้นำแผนที่ฉบับหนึ่ง ซึ่งสำนักฝรั่งเศสนั้นได้จัดทำขึ้น แสดงว่ามีคนเชื้อชาติไทยอยู่มากมายหลายแห่งในแหลมอินโดจีนในประเทศจีนใต้ ในพม่า และในมณฑลฮกตัมของอินเดีย

“ครั้นแล้วผู้ฟังวิทยุกระจายเสียงไต้ยีน และหลายคนยังคงจำกันได้ว่า สถานีวิทยุกรมโฆษณาการ (ต่อมาปัจจุบันคือกรมประชาสัมพันธ์) ได้กระจายเสียงเพลงที่หลวงวิจิตรฯ รำพันถึงชนเชื้อชาติไทยที่มีอยู่ในแดนต่างๆ และมีการโฆษณาเรื่อง “ราชอาณาจักรไทย” ที่จะรวมชนเชื้อชาติไทยในประเทศต่าง ๆ เข้าเป็นมหาอาณาจักรเดียวกัน ทำนองที่ฮิตเลอร์กำลังทำอยู่

ในยุโรปในการรวมชนเชื้อชาติเยอรมันในประเทศต่าง ๆ ให้เข้าอยู่ในมหาอาณาจักรเยอรมัน

“ในการประชุมวันหนึ่ง นายกรัฐมนตรีได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาปัญหาคว้นนอกระเบียบวาระ โดยให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้แถลงให้เปลี่ยนชื่อ “ประเทศสยาม” เป็น “ประเทศไทย” โดยนำเสนอแผนที่ฉบับที่สำนักตะวันออกไกลฝรั่งเศสทำไว้ ว่าด้วยแหล่งของชนเชื้อชาติไทยต่าง ๆ มาแสดงในที่ประชุมด้วย โดยอ้างว่า “สยาม” มาจากภาษาสันสกฤต “ศยามะ” แปลว่า “ดำ” จึงไม่ใช่ชื่อประเทศของชนเชื้อชาติไทย ซึ่งเป็นคนผิวเหลืองไม่ใช่ผิวดำ และอ้างว่าคำว่า “สยาม” แผลงมาจากจีน “เซียมล้อ”

“ข้าพเจ้าได้คัดค้านว่าโดยที่ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้ค้นคว้ากฎหมายเก่าของไทย โดยอาศัยหลักฐานเอกสารที่จารึกไว้โดยพระมหากษัตริย์แต่ปางก่อนรวมทั้ง “กฎหมายตราสามดวง” ซึ่งรัชกาลที่ ๑ (พระพุทธยอดฟ้า ฯ) ได้โปรดเกล้า ฯ ให้สังคายนาและมีใช้คำว่า “สยาม” แผลงมาจากคำจีนแต่จิว “เซียมล้อ” แต่จุดประสงค์เบื้องหลังของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีส่วนหนึ่งต้องการเปลี่ยนชื่อประเทศว่า ประเทศไทย เพื่อรวมชนเชื้อชาติไทยในดินแดนต่าง ๆ เข้าอยู่ในมหาอาณาจักรไทย ดังนั้นรัฐมนตรีส่วนมากจึงตกลง ตามร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็น “ประเทศไทย” ข้าพเจ้าเป็นฝ่ายข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี”

ต่อมาสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบในการเปลี่ยนชื่อประเทศ ซึ่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ลงนามให้ตราเป็นรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

“เมื่อได้ตรารัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมเปลี่ยนชื่อประเทศสยาม เป็นประเทศไทยแล้ว ก็เกิดปัญหาว่าในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ต้องเขียนชื่อประเทศไทยนั้นจะใช้คำอังกฤษและฝรั่งเศสว่า กระไร อย่างไร”

“ผู้ที่ได้รับคำยกย่องว่ามีความรู้ในภาษาต่างประเทศ รวมทั้งหลวงวิจิตรวาทการ ได้เสนอให้เรียกประเทศไทยเป็นภาษาอังกฤษว่า “THAILAND” และภาษาฝรั่งเศสว่า “THAÏLANDE” และพลเมืองของประเทศนี้เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “THAÏLANDAIS” ฝรั่งเศสบ้าง”

“ข้าพเจ้าได้เสนอว่า ควรให้เรียกชื่อประเทศไทยเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสว่า “SIAM” ตามที่คนทั่วโลกได้รู้จักชื่อประเทศของเราในนามนี้อยู่นอยู่แล้ว ทั้งนี้ก็มีตัวอย่างอยู่เช่นประเทศเยอรมันซึ่งเรียกชื่อประเทศในภาษาเยอรมันว่า “DEUTSCHLAND” นั้น เขาก็มิได้กำหนดให้เรียกชื่อประเทศของเขาเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสตามชื่อภาษาเยอรมัน หากเรียกชื่อประเทศของเขาในภาษาอังกฤษว่า “GERMANY” และภาษาฝรั่งเศสว่า “ALLEMAGNE” ตามที่คนอังกฤษและฝรั่งเศสเคยเรียกและเคยรู้จักชื่อประเทศของเขาในนามนี้

“ข้าพเจ้าได้ให้ความเห็นต่อไปว่าการที่จะเอาคำว่า “LAND” ต่อท้ายคำว่า “THAI” เป็น “THAILAND” ก็ดี ก็ย่อมทำให้คล้ายกันกับประเทศเมืองขึ้นในอาฟริกาของอังกฤษ (สมัยนั้น) และเมืองขึ้นของฝรั่งเศส (สมัยนั้น) ที่ลงท้ายด้วยคำว่า “LAND” หรือ “LANDE” ข้าพเจ้าได้ให้ข้อสังเกตว่าประเทศ “IRELAND” ใต้ เมื่อได้เป็นเอกราชจากอังกฤษแล้วก็ตัดคำว่า “LAND” ออก โดยเรียกชื่อประเทศของตนว่า “EIRE” ส่วนประเทศยุโรปบางประเทศที่มีคำท้ายว่า “LAND” เช่น “ICELAND” ก็เพราะภาษาของเขาอยู่ในตระกูลเดียวกับภาษาอังกฤษ จึงไม่จำเป็นที่

เราจะเอาตัวอย่างนี้ แต่ความเห็นส่วนข้างมากในคณะรัฐมนตรีให้เปลี่ยนชื่อประเทศไทยในภาษาอังกฤษด้วยตามที่ผู้เสนอให้เปลี่ยนเป็น “THAILAND” ในภาษาอังกฤษและ “THAILANDE” ในภาษาฝรั่งเศส

“ข้าพเจ้าได้เสนอต่อไปอีกว่า ถ้าส่วนข้างมากต้องการให้ชาวโลกเรียกชื่อประเทศไทยเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสโดยมีคำว่า “THAI” เป็นสำคัญแล้วก็ขออย่าเอาคำว่า “LAND” หรือ “LANDE” ไปต่อท้ายไว้ด้วยเลย คือให้ใช้ภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสทับศัพท์ตามที่สามัญชนคนไทยเรียกชื่อประเทศของตนว่า “เมืองไทย” เป็นภาษาอังกฤษ “MUANG THAI” ฝรั่งเศส “MUANG THAI” แต่ส่วนมากในคณะรัฐมนตรีไม่เห็นด้วย”

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้คำชี้แจงเกี่ยวกับชื่อประเทศต่อไปอีกว่า

“เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้สิ้นสุดลง รัฐบาลทวี บุณยเกตุ เห็นว่า รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งเปลี่ยนชื่อประเทศสยามมาเป็นประเทศไทยนั้นใช้บังคับเฉพาะชื่อประเทศไทยในภาษาไทยเท่านั้น รัฐบาลนั้นจึงได้ประกาศให้ใช้ชื่อประเทศไทยในภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสว่า “SIAM” ตามที่เกือบทั่วโลกรู้จักประเทศไทยในคำนั้นมาหลายศตวรรษแล้ว

“ฉะนั้น เอกสารทางราชการที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส จึงเรียกชื่อประเทศไทยว่า “SIAM” รวมทั้งหนังสือเดินทางให้เขียนเรียกชื่อประเทศในภาษาไทยว่า “ประเทศไทย” ส่วนในภาษาฝรั่งเศสให้เขียนว่า “SIAM” และสัญญาติของผู้ถือหนังสือเดินทางให้เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “SIAMOIS”

“ทั้งนี้ตรงกับที่ข้าพเจ้าได้เคยเสนอดังกล่าวแล้วว่า แม้ประเทศเยอรมันเรียกชื่อประเทศของเขาเป็นภาษาเยอรมันว่า “DEUTSCHLAND” แต่

ในภาษาอังกฤษเขาเรียกว่า “GERMANY” และในภาษาฝรั่งเศส “ALLEMAGNE” ส่วนในประเทศตะวันออกไกลเช่นประเทศจีนซึ่งเรียกตามภาษาจีนว่า “จิงกั๋ว” แปลว่า “ประเทศกลาง” นั้น ทางราชการจีนก็เรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า “CHINA” และภาษาฝรั่งเศสว่า “CHINE” ตามที่เกือบทั่วโลกรู้จัก ประเทศจีนในภาษานั้นมาแล้ว หลายศตวรรษ ประเทศญี่ปุ่นเรียกชื่อประเทศเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “นิปปอนโกกุ” แปลว่า ประเทศแห่งพระอาทิตย์อุทัยนั้น ทางราชการญี่ปุ่นเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “JAPAN” และภาษาฝรั่งเศสว่า “JAPON” ตามที่เกือบทั่วโลกรู้จักประเทศญี่ปุ่นในภาษานั้นมาหลายศตวรรษ แม้ว่าลัทธิแสนยานุภาพญี่ปุ่นจะมีทัศนคติคลั่งชาติ (CHAUVINISM) แต่ก็ไม่คลั่งจนถึงขนาดทำให้คนเกือบทั่วโลกงอถ้าหากต้องเรียกชื่อประเทศญี่ปุ่นตามภาษาญี่ปุ่นว่า “นิปปอนโกกุ”

“เมื่อได้เกิดรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ แล้ว นายควง เป็นนายกรัฐมนตรีประมาณ ๓ เดือนเศษ รัฐบาลนี้คงเรียกชื่อประเทศไทยเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสว่า “SIAM” ต่อไปอีก”

“ต่อมาในเดือนเมษายน ๒๔๙๑ รัฐบาลพิบูลสงครามเข้ารับตำแหน่งแทนรัฐบาลควง แล้วก็ได้กลับเปลี่ยนชื่อประเทศไทยในภาษาอังกฤษว่า “THAILAND” และในภาษาฝรั่งเศสว่า “THAÏLANDE” ซึ่งรัฐบาลต่อๆ มาก็ได้ใช้ตามจนปัจจุบันนี้”

นายปรีดี ยังได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไปอีกว่า

“ผู้สนใจที่ศึกษาปรากฏการณ์แห่งความเป็นมาของการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย ย่อมเห็นได้ว่าปัญหา^{นี้}ไม่อาจจบลงได้อย่างง่ายๆ แม้มีรัฐธรรมนูญแล้วก็ยังมีผู้ต่อสู้เพื่อเปลี่ยนชื่อประเทศไทยเป็นประเทศสยามตามเดิม หรือเปลี่ยนเฉพาะชื่อภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส เรื่องนี้ไม่

ควรพิจารณาอย่างผิวเผินว่าเป็น “เรื่องเล็ก” เพราะการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทยนั้น สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างคนเชื้อชาติไทยที่มีทัศนคติทางสังคมแตกต่างกัน ถึง ฝ่ายหนึ่ง คือ “ทัศนักรักชาติ” (PATRIOTISM) กับอีกฝ่ายหนึ่งคือ “ทัศนักรัเชื้อชาตินิยม” (RACISM) ประกอบด้วย “ทัศนักรคลั่งชาติ” (CHAUVINISM) ที่เกินขอบเขตยิ่งกว่าทัศนักรคลั่งชาติของฮิตเลอร์และสแตนยานูภาพญี่ปุ่น”

นายปรีดี ได้ให้คำอธิบายทัศนักรรักชาติ, ทัศนักรเชื้อชาตินิยม, และการคลั่งชาติ ว่าดังนี้

“ทัศนักรรักชาติ” (PATRIOTISM) เป็นทัศนักรประชาธิปไตยซึ่งรักทุกเชื้อชาติและชนชาติที่ประกอบเป็น “ชาติ” เดียวกัน ครอบครองดินแดนประเทศเดียวกันคือเป็นปิตุภูมิ (PATRIE) เดียวกัน มีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานของสังคมเดียวกัน ยอมเสียสละส่วนตัวเพื่อชาติและปิตุภูมิเป็นส่วนรวม

“ทุกชาติในปัจจุบันนี้ต่างกับกลุ่มเผ่าพันธุ์ที่ประกอบด้วยคนเผ่าพันธุ์เดียวหรือเชื้อชาติเดียว ทุกชาติเป็นผลแห่งวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ช้านาน ซึ่งประกอบด้วยหลายเชื้อชาติและชนชาติ ซึ่งเดิมมีดินแดนโดยเฉพาะแล้วต่อ ๆ มาได้สมานกันประกอบเป็นชาติเดียวกัน.”

“ประวัติศาสตร์ชาติไทยเพียง ๒๐๐ ปี ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ก่อนนี้มีแว่นแคว้นหรือรัฐมากหลาย ซึ่งแต่ละเชื้อชาติและชนชาติแยกย้ายกันอยู่ ครั้นแล้วก็ค่อย ๆ วิวัฒนประกอบเป็นชาติเดียวกันแห่งประเทศสยาม เอกภาพของชาติจะมั่นคงได้ก็โดยระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ คือประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ทางการเมืองและทัศนักรประชาธิปไตย ซึ่งรวมทั้ง “ทัศนักรรักชาติ” (PATRIOTISM)

“ทัศนคติเชอชาตินิยม” (RACISM) เป็นทัศนคติที่นิยมหรือรักเฉพาะคนเชื้อชาติเดียวกัน อันเป็นทัศนคติที่สืบทอดมาจากรากฐานสังคมต่างกลุ่มเผ่าพันธุ์ โดยมีได้คำนึงถึงความเป็นจริงในปัจจุบันและในประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของ “ชาติ” ดังกล่าวข้างต้น

“ทรากรของ “ทัศนคติเชอชาติ” (RACISM) ยังคงตกค้างอยู่ในหลายชาติ จึงเป็นเหตุให้คนจำนวนหนึ่งแห่งเชื้อชาติในชาตินั้น ๆ ถือว่า เชื้อชาติของตนอยู่เหนือเชื้อชาติและชนชาติอื่น ซึ่งเป็นส่วนข้างน้อยอยู่ในชาติเดียวกัน อันเป็นการบั่นทอนเอกภาพของชาติ จึงทำให้ชนชาติส่วนน้อย (MINORITY) ในชาติที่ตนแยกแผ่นดินตั้งปรากฏอยู่ในหลายประเทศ

“พวก “เชอชาตินิยม” ได้ผลักดันทัศนคติของตนเป็นการ “คลั่งเชอชาติ” หรือ “คลั่งชาติ” (CHAUVINISM) เพราะถือว่าชาติเป็นของเชื้อชาติเขาเท่านั้น ครั้นแล้วก็คิดรวมคนเชื้อชาติเดียวกันที่อยู่ในดินแดนต่าง ๆ เข้าเป็นอาณาจักรเดียวกัน เช่น อิตาลีได้ดำเนินอยู่ซึ่งเป็นการล้มเหลวและนำความพ่ายแพ้มาสู่ประเทศเยอรมัน”

ขอให้เรากลับมาสู่บรรยากาศการเมืองในขณะนี้ก่อนไป

บัดนี้ นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามหรือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเวลาต่อมา จึงกลายเป็นสมเด็จพระราชาของประเทศสยามที่ไม่มีใครกล้าโต้เถียงได้ เขาไม่เพียงแต่จะประสบความสำเร็จในการควบคุมกองทัพบุกอย่างเด็ดขาดเท่านั้น แต่เขายังได้ลดทอนเกียรติของพวกเจ้าซึ่งทรงถูกปิดปากได้สำเร็จ พวกเจ้าทั้งหลายได้แต่ร้องว่าพวกตนตกต่ำ ส่วนฝ่ายพลเรือนโดยเฉพาะพวกเสรีนิยมซึ่งสนับสนุนนายปรีดีนั้นแล้ว ก็หมดอำนาจลง

การที่พวกนี้เข้าไปนั่งในสภาผู้แทนราษฎรก็เป็นเพียงเปลือกนอกของประชาธิปไตยที่ปกคลุมระบบเผด็จการแบบฟาสซิสต์อยู่ สำหรับนายปรีดีนั้นที่ยังร่วมอยู่ในรัฐบาล (เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในรัฐบาลจอมพล ป.) ได้นั้น ก็เพราะบารมีของคนคนหนึ่งคือนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งมีความเชื่อมั่นในความสุจริตใจของนายปรีดีต่อระบอบประชาธิปไตยและนับถือในความรู้ความสามารถของท่าน

ถึงแม้ว่าบรรยากาศของระบอบประชาธิปไตยจะอับแสง เพราะรัศมีเผด็จการมาข่ม แต่นายปรีดีก็ยังยอมรับสถานการณ์ด้วยความสงบเยือกเย็นอย่างน่าพิศวง และปราศจากความขมขื่นและด้วยความอดทนเช่นเคย ซึ่งน้อยคนนักที่จะรู้ ท่านได้ปฏิบัติงานอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีและสอนหนังสืออยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองและดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ด้วย

ในขณะนั้นท่านมีอายุราว ๓๕ ปี ตลอดระยะเวลา ๖ ปี ที่ท่านเป็นรัฐมนตรีต่อเนื่องกัน ท่านไม่เคยร่ำรวยเลย ทั้งนี้เพราะท่านไม่เคยสนใจในความร่ำรวย ซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ยากสำหรับนักการเมืองของประเทศไทย

นอกจากลูกศิษย์ลูกหาที่ให้ความเคารพนับถือแก่ท่าน และพวกปัญญาชนผู้เป็นสาวกผู้ภักดีแล้ว นายปรีดียังมีเพื่อนมาก เพื่อนของท่านหลายคนที่มีท่าทางเงอะงะ หรือเป็นคนที่ถูกภาษาชาวบ้านที่แข่งกระด้าง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประหลาดเพราะว่าตัวท่านเองเป็นคนสุภาพอย่างมาก และเคารพผู้อาวุโส อันเป็นการปฏิบัติตามธรรมเนียมโบราณของไทยท่านเป็นคนทำงานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ไม่ชอบไปในงานเลี้ยง และจะงดไป

ในงานเลี้ยงหรืองานพิธีของทางราชการถ้าสามารถทำได้ และท่านดื่มเหล้าหน่อยมาก. แต่โปรดบุตรกรีก ชอบใช้คำพหูพจน์ธรรมดา ๆ และมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เนื่องจากคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับเป็นคนต้อนรับขับสู้และเป็นคนที่ยิ้มง่าย ดังนั้นใครก็ตามที่ได้คุยต่อหน้าท่านจะมีความรู้สึกสบายใจ แต่ในทำนองเดียวกันความสนิทสนมของท่านก็ไม่เกินไปกว่าความสุภาพน้อมนวลตามธรรมดา

ท่านมีหน้าที่เป็นประกายและมีสติปัญญาปราดเปรื่อง ถึงแม้จะเห็นได้ว่าสามารถพูดภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกับภาษาไทย ซึ่งคุณสมบัติข้างต้นนี้ทำให้ท่านเป็นคนที่มีเสน่ห์ คู่ปรับภักซ์ของเขามักพูดถึงความทะเยอทะยานที่ซ่อนอยู่ภายในใจ ที่จะต้องการมีอำนาจ แต่ผู้สนับสนุนก็พูดถึงความเป็นคนเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและอุทมคติของท่าน

ฝ่ายตรงข้ามของท่านในขณะนั้นคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่รู้เรื่องนี้และไม่โยคี เขาใช้เวลาและเหตุการณ์เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องขั้นมูลฐานของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชอบธรรมและขณะเดียวกันก็อุทิศตนเพื่อทำงานให้แก่ชาติอย่างเต็มที่ แต่จอมพล ป. ก็พอใจ เพราะถึงแม้การที่นายปรีดีเป็นที่นิยมชมชอบของปัญญาชนจะเป็นการทำให้เขารำคาญใจเช่นที่เป็นอยู่ แต่เขาก็ตั้งตัวเองเป็นอธิการบดีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นการตอบโต้นายปรีดีที่สร้างมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น จอมพล ป. ไม่รู้สึกเดือดร้อนในเรื่องนี้ เพราะว่าอำนาจทางการเมืองอยู่ที่เขาคงเดียว

จอมพล ป. ต้องการความคิดความอ่านของนายปรีดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องการคลัง เพราะประเทศต่างๆ กำลังมีความเคลื่อนไหวที่จะเข้าสู่สงครามและประเทศไทยต้องการใช้เงินเพื่อจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ ความจริงเขาต้องการอาวุธยุทโธปกรณ์เพิ่มขึ้นในปริมาณที่เกินกว่าความจำเป็นในการป้องกันประเทศเสียอีก เพราะเขามีความทะเยอทะยานมากขึ้น

จอมพล ป. มีที่ทำการของเขาเป็นอาคารแบบราชวัง แต่เขาก็ยังคงพักอยู่ที่บ้านของเขาที่ซอยหลังสวนตามเดิม ในบริเวณบ้านอันกว้างที่ตกแต่งอย่างสวยงามมีเรือน ๒ ชั้น ๓ หลัง หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ของลูก ๆ ของเขา หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ของเขากับภรรยา และหลังเล็กที่สุดที่อยู่ตรงกลางเป็นที่ทำงานส่วนตัวของเขาซึ่งภายในตกแต่งอย่างหรูหรา ชุดเก้าอี้โซฟาบุด้วยหนังสีเขียวกรอบไม้ และที่ขอบเก้าอี้ใต้ตกแต่งลวดลายทอง และพนักเก้าอี้เป็นปลายแหลมแบบโกธิค มีตราเครื่องหมายไก่กระพือปีกเกาะติดอยู่ ทำให้แลดูเหมือนการตกแต่งของจักรพรรดิ และนี่คือความฝันของจอมพล ป. ที่จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่แบบฮิตเลอร์และมุสโสลินี

จอมพล ป. ได้ก่อตั้งกรมเยาวชนทหารขึ้นตามแบบยุวชน ของฮิตเลอร์ ซึ่งคลั่งไคล้ความรักชาติและมีความโน้มเอียงในทางรุกรานประเทศอื่น เขาเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย และสนับสนุนให้มีการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ซึ่งครั้งหนึ่งดินแดนเหล่านั้นเป็นของประเทศสยาม และในเมื่อฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้ต่อกองทัพอันเกรียงไกรของเยอรมันในต้นสงครามโลก จอมพล ป. จึงถือโอกาสใช้กำลังทหารช่วงชิงเอาดินแดนคืน สงครามระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสจึงเกิดขึ้น ในการที่จอมพล ป. ใช้กำลังทหารช่วงชิงดินแดนคืนจากฝรั่งเศสครั้งนั้น

นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้คัดค้านไม่เห็นด้วย ดังปรากฏในจดหมายที่นายปรีดีมีถึงท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ในเวลาต่อมามีข้อความตอนหนึ่งดังนี้.

“ก. เมื่อประเทศฝรั่งเศสได้ยอมแพ้แก่เยอรมันแล้ว เวลานั้นผมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เห็นว่ามีช่องทางที่ประเทศไทยจะได้ดินแดนที่ได้เสียไปคืนมาเป็นของไทย โดยวิธีการทางกฎหมายระหว่างประเทศ ผมจึงได้พบท่านจอมพล ป. ที่วังสวนกุหลาบ และแสดงทรรศนะของผมว่า เป็นการสมควรที่รัฐบาลไทยจะนำเรื่องขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกในสมัยนั้น ให้วินิจฉัยว่าดินแดนที่ฝรั่งเศสได้ไปจากประเทศไทย ตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๒ เป็นต้นมาต้องคืนมาเป็นของประเทศไทย เพราะประเทศไทยได้โอนดินแดนเหล่านั้นให้ฝรั่งเศสเพื่อให้อยู่ใน “อารักขา” ของฝรั่งเศส เมื่อฝรั่งเศสยอมแพ้เยอรมันและบ้านเมืองระส่ำระสาย ก็เป็นการแสดงว่าประเทศฝรั่งเศสไม่สามารถที่จะอารักขาดินแดนที่ประเทศไทยได้โอนให้ไปนั้นอีกได้ ประเทศไทยจึงมีสิทธิ์โดยชอบธรรมที่จะได้คืนดินแดนเหล่านั้น (ทั้งนี้เป็นเหตุผลที่ฝ่ายไทยมีทางชนะได้ในสมัยที่ฝรั่งเศสยังเป็นรัฐอารักขาดินแดนเหล่านั้น ซึ่งต่างกับเหตุผลที่รัฐบาลสฤษดิ์อ้างต่อศาลโลกในกรณีเขาพระวิหาร ภายหลังที่กัมพูชาเป็นเอกราชแล้ว)

“แต่ความเห็นของผมมิได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล คือรัฐบาลได้ใช้วิธียื่นบันทึกให้รัฐบาลวิชีคืนดินแดนให้แก่ไทย เมื่อรัฐบาลวิชีไม่คืนให้ รัฐบาลก็ได้ดำเนินวิธีการเอาดินแดนคืนโดยวิธีทางทหาร ในฐานะที่ผม

เคารพเสียงข้างมากในรัฐบาลก็ได้ปฏิบัติตามนโยบายส่วนรวม คือในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ได้จัดหาเงินเพื่อค่าใช้จ่ายในการทหารเป็นจำนวนมากให้อย่างสมบูรณ์รวดเร็ว โดยมีได้มีการขาดตกบกพร่องแต่อย่างใดในการทหาร และไม่กระทบถึงเสถียรภาพของเงินตราไทยในสมัยนั้น.

“ข. เมื่อครั้งสงครามอินโดจีนได้เริ่มไประยะหนึ่ง ประเทศญี่ปุ่นได้สอดเข้ามา โดยเรียกร้องให้ฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศสหยุดรบ และต่างฝ่ายต่างส่งผู้แทนไปเจรจาที่กรุงโตเกียว โดยญี่ปุ่นเป็นคนกลาง (หัวหน้าผู้แทนฝ่ายไทยคือพระองค์เจ้าวรรณฯ ซึ่งบัดนี้ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นนราธิป)

“ท่านกับคุณอนันต์ (ท่านผู้หญิงละเอียดพิบูลสงครามกับอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชาย - ผู้รวบรวม) อาจค้นเอกสารเกี่ยวกับการเจรจานั้นได้ ว่า การเจรจาต้องใช้เวลาช้านานประมาณ ๒-๓ เดือน เพราะฝรั่งเศสเกิดทิฐิमानะไม่ยอมคืนดินแดนตามคำเรียกร้องของฝ่ายไทย ในที่สุดฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ใช้วิธีการอันเป็นผลให้ฝ่ายฝรั่งเศสยอมตกลงคืนดินแดนบางส่วนที่ได้ไปจากประเทศไทย แต่ในข้อตกลงมีกำหนดไว้ว่าญี่ปุ่นเป็นผู้ค้าประกันให้การเป็นไปตามข้อตกลงนั้น และกำหนดไว้ว่าฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศส จะต้องไม่ทำสัญญาทางเศรษฐกิจหรือทางการทหารใด ๆ กับประเทศอื่นใด ซึ่งญี่ปุ่นถือว่าเป็นที่เสียประโยชน์แก่ญี่ปุ่น

“ทางฝ่ายฝรั่งเศสเสรี ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นฝรั่งเศสต่อต้านภายใต้การนำของนายพลเดอโกลส์ ได้แถลงไม่รับรองข้อตกลงใด ๆ ที่รัฐบาลวิชีได้ทำไว้เกี่ยวกับเรื่องดินแดน ๔ จังหวัด ผมจึงได้ไปเตือนท่านจอมพลป. ว่า ต้องพิจารณาท่าทีของเดอโกลส์กับสัมพันธมิตรของเขาในสมัยนั้นให้

มาก เพราะถ้าสัมพันธ์มิตรในขณะนั้นเป็นฝ่ายชนะสงครามแล้ว ข้อตกลงที่ฝ่ายรัฐบาลทำไว้กับรัฐบาลวิทที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ค้าประกันนั้น ก็จะต้องถูกยกเลิก และฝรั่งเศสก็จะได้ดินแดนกลับคืนไป ผมจึงได้ชี้แจงด้วยว่าถ้าได้ใช้วิธีการตามที่ผมได้เสนอไว้ในครั้งแรก คือนำเรื่องขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศแล้ว ถ้าศาลยุติธรรมระหว่างประเทศตัดสินให้เราชนะคดี เพราะเรามีทางชนะ ก็ย่อมเป็นการตัดสินผูกพันประเทศฝรั่งเศสทั้งหมด ต่างกับข้อตกลงที่ทำไว้กับรัฐบาลวิทที่ฝ่ายนายพลเตอร์โกลด์ กับฝ่ายสัมพันธ์มิตรของเขาไม่รับรอง.

“ก. อยู่ต่อมาอีกไม่ช้าญี่ปุ่นก็ได้กรีธาทัพเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลไทยได้ทำสัญญาความร่วมมือกับญี่ปุ่น ครั้นต่อมารัฐบาลไทยก็ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา แต่ในเวลาทีวันประกาศสงครามนั้น ผมอยู่ที่อยุธยา ผู้สำเร็จราชการเป็นผู้ลงนาม (ซึ่งผมถือเอาเหตุนี้ขึ้นเป็นข้ออ้างว่าการประกาศสงครามนั้นเป็นโมฆะ เพราะผู้สำเร็จราชการมิได้ลงนามครบถ้วน)

“เมื่อรัฐบาลไทยประกาศสงครามร่วมกับญี่ปุ่นเช่นนั้นแล้ว ก็เป็นธรรมดาว่าถ้าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายชนะสงคราม ฝ่ายไทยก็เป็นฝ่ายชนะสงครามด้วย ดินแดน ๔ จังหวัดก็คงเป็นของไทยอย่างสมบูรณ์ แต่ถ้าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงครามและฝ่ายสัมพันธ์มิตรเป็นฝ่ายชนะสงคราม ฝ่ายไทยก็ต้องเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และผลที่จะตามมาก็คือประเทศไทยจะมีเพียงแต่ต้องคืนดินแดน ๔ จังหวัดเท่านั้น ดินแดนของไทยเท่าที่มีเหลืออยู่จะต้องเปลี่ยนฐานะไปอย่างไรก็เป็นเรื่องที่น่าวิตก..... ฯลฯ”

ในที่สุดสงครามอินโดจีนก็เกิดขึ้น และญี่ปุ่นได้เข้าใกล้เกลี้ยจมนรัฐบาลฝรั่งเศส (รัฐบาลวีซี) ต้องยอมคืน ๔ จังหวัดให้แก่ไทย (แต่ภายหลังไทยต้องคืนดินแดนเหล่านั้นให้กับฝรั่งเศสอีก) ซึ่งเป็นผลทำให้รัศมีของจอมพล ป. แจ่มจรัสยิ่งขึ้น และเขาได้เลื่อนยศให้แก่ตนเองจากพลตรีเป็นจอมพลตั้งแต่บัดนั้น

ในกรณีการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สองก็เช่นเดียวกับสงครามอินโดจีนคือ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ทัดทานไม่เห็นด้วย แต่จอมพล ป. และรัฐมนตรีฝ่ายทหารซึ่งเป็นเสียงข้างมากไม่ยอมฟังเสีย.

ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรียามฉุกเฉินเมื่อ ๐๗.๐๐ น. ของวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นประธานเพื่อพิจารณาข้อเสนอของญี่ปุ่นที่ขอเดินทัพผ่านประเทศไทย ตามรายงานข่าวแจ้งว่า นายติเรก ชัยนาม ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เป็นผู้รายงานเหตุการณ์ให้ที่ประชุมทราบ และมีทันทีที่นายติเรกจะรายงานจบ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้พุดตัดบทขึ้นมาว่า

“แล้วเราจะตกลงใจทำอะไรกันแน่”

ท่านปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงได้เสนอขึ้นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า

“ก่อนที่เราจะตัดสินใจอย่างไรแน่ ใคร่เสนอให้พิจารณาทางใต้ทางเสียว่า ถ้ายอมจะเสียหายอย่างไร ถ้าไม่ยอมจะเสียหายอย่างไร (ยอมหรือ

ไม่ยอมให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย) ทั้งนี้เพื่อระวังไม่ให้โลกวิจารณ์เราได้ เพราะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์”

แต่นายกรัฐมนตรีก็ได้ตัดบทว่า

“ในขณะที่เราไม่มีเวลาจะอภิปราย เพราะญี่ปุ่นกำลังเข้าเมืองเราแล้ว ขอทราบความเห็นท่านนั้นว่า จะยอมหรือไม่ยอม”

ว่าแล้วนายกรัฐมนตรีก็สอบถามความเห็นของรัฐมนตรีฝ่ายทหารบ้าง และรัฐมนตรีอื่น ๆ อีกสองสามนาย ซึ่งก็เห็นว่าไม่มีทางจะสู้ญี่ปุ่นได้ นายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงประกาศยินยอมให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้ ตามคำขอของทุก แต่ญี่ปุ่นยังไม่พอใจกลับเสนอแผนการต่อคณะรัฐมนตรี ๒ แผน คือนอกจากจะขอเดินทัพผ่านไทยตามข้อเสนอแผนแรกแล้ว ยังเพิ่มเติมอีกว่า ให้ไทยกับญี่ปุ่นทำสัญญาพันธมิตรต่อกันเพื่อป้องกันประเทศไทย และอีกแผนหนึ่งคือไทยกับญี่ปุ่นประกาศเป็นสหราชอาณาจักรร่วมรุกร่วมรบต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา ตามแผนที่สามนี้ ญี่ปุ่นพร้อมที่จะให้ดินแดนไทยเสียให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสคืนให้ไทยทั้งหมด

ในคณะรัฐมนตรีที่ประชุมกันเข้าวันนั้น ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ไหน ๆ ก็ต้องยอมญี่ปุ่นแล้วก็เข้าร่วมเป็นสหราชอาณาจักรกันเสียเลย ร่วมรุกร่วมรบต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อจะได้ผลประโยชน์ตามที่ญี่ปุ่นเสนอ แต่รัฐมนตรีอีกส่วนหนึ่งไม่มีความเห็นคือเอาอย่างไรก็เอาด้วย

ในกรณีซึ่งเกี่ยวกับความเป็นความตายของประเทศชาติและเกียรติภูมิของไทยทั้งชาติ อันประวัติศาสตร์จะต้องจารึกเอาไว้เช่นนี้ ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้สนับสนุนความคิดเห็นของนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่า

การกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งนายติเรกไม่เห็นด้วยที่จะร่วมเป็นสหยาศึกกับญี่ปุ่น โดยให้เหตุผลว่า

“เมื่อเราต้องยอมญี่ปุ่น เพราะสู้ไม่ได้ อย่างมากก็เป็นเพียงยอมให้ผ่าน ถ้าเรารับเอาแผนอื่นตามที่ญี่ปุ่นต้องการ โลกต้องวิจารณ์เราแน่นอนว่า ที่แดงไว้ว่าจะเป็นกลางโดยเคร่งครัดนั้น ความจริงก็สมคบกับญี่ปุ่น และไม่เพียงยอมญี่ปุ่นเพราะสู้ไม่ได้ แต่กลับเข้าร่วมเป็นพันธมิตรด้วย”

ในที่สุด คณะรัฐมนตรีก็ลงมติให้รับเพียงยอมให้ญี่ปุ่นผ่านเท่านั้น และในวันนั้นเองก็ได้มีการลงนามระหว่างเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นกับนายติเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในสัญญายอมให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้

เมื่อญี่ปุ่นเข้าไทยแล้ว ๒-๓ วัน ก็ได้เจรจาขอกู้เงินจากรัฐบาลไทย จำนวนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายในประเทศไทย นายทวี บุณยเกตุได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ว่า

“ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๒ ธันวาคม คือภายหลังได้เซ็นสัญญายอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้ไม่กี่วัน รัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเจรจาขอกู้เงินจากไทยเป็นงวดแรกเพื่อใช้จ่ายในกิจการของทหารญี่ปุ่น นายปรีดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้เสนอความเห็นต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า การที่จะให้รัฐบาลญี่ปุ่นกู้เงินไปเพื่อใช้จ่ายในกิจการของเขานั้น เข้าใจว่าคงจะไม่กู้เพียงแค่อำนาจนี้ แต่จะต้องขอกู้อีกเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุดตามความจำเป็นในทางการทหารของเขา หากเราให้ก็ต้องพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้มีธนบัตรหมุนเวียนในท้องตลาดมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นผลเสียหายทางเศรษฐกิจคือจะทำให้เงินเฟ้อ จึงเห็นควร

ให้ทหารญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรของเขาขึ้นใช้เองในกองทัพของเขา เรียกว่า Invasion notes จะดีกว่า ทั้งนี้เพื่อว่าเมื่อสงครามเสร็จสิ้นลงแล้วเราจะได้ประกาศยกเลิกธนบัตรเหล่านั้น เมื่อเสร็จสงครามแล้วการเงินและการเศรษฐกิจของประเทศก็จะได้ไม่ถูกรบกวนกระทบกระเทือนและจะได้ไม่เกิดเงินเฟ้อ นายกรัฐมนตรีก็ได้กล่าวแย้งว่า การที่จะปฏิบัติตามความเห็นและตามข้อเสนอของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังนั้น แม้จะเป็นการป้องกันมิให้เกิดเงินเฟ้อขึ้นได้ก็ตาม แต่ก็เท่ากับเป็นการแสดงว่าได้เสียเอกราชและอธิปไตยไปแล้วจึงไม่เห็นด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงแถลงค้านว่า การที่เรายอมให้ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองและทำอะไรต่าง ๆ นะ ไม่ได้แปลว่าเราได้เสียเอกราชและอธิปไตยแล้วดอกหรือ ในเรื่องนี้ได้มีการถกเถียงกันอย่างรุนแรงระหว่างนายกรัฐมนตรีกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แต่ในที่สื่อนายกรัฐมนตรีก็คงยืนยันในความเห็นที่จะให้กองทัพญี่ปุ่นยืมเงินบาท โดยพิมพ์ธนบัตรออกใช้เพิ่มเติมให้มากขึ้นตามความจำเป็น”

ในกรณีที่นายปรีดี ขัดขวางการกู้ยืมเงินของญี่ปุ่นและในกรณีที่คณะรัฐมนตรีไม่ยอมรับแผน ๒-๓ ของญี่ปุ่นดังกล่าวข้างต้นได้ยังความไม่พอใจให้กับญี่ปุ่นที่มีต่อนายปรีดีเป็นอย่างมาก

เรื่องนี้ได้ยังความไม่พอใจให้กับญี่ปุ่นที่มีต่อท่านปรีดีเป็นอย่างมาก เพราะญี่ปุ่นและใคร ๆ ก็ย่อมรู้ว่า ท่านปรีดี คือมันสมองของนายคิเรก ชัยนาม หรือมันสมองของกระทรวงการต่างประเทศที่แท้จริงในขณะนั้น เพราะฉะนั้นที่ไทยไม่ยอมรับร่วมเป็นสหชาติกับญี่ปุ่นในวาระนั้น ก็เพราะท่านปรีดีนั่นเอง ที่เป็นตัวการสำคัญในการขัดขวาง ซึ่งแสดงออกโดยนายคิเรก ชัยนาม และคนอื่น ๆ รวมทั้งตัวของท่านปรีดีเองด้วย ต่อมาภาย

หลังเมื่อกำจัดท่านปรีดีออกจากคณะรัฐมนตรีแล้ว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ทำสัญญาร่วมโชคชะตากับญี่ปุ่น ซึ่งลงนามกันเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ปีเดียวกัน ภายหลังจากที่ท่านปรีดีไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียง ๗ วันเท่านั้น

จากการที่ญี่ปุ่นเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นตัวอุปสรรค ญี่ปุ่นจึงแนะนำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ โดยไม่ให้เอานายปรีดีเข้าร่วมด้วย และในที่สุดนายปรีดี ก็ถูกเตะไล่ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ปีเดียวกัน.

ในการกำจัดนายปรีดีออกจากวงการเมือง ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ครั้งนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เขียนจดหมายถึงนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อภายหลังสงครามยุติแล้วเล่าเหตุการณ์ในตอนนั้น มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“ตอนญี่ปุ่นเข้ามา มันจะเล่นงานอาจารย์ (นายปรีดี พนมยงค์, - ผู้รวบรวม) ตามหลวงออกคุดๆ ผมไม่เคยได้ติดต่อกับหรือขออำนาจญี่ปุ่นมาเล่นงานอาจารย์เลย ผมจึงเสนอให้อาจารย์เป็นผู้สำเร็จ”

เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาล จอมพล ป. ไปแล้ว รัฐบาลนั้นจึงได้ทำสัญญาร่วมรุกร่วมรบกับญี่ปุ่น และได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาตั้งกล่าวแล้ว

ในขณะที่ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาในเดือนมกราคม ๒๔๘๕ นั้น เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ผู้มีเชื้อสายราชวงศ์จักรี มีชื่อว่า เสนีย์ ปราโมช เขาคือคนหนึ่งในสองพี

น้องผู้โต้งตั้งซึ่งเป็นบุตรของหม่อมเจ้าคำรพ อติตอริบตีกรมตำรวจ เสนีย์ จึงมีฐานะันตรศักดิ์เป็นหม่อมราชวงศ์ต่ำกว่าชั้นพ่อชั้นหนึ่ง หรือเรียกโดยย่อว่า “หม่อม” หม่อมเสนีย์จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เขาเคยได้รับรางวัลเรียนดีทางกฎหมายที่มีชื่อว่า รางวัลเบอร์คเคนเฮดจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เมื่อสำเร็จการศึกษากลับเมืองไทยแล้วได้เข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรม และเป็นอาจารย์สอนกฎหมายอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หรือเรียกย่อ ๆ ว่า ม.ธ.ก. และที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ นายปรีดี ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยได้ให้ความสนับสนุนเขา และต่อมา นายปรีดีได้เสนอแนะให้จอมพล ป. ตั้งเสนีย์ไปเป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน

วันที่ที่รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา นักเรียนไทยในอเมริกาภายใต้การนำของ พ.ท. หม่อมหลวงขาบ กุญชร ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบกประจำกรุงวอชิงตัน ได้ประชุมปรึกษาหารือกัน และมีมติไม่ยอมรับนับถือรัฐบาลไทยว่าเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมและปฏิเสธการประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา พวกเขาได้นำมติดังกล่าวแจ้งให้เอกอัครราชทูต ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ทราบ และเรียกร้องให้เสนีย์ในฐานะที่เป็นตัวแทนของประเทศไทย แจ้งให้ทางการอเมริกันทราบ เพื่อจะได้ร่วมมือกับอเมริกันในการต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นในเอเชียโดยเฉพาะการเข้าครอบครองประเทศไทย

ในชั้นแรกเสนีย์ไม่เห็นด้วย เพราะถือว่าตนเป็นเอกอัครราชทูตตัวแทนของรัฐบาลไทยที่อยู่ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อรัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาเช่นนี้แล้ว หน้าที่ของทูต

ก็คือ นำคำประกาศสงครามนั้นแจ้งให้รัฐบาลอเมริกันทราบ จึงจะเป็น การปฏิบัติหน้าที่ทูตที่สมบูรณ์ แต่ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก พ.ท. หม่อม หลวงชาบ กุญชร ด้วยการสนับสนุนอย่างพร้อมเพรียงของนักเรียนไทย ในอเมริกา ได้แย้งความเห็นเสนีย์ว่า สถานะการณ์ในประเทศไทยขณะ นั้นอยู่ในสถานภาพการยึดครองของญี่ปุ่น รัฐบาลจอมพล ป. จึงเป็นแต่ เพียงรัฐบาลหุ่นของญี่ปุ่นไม่ใช่เป็นรัฐบาลของประชาชนไทย เพราะฉะนั้น การประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. ต่อสหรัฐอเมริกา จึงเป็นการ ประกาศในฐานะรัฐบาลหุ่นของญี่ปุ่น หากใช่เป็นการประกาศในฐานะตัว แทนของประชาชนไทยไม่ เพราะฉะนั้นในการที่คนไทยในอเมริกาไม่ยอม รับคำประกาศนั้นและมีปณิธานร่วมกันอย่างแน่วแน่ที่จะต่อต้านญี่ปุ่น ผู้รุกรานเพื่อปลดปล่อยประเทศไทยให้หลุดพ้นจากการยึดครอง จึงเป็นปณิ ธานที่ชอบธรรมและตรงตามความต้องการของคนไทยทั้งชาติ ฐานะทูต ของเสนีย์จึงอยู่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของคนไทย ไม่ใช่เป็นตัวแทนของ รัฐบาลหุ่นจอมพล ป. พิบูลสงครามอีกต่อไป

ในที่สุดเสนีย์ก็ต้องยอมจำนนต่อความคิดเห็นที่ชอบธรรม ของคน ไทยเหล่านั้น และได้แจ้งความคิดเห็นดังกล่าวให้รัฐบาลอเมริกันทราบ ต่อมาเขาได้ประกาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงซานฟรานซิสโกว่า เขาไม่ ยอมรับนับถือรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่ง เป็นรัฐบาลหุ่นของญี่ปุ่น และเขาได้ประกาศว่ากำลังจัดตั้งขบวนการเสรี ไทยเพื่อช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการยึดครองของญี่ปุ่น และนับแต่ บัดนั้นเขาก็กลายเป็นหัวหน้าหน่วยเสรีไทยในอเมริกาไป เช่นเดียวกับ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หรือท่านชั้นที่เป็นหัวหน้าหน่วยเสรีไทย ในอังกฤษ

นักศึกษาไทยและเจ้าหน้าที่สถานทูตไทยในสหรัฐอเมริกากว่าร้อยคน ได้เข้าร่วมในหน่วยเสรีไทย และได้เริ่มทำการฝึกวิชาทหารกับกองทัพบกอเมริกัน ในประเทศอังกฤษนักศึกษาจำนวนพอ ๆ กันก็ได้รวมตัวกัน โดยมีคนหนึ่งซึ่งน่าสนใจเป็นพิเศษเป็นหัวหน้า ท่านผู้นี้เป็นพระราชอนุชาของพระนางรำไพพรรณีพระมเหสีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ผู้ซึ่งเคยเป็นผู้บังคับบัญชานายทหารองครักษ์ของพระองค์ ท่านผู้นี้ คือ ม.จ. ศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์ (ทรงมีพระนามเล่น ๆ ว่าท่านชั้น) ผู้ซึ่งทรงได้รับการศึกษามาจากวุฒิช ในระหว่างที่เกิดสงครามในยุโรป พระองค์ได้ทรงฟื้นฟูอาสาสมัครเข้าทำงานกับรัฐบาลอังกฤษ (รัฐบาลเซอร์วินสตัน เชอร์ชิล) ซึ่งได้แต่งตั้งให้พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในกองทัพบกของอังกฤษ ดังนั้นพระองค์จึงได้ทรงช่วยฝึกหัดวิชาทหารให้เยาวชนร่วมชาติของพระองค์ และพระองค์ทรงร่วมทุกข์และเสี่ยงอันตรายกับเขาเหล่านั้น

การปราศรัยทางสถานีวิทยุกระจายเสียงจากซานฟรานซิสโก ของ หม่อมเสนีย์ ได้รับผลสำเร็จเกินความคาดหมาย สถานีวิทยุ บีบีซี ได้ถ่ายทอดการกระจายเสียงครั้งนั้นไปทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนายปรีดี ก็ได้รับฟังข่าวนี้ด้วย ขณะที่ท่านกำลังฟังข่าวนี้ ท่านมีความตื่นเต้นและยินดีต่อความกล้าหาญของพวกนั้น ขณะนั้นท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งใหม่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งทำให้สามารถทราบเรื่องภายในรัฐบาล และทำให้ท่านสามารถเคลื่อนไหวในการจัดตั้งกองกำลังขึ้นมาเป็นเอกเทศจากรัฐบาล เพื่อกอบกู้เอกราชของชาติภายใต้นามขบวนการเสรีไทย อันเป็นขบวนการใต้ดินที่ต่อต้านญี่ปุ่น และท่านก็ได้จัดตั้งกองกำลังดังกล่าวขึ้นมาด้วยความสุขุมรอบคอบและอดทนกล้าหาญ ลอร์ด เม้าท์แบตแตนท์ หรือลอร์ดหลุยได้กล่าวถึงนายปรีดี พนมยงค์ ในที่ประชุมของ

สมาชิกสโมสรกองกำลังพิเศษแห่งอังกฤษ ในเวลาต่อมาภายหลังสงคราม ก่อนหน้าที่นายปรีดีจะไปเยี่ยมอังกฤษ เมื่อปี ๒๔๕๐ ซึ่งหนังสือบางกอก ท็อปซีเคร็ต ของเซอร์ แอนดรูว์ กิลคริสต์ ได้นำไปเปิดเผยมีความตอน หนึ่งดังนี้

“ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของประเทศสยามเป็นผู้ที่บุคคล ทั่วไปมักจะรู้จักในนามของหลวงประดิษฐมนูธรรม และพวกเราหลายคน ที่เคยอยู่ในกองบัญชาการซีแอค (SEAC) มักจะรู้จักท่านในนาม “รัฐ” ซึ่งเป็นชื่อรหัสของท่าน ท่านกำลังจะมาเยือนประเทศจีนในระยะสั้นเพื่อ สันถัมภ์ โดยเป็นแขกของรัฐบาล ข้าพเจ้าหวังว่าพวกเราคงจะได้ โอกาสให้การต้อนรับอันอบอุ่นแก่ท่าน เพราะเหตุว่า หลวงประดิษฐ์ มนูธรรมเป็นบุคคลที่มีบทบาทอันสำคัญคนหนึ่ง ในสงครามภาคพื้นเอเชีย อากาศนี้ ในระหว่างสงคราม แน่นนอนทีเดียว การกล่าวขวัญถึงชื่อของ ท่านจะกระทำได้เพียงการกระซิบกระซาบ และเรื่องราวทั้งหลายที่เกี่ยวกับ ตัวท่านทั้งหมดเป็นเรื่องที่ “ลับสุดยอด” ถึงแม้ในขณะนี้ประชาชนอังกฤษ ส่วนมากก็ไม่ทราบถึงการกระทำอันกล้าหาญและเสี่ยงภัยของท่าน

“ข้าพเจ้าตระหนักดีถึงความยากลำบากในการที่ท่านต้องควบคุมกอง กำลัง แต่ข้าพเจ้าต้องจำใส่ใจว่าการลงมือกระทำก่อนถึงเวลาอันสมควร (หมายถึงการที่เสรีไทยจะลุกขึ้นต่อต้านญี่ปุ่นโดยเปิดเผย. ผู้รวบรวม) จะเกิด อันตรายอย่างใหญ่หลวง เพราะจะทำให้ญี่ปุ่นใช้กำลังตอบโต้ และจะทำให้ แผนยุทธศาสตร์ของข้าพเจ้า (ลอร์ด เมท์แบตแตนต์-ผู้รวบรวม) ที่ จะเปิดฉากสงครามอย่างกว้างขวางต้องเสียไป ความเคร่งเครียดของหลวง

ประติษฐานคุณธรรมและการเสียสละที่ท่านต้องเผชิญอยู่มากกว่า ๓ ปี เป็น
สิ่งที่น่าสัพรั่งแล้ว แต่ความมีวินัยของท่านเองและของสานุศิษย์ของท่าน
ซึ่งเกิดจากแรงคลใจของท่าน ทำให้ท่านสามารถประสบความสำเร็จ ท่าน
ไม่เคยทำให้เราผิดหวัง

“ข้าพเจ้าทราบว่ามียหลายคนที่เคยเป็นเชลยศึกในประเทศสยาม ซึ่ง
บุคคลเหล่านั้นก็มีเหตุผลที่จะขอขอบคุณสำหรับไมตรีจิตที่ท่านได้ให้แก่เรา ดั่ง
นั้นขอให้เราให้เกียรติแก่คนหนึ่ง ซึ่งได้ให้บริการอันใหญ่หลวงแก่
สัมพันธมิตรและประเทศชาติของเขาเอง และตามที่ข้าพเจ้าได้ทราบมา
เป็นส่วนตัว ท่านเป็นผู้ที่เสริมสร้างมิตรภาพระหว่างอังกฤษและคน
สยาม ลูกโซ่แห่งการต่อต้านญี่ปุ่นของคนท้องถิ่นบนผืนแผ่นดินที่ถูกยึด
ครองในอาเชียอาคนนั้นมีช่องว่างอยู่เพียง ๒-๓ แห่ง และช่องว่างแห่งหนึ่ง
ก็ได้ถูกเชื่อมโยงโดยการบุกบั่นของหลวงประติษฐานคุณธรรม”

ต่อมาในเดือนธันวาคม ๒๕๑๓ สโมสรกองกำลังพิเศษแห่งอังกฤษ
ซึ่งตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ ๘ เฮอเบอร์ทเครเซนท์ไนท์สบริดจ์ ลอนดอน เอส
ดับเบิลยู ๑ ได้เชิญนายปรีดี พนมยงค์เข้าเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของ
สโมสรแห่งนั้น ในคำเชิญที่ลงนามโดยยอเฟเฟอริ์ เอ็ช วอลฟอร์ด ประธาน
กรรมการสโมสร มีความตอนหนึ่งดังนี้

“คณะกรรมการได้มีมติเป็นเอกฉันท์ ให้ข้าพเจ้ามีหนังสือ
ขอร้องให้ท่านรับคำเชิญของเรา ที่ขอให้ท่านเข้าเป็นสมาชิก
กิตติมศักดิ์ของสโมสรนี้

ดั่งที่ ฯ พณ ฯ คงจะทราบแล้ว สโมสรมนี้ได้ก่อตั้งขึ้นมาเมื่อ
ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยและเพื่อบุคคลซึ่งได้รับราชการอยู่ในกอง
กำลังพิเศษและบุคคลซึ่งได้ทำงานอยู่ในขบวนการต่อต้านและ
ขบวนการใต้ดินระหว่างสงครามปี พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๘

เราและสมาชิกทั้งหลายของสโมสรมนี้จะมีความชื่นชมยินดี
เป็นอย่างยิ่งที่ทราบว่า ฯพณ ฯ จะยอมรับสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์
ของสโมสรมนี้ ข้าพเจ้าทราบว่าสมาชิกเหล่านี้ ทั้งที่เป็นคน
ไทยและคนอังกฤษซึ่งเคยทำงานอยู่ในแผนกประเทศสยามของ
กองกำลัง ๑๓๖ ซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานอย่างใกล้ชิดกับท่าน และได้
รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากท่าน ตลอดเวลาในระหว่าง
หลายปีของการทำสงครามจะมีความชื่นชมยินดีเป็นพิเศษ

การที่ส่งคำเชิญดังกล่าวมายัง ฯพณ ฯ ในครั้งนี้ ก็เพื่อเป็น
เครื่องหมายแสดงถึงการยอมรับนับถือ และการยกย่องอย่างสูง
ของเราต่อบทบาทอันเด่นชัดของ ฯพณ ฯ ในการสนับสนุนและ
กำจุนขบวนการต่อต้านซึ่งได้รับใช้ประเทศของเราทั้งสอง ใน
ยามที่ตกอยู่ในอันตรายและการเสี่ยงภัย”

ก่อนหน้าที่นายปรีดีจะจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นในประเทศ อัน
เป็นแผนการสุดท้ายในจำนวนหลายแผนกที่นายปรีดี และผู้รักชาติคนอื่น ๆ
ร่วมกันวางแผนการต่อต้านญี่ปุ่นในทันทีที่จอมพล ป. ประกาศยินยอมให้
กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยนั้น

แผนหนึ่งคือการจะให้นายปรีดีหลบหนีออกนอกประเทศไทย เพื่อไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น แต่ก็เป็นไปไม่ได้เพราะมีอุปสรรคนานาประการ และโดยเฉพาะสายลับของญี่ปุ่น ได้กลายเป็นเงาตามตัวนายปรีดีไปทุกหนแห่ง

ต่อมาก็คิดจะไปตั้งฐานที่มั่นที่จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นศูนย์กลางต่อต้านญี่ปุ่น ในการเลือกเอานครสวรรค์เป็นศูนย์กลางต่อต้านญี่ปุ่นนั้นก็ด้วยเหตุผลว่า นครสวรรค์มีภูมิประเทศที่เหมาะสมในการสกัดกองทัพของญี่ปุ่นที่จะยกขึ้นไปทางเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือที่ติดต่อกับพม่า และโดยประการสำคัญกองกำลังทหารไทยที่อยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ คงจะให้ความร่วมมือด้วยดี นอกจากนั้นก็จะได้รับการสนับสนุนจากทหารพิชิตโลก ล่าปาง เชียงใหม่ อีกด้วย แต่แล้วแผนการนี้ก็ต้องล้มเหลวไปอีกเป็นครั้งที่ ๒ เพราะญี่ปุ่นได้กรีฑาทัพลขึ้นไปเต็มหมดแล้ว

และแล้วในที่สุดก็ถึงแผนการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นในประเทศเพื่อประสานงานกับฝ่ายสัมพันธมิตร และฝึกคนให้พร้อมที่จะลุกขึ้นทำการรบกับญี่ปุ่นทั่วประเทศในเมื่อเวลาที่เหมาะสมมาถึง

ทั่วประเทศไทยจากตรอกซอกซอยอันร้อนระอุในกรุงเทพฯ จนถึงป่าเขาที่ไกลออกไป ได้มีการคัดเลือกบุคคลเข้ามาปฏิบัติภารกิจแบบกองโจร และก่อวินาศกรรมเป็นหมู่ ๆ เจ้าของร้านขายของในเมือง ข้าราชการพลเรือน และผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้ประชุมกันอย่างลับ ๆ ที่บ้านของหัวหน้าหมู่ เพื่อรับการฝึกหัดการใช้อาวุธ และคนเหล่านี้ได้พากันลี้ภัยไปเที่ยวบิคนิกในชนบท และถือโอกาสฝึกอาวุธที่นั่น ในจังหวัดหนึ่ง ๆ

ข้าราชการอำเภอต่าง ๆ และชาวนาจะเข้ามาร่วมในขบวนการด้วย เมื่อสิ้นปี ๒๔๘๕ ขบวนการเสรีไทยก็มีกำลังเข้มแข็งในต้นปี ๒๔๘๖ นายทหารชั้นผู้ใหญ่ในกองทัพเรือหลายคน ซึ่งไม่พอใจกองทัพบกที่เข้ามายุ่งกับการเมืองได้เข้ามาร่วมในขบวนการนี้ด้วย ในตอนนั้นขบวนการเสรีไทยมีสมาชิกถึง ๖ หมื่นคน แต่ก็ยังขาดอาวุธอยู่ สมาชิกแต่ละคนต้องยอมเสี่ยงชีวิตของตนในการเข้าร่วมกับขบวนการ แต่ไม่มีใครจะเสี่ยงยิ่งกว่านายปรีดี ซึ่งเป็นเสมือนหัวใจและวิญญาณของขบวนการเสรีไทย

จากความเคลื่อนไหวในหัวกู่ชาติของนายปรีดี ซึ่งเป็นการประสานกับความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ รัฐบาลอเมริกันจึงให้ความรับรองขบวนการเสรีไทย ภายใต้การนำของนายปรีดีว่าเป็นขบวนการที่ชอบธรรม และเป็นตัวแทนการแสดงออกในความรักชาติของคนไทยทั้งชาติ ดังปรากฏในเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาชั้นหนึ่งที่ ๘๙๒.๐๑/๓๒ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๑๙๔๓ ในจำนวนหลายชั้นที่เกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาสมัยนั้น นายคอร์เทล ฮัลล์ มีถึงพันเอก กูดเฟลโลว์ รองผู้อำนวยการสำนักงานบริการยุทธศาสตร์ ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“พันเอก กูดเฟลโลว์ที่รัก” ในการแถลงตอบคำถามของท่านด้วยวาจา เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม เกี่ยวกับการปฏิบัติการอันพึงเป็นไปได้ของฝ่ายอเมริกัน ที่ได้มีอยู่ในความเกี่ยวพันกับขบวนการเสรีไทยนั้น กระทรวงการต่างประเทศขอเรียนชี้แจงทำที่ของ

ตนดังต่อไปนี้

สหรัฐอเมริกายอมรับนับถือประเทศไทยว่าเป็นรัฐเอกราชที่
 ต้องตกอยู่ภายใต้ศักราชด้วยกำลังของญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้ แต่รัฐ-
 บาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) ไม่รับรองรัฐบาลไทยที่ตั้งอยู่ใน
 ปัจจุบัน (รัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม) รัฐบาลนี้ (สหรัฐ
 อเมริกา) เพียงแต่ละเว้นการประกาศสงครามต่อประเทศไทยและ
 ยังคงรับรอง “อัครราชทูตแห่งประเทศไทย” ต่อไปในฐานะ
 เป็นผู้แทนทางการทูตของคนไทยประจำกรุงวอชิงตัน เนื่องจาก
 ทานทูตได้ประกาศประนามความร่วมมือของรัฐบาลไทย ที่ให้แก่
 ญี่ปุ่น ซึ่งสหรัฐได้ยอมรับนับถือด้วยความเห็นอกเห็นใจว่าได้เกิด
 ขบวนการเสรีไทยขึ้นแล้ว โดยมีทานทูต (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช)
 เป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่ง

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาปรารถนาอย่างเร่งร้อนไวล่องหน้าถึงการ
 ที่จะฟื้นฟูสถาปนาเอกราชของประเทศไทยโดยเร็ว ที่สุดเท่าที่จะเป็น
 ไปได้ จากข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับ แสดงให้เห็นว่า แมในรัฐบาลไทย
 ปัจจุบันก็ยังมีข้าราชการไทยส่วนหนึ่งที่คัดค้านการยอมจำนนของ
 รัฐบาลนั้นต่อการกดดันของฝ่ายญี่ปุ่น เป็นที่เข้าใจว่าในบรรดา
 ข้าราชการดังกล่าวนี้มีหลวงประดิษฐมนูธรรม (หรือที่รู้จักกัน
 ในนามนายปรีดีพนมยงค์) สมาชิกคนหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการ
 แทนพระองค์ เป็นคนหนึ่งในบรรดาข้าราชการเหล่านั้น และได้
 ร่วมอย่างสำคัญในขบวนการลับที่ประสงค์ฟื้นฟูสถาปนา รัฐบาล
 เหมือนดังที่เคยเป็นอยู่ก่อนหน้าการบุกรุกของญี่ปุ่น

ด้วยความเข้าใจอันกระจ่างแจ้งเช่นนี้ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงยอมรับนับถือหลวงประดิษฐมนูธรรมว่าเป็นตัวแทน แห่งการสืบต่อของรัฐบาลแห่งประเทศไทยตามที่เป็นอย่างก่อนหน้าที่นายกรัฐมนตรีไทย (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) จะปลัดคนไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นในตอนญี่ปุ่นบุกรุก และยอมรับนับถือว่าเขา (หลวงประดิษฐมนูธรรม) เป็นผู้นำคนสำคัญยิ่งในขบวนการเพื่อเอกราชของไทย ด้วยเหตุนี้ทราบเท่าที่รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) มิได้รับการแสดงตรงข้ามจากประชาชนไทย จึงเป็นที่เชื่อถือได้อย่างหนักแน่นโดยไม่ผูกมัดอนาคตในการถือว่าหลวงประดิษฐ์ฯ เป็นผู้นำของบรรดาผู้แทนแห่งชาติไทยในประเทศไทย

ท่าทีของรัฐบาล (สหรัฐอเมริกา) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้เป็นท่าทีชั่วคราว แล้วแต่การแสดงออกอย่างเสรีแห่งความปรารถนาของประชาชนไทย ภายหลังจากกองกำลังแห่งสหประชาชาติได้ทำการปลดแอกประเทศไทยแล้ว ความพยายามของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา มีอยู่ และพึงจำกัดเพียงแต่การให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนไทยในการสถาปนารัฐบาลของประเทศ คนที่สามารถปลดเปลื้องความรับผิดชอบของตน และเป็นอิสระจากการควบคุมของต่างชาติ ส่วนการคัดเลือกผู้นำของรัฐบาล (ไทย) ในบัดปलयนั้น เป็นเรื่องที่ประชาชนไทยเท่านั้นจะเป็นผู้วินิจฉัย

เป็นที่เชื่อได้ว่าคำชี้แจงนี้ คงจะให้ความกระจ่างแก่ท่านได้ตามที่ต้องการ”

ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทราบเรื่องสำคัญที่เกิดขึ้นในประเทศไทยแล้วแต่บัดนี้ และทราบที่ว่าใครบ้างเป็นมิตรของเขา ในเวลานั้นสมาชิกของขบวนการเสรีไทยได้เดินทางมาถึงจุงกิง ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยโอ.เอส.เอส. ของอเมริกัน และในเวลาเดียวกันพวกเสรีไทยจากอังกฤษก็ได้มาถึงอินเดียเพื่อปฏิบัติงานในหน่วย ๑๓๖ เสรีไทยทั้ง ๒ พวกนี้อยู่ภายใต้กองบัญชาการสัมพันธมิตรภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ (SEAC) ซึ่งมี ลอร์ด หลุยส์เมาท์แบตเตนคัต เป็นผู้บัญชาการ ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะระดมกองการบุกเพื่อขับไล่ญี่ปุ่น

ในขณะนั้น เหตุการณ์ในยุโรปได้เปลี่ยนแปลงไป การที่มุสโสลินีต้องถูกคว่ำลง ทำให้จอมพล ป. เริ่มคิดถึงอนาคตของเขา ดังนั้นเขาจึงเตรียมที่จะเปลี่ยนแปลงบ้าง และได้ตัดสินใจที่จะสร้างเมืองหลวงใหม่ขึ้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อใช้เป็นที่ยึดมั่นในการต่อสู้กับญี่ปุ่น แต่ความเคลื่อนไหวของจอมพล ป. ดังกล่าวนั้นทำให้ญี่ปุ่นสงสัยว่าจอมพล ป. จะเล่นไม่ซื่อ เพราะขณะนั้นสถานะการณ์ทางด้านทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งด้านยุโรปและเอเชียอยู่ในฐานะก้าวหน้ำอยู่เรื่อยๆ กองบัญชาการซีแอกได้จับโทรเลขของเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ที่ส่งไปยังผู้บัญชาชั้นสูงว่า เขามีความสงสัยเกี่ยวกับเจตนาอันแท้จริงของจอมพล ป. ในเรื่องนั้นเมื่อเป็นเช่นนั้น ญี่ปุ่นจึงลดการสนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. และทางด้านสภาผู้แทนราษฎรก็มีมติไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติที่รัฐบาลเสนอ ๒ ฉบับ คือร่างพระราชบัญญัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครเพชรบูรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๗ และร่างพระราชบัญญัติอนันตมิตติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล พุทธศักราช ๒๔๘๗ เมื่อสภาไม่ผ่าน

พระราชบัญญัติดังกล่าว จอมพล ป. จึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ โดยเสนอเหตุผลในการกราบบังคมทูลลาออกว่า เพราะเหตุที่สภาผู้แทนราษฎรไม่ยอมอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินเพ็ชรบูรณ์กับพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมินทล

ความจริงการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. ครั้งนี้ คิดกันว่าเป็นการลาออกพอเป็นพิธีการเท่านั้น และจอมพล ป. เองก็คิดเช่นนั้น เพราะเชื่อว่าอย่างไรเสียสภาผู้แทนก็ต้องมีมติให้จอมพล ป. ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง จอมพล ป. คิดว่าในฐานะที่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็คงจะข่มสภาให้เกรงกลัวได้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงสนับสนุนจอมพล ป. อย่างเต็มที่ และถ้าปล่อยให้เหตุการณ์มันเป็นไปเองก็คงจะเป็นดังที่จอมพล ป. คาดคิดไว้

แต่เหตุการณ์ที่เป็นจริงกลับตรงกันข้าม ทั้งนี้เพราะในการคว่ำจอมพล ป. จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งนั้น ได้มีการเตรียมการกันมาก่อนแล้ว โดยการวางแผนของนายปรีดี ทั้งนี้เพื่อเป็นการปกป้องระบอบประชาธิปไตยที่จอมพล ป. กำลังเหยียบย่ำทำลาย และเพื่อสำเร็วจัตถุประสงค์ของขบวนการเสรีไทยในอันที่จะพิทักษ์เอกราชของชาติ ดังข้อเท็จจริงที่ปรากฏในข้อเขียนเรื่อง “เรื่องราวของพันตรีควง อภัยวงศ์” โดยหลวงคหกรรมบดี ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

“นายเอส โคธานี รองผู้จัดการบริษัทมิตซุบุซันไกซา กรุงเทพฯ ได้มาพบญาติของนายควง อภัยวงศ์ คนหนึ่ง แจ้งว่าพวกญี่ปุ่นอยากจะขอพบนายควง อภัยวงศ์ เพื่อขอทราบข้อความบางอย่างจะขัดข้องอย่างไรหรือไม่ เมื่อญาตินำความไปบอก นายควง อภัยวงศ์ ก็ตอบไม่ขัดข้อง และได้มีการพบปะกับพวกญี่ปุ่นหลายนาย ในการนี้ทางฝ่ายญี่ปุ่นมีความมุ่งหมายที่จะทำความรู้จักกับนายควงดิซิน เพราะคงจะทราบระแคะระคายมาว่า ได้มีการพยายามเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี จากจอมพล ป. พิบูลสงคราม”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่สภาผู้แทนราษฎรมีมติไม่อนุโมทนากฎหมายที่รัฐบาลเสนอเข้าไปนั้น ไม่ใช่เป็นไปอย่างเหตุบังเอิญ แต่เป็นไปตามแผนการ ซึ่งพอตีมาบรรลุผลเอาตอนพระราชบัญญัติดังกล่าวแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวในเวลาต่อมาว่า ก่อนหน้านั้นท่านได้ขอร้องอธิบดีกรมตำรวจ พล ต.อ. อคูล อคูลเดชจรัส ให้ส่งถอนเจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลติดตามเคลื่อนไหวของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนเป็นทำนองข่มขวัญนั้นเสีย ซึ่ง พล ต.อ. อคูล ฯ ก็ได้ให้ความร่วมมือ โดยห้ามไม่ให้สันติบาลติดตามข่มขวัญบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนอีกต่อไป ทำให้บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนหายจากความหวาดกลัวและกล้าที่จะแสดงมติดักค้านจอมพล ป. โดยเปิดเผย

เมื่อข้อเท็จจริงเป็นเช่นนี้ ความหวังของจอมพล ป. ที่คิดว่าสภา ฯ จะเกรงกลัวตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็ผิดหวัง เพราะนายปรีดี พนมยงค์ ผู้วางแผนได้กำหนดตัวนายกรัฐมนตรีที่มีบารมีเหนือกว่าจอมพล ป. ไว้แล้ว ท่านผู้นี้คือ พลเอก พจน์ พหลโยธิน (พระยาพหลพลพยุหเสนา) อันเป็นที่เคารพรักของทหารทั้งสามกองทัพ แต่พอเอาเข้าจริงๆ

เกิดเหตุขัดข้อง เพราะท่านมีเหตุผลส่วนตัวที่จะไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและประกอบกับสุขภาพของท่านไม่อำนวยให้ด้วย เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ นายปรีดี จึงเลือกเอานายควง อภัยวงศ์ขึ้นมาเป็นนายกแทน ด้วยการพิจารณาเห็นว่านายควงมีบุคลิกพิเศษที่สามารถสร้างความชอบใจมากกว่าความคับขันอันเป็นการเหมาะสมแก่สถานการณ์ขณะนั้น และประกอบกับพระยาพหล ฯ ยอมให้เอาชื่อของท่านปรากฏในคณะรัฐมนตรีด้วยในตำแหน่งรัฐมนตรีลอย เป็นการข่มจอมพล ป. ไปในตัว นายปรีดี จึงแจ้งให้ผู้นำเสียงข้างมากในสภา ฯ เสนอชื่อนายควงขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งขณะนั้นนายควงดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานสภา ฯ นายควง ฯ ได้กล่าวไว้ในเรื่อง “ชีวิตของข้าพเจ้า” เกี่ยวกับการขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกว่า

“มันเป็นการบังเอิญที่ผมเกิดป่วยเป็นทอนซิลอักเสบ ไม่ได้ไปร่วมประชุมสภาในการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๒ ผมให้หมอฉีดยาแล้วก็ต้องนอนชมเพราะพิษไข้ หลวงประดิษฐก็ได้โทรศัพท์มาจากทำเนียบทำข้างบอกว่าควงมาที่นี้หน่อยเถอะ ผมถามว่ามีเรื่องอะไร สำคัญไม่กำลังไม่สบายไม่อยากจะออกจากบ้าน หลวงประดิษฐ์ก็ว่าสำคัญซิ ล้อมาหน่อยเถอะ ผมก็ต้องไป พอไปถึงบันไดตึกทำเนียบทำข้าง หลวงประดิษฐ์ก็คาดฝ้ายไปลงมารับ ซึ่งเป็นการแต่งกายแบบที่โปรดปรานแล้วก็ว่า สภาเขาเลือกถือเป็นนายกแล้ว ล้อต้องรับนะ ผมรู้สึกงุนงงไปหมด เพราะไม่ทราบว่าเขาเดินแต่้มคอย่างไรตำแหน่งนี้มันจึงมาตกที่ผม หลวงประดิษฐ์ก็ส่ายหน้าว่า ควง ถ้าล้อไม่รับละก็ตายแน่ทีเดียว เมืองไทยก็จะแย่ด้วย”

เป็น อันว่านายควง ยอมรับเป็นนายกรัฐมนตรีตามแผนของนายปรีดี และนายปรีดีในฐานะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว เป็นผู้ลงนามแต่งตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี เพราะพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ซึ่งเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่กล้าลงพระนามแต่งตั้งให้นายควง ๖ เป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยกลัวและเกรงใจจอมพล ป. จึงได้ขึงลาออกจากตำแหน่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปเสียก่อน คงเหลือนายปรีดีเป็นผู้สำเร็จ ๖ แต่เพียงผู้เดียว ส่วนพลเอกเจ้าพระยาพิชชาโยธิน ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนหนึ่งนั้น ได้ถึงอสัญกรรมไปเสียก่อนและสภาผู้แทนไม่ได้แต่งตั้งผู้ใดเพิ่มเข้าไปแทน

นายควง อภัยวงศ์ เป็นคนรูปร่างสูงผอมกระห่อง สายตาสั้น และเป็นคนร่าเริง แหกทีไปเยี่ยมเขาที่บ้านมักจะพบเขาในชุดกางเกงแพรแบบจีน สีโกโก้ หรือไม้เท้าล้มตอกกุกุหลาบ หรือไม้ก้านั่งอยู่ในห้องรับแขกซึ่งมีโบราณวัตถุของไทยตั้งโชว์ไว้ ซึ่งรวมทั้งชุดหน้าชาชนาตุเล็ก และเครื่องลายครามต่างๆ ที่มีอยู่ตามบ้านของคนชั้นสูงเก็บไว้ในตู้กระจก

นายปรีดี พนมยงค์ ได้เล่าเรื่องการเปลี่ยนแปลงนายกรัฐมนตรีครั้งหนึ่งในหนังสือ “บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒” มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“เสียงของราษฎรไทยไม่พอใจจอมพล ป. มากยิ่งขึ้น เนื่องจากจอมพล ป. จะทำไทยให้เป็นมหาอำนาจโดยบังคับให้ราษฎรชายหญิงต้องสวมหมวกไปในที่สาธารณะ ห้ามกินหมาก แพ้ที่เป็นที่อยู่อาศัยตามแม่น้ำ

ถ้าคลองต้องย้ายขึ้นบก อ้างว่าประเทศที่เจริญแล้วไม่อยู่แพเพราะไม่มีส้วม
เกณฑ์แรงราษฎรไปสร้างถนน ค่าครองชีพแพงขึ้นกว่าเมื่อก่อนสงคราม
หลายเท่า เครื่องอุปโภคบริโภคก็ตัดขาดแคลน ผู้แทนราษฎรทั้งประเภท
หนึ่งและประเภทสองมีความไม่พอใจมากขึ้นทุกที

“วิฤกษ์กรมโฆษณาการที่กระจายเสียงสดที่จอมพล ป. พร้อมทั้งคำ-
ขวัญและเพลงต่างๆ อาทิ “**เชื่อนำชาติพันภัย**” “**ท่านผู้นำไปทางไหน**
ฉันจะตามไปด้วย” และบทความของทำเนียบสามัคคีชัย ฯลฯ แทนที่จะได้
รับความนิยมจากราษฎรส่วนมาก แต่กลับทำให้ราษฎรส่วนมากไม่พอใจ
ยิ่งขึ้น ครั้นแล้ว “**จุดสมมภ์**” คือบุคคล ๔ คนที่มีผู้เอาชื่อตัวมาผูกเป็นวลี
สอดคล้องกันซึ่งถือว่าเป็นผู้หนุนหลัง จอมพล ป. ให้ทำผิด (ใครอยากรู้
ชื่อก็ให้ถามผู้ที่จำได้ๆ) ก็เสนอให้ทางการส่งโรงพยาบาลเมื่อได้ฉายหนัง
เรื่องเสร็จแล้วให้นายภาพจอมพล ป. โดยให้ผู้ชมยื่นขึ้นทำความเคารพ
เช่นเดียวกับโรงพยาบาลในอิตาลีสมัยมุสโสลินี ความไม่พอใจของราษฎร
ส่วนมากจึงถึงขีดสูงสุดที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี ผู้แทน
ราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและประเภทสองส่วนมาก ได้ตระหนักถึงความ
ปรารถนาของราษฎรที่จะให้รัฐบาลจอมพล ป. ต้องออกไป โดยมีรัฐบาล
ใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่

“ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมิได้นิ่งเฉยดูตาย ก็ได้คอยสลับครีบทิ้งว่าเมื่อราษฎร
ไทยไม่พอใจจอมพล ป. ซึ่งร่วมมือกับญี่ปุ่นเช่นนี้แล้ว ความไม่พอใจที่
ราษฎรมีต่อฝ่ายญี่ปุ่นอยู่แล้วยังจะเพิ่มความไม่พอใจญี่ปุ่นขึ้นมาด้วย ดังนั้น
ฝ่ายญี่ปุ่นจึงคิดหาตัวบุคคลที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลไทยขึ้นใหม่
ในการนี้ พล. ต. อ. อุดม ฯ ได้มาเล่าให้ฟังว่าเห็นอาการผิดปกติที่ญี่ปุ่น
เอาทูตญี่ปุ่นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าเมืองไทย และพวกมันได้ไปเยี่ยม

ค่านับเจ้านายบางองค์ ชุมนางเก่าบางคน อีกทั้งได้สนับสนุนให้อัตถิ
รัฐมนตรีบางคนที่ญี่ปุ่นพุกวิทุยกระจายเสียงเนื่อง ๆ จึงสงสัยว่าญี่ปุ่นคิดจะ
เปลี่ยนตัวจอมพล ป.

“ต่อมาจอมพล ป. ได้จัดพิธีชวนญี่ปุ่นให้ไปร่วมสาบานต่อหน้าพระ
พุทธมหารามณีนรัตนปฏิมากรแก้วมรกตว่าจะซื่อสัตย์ต่อกันไปจนที่สุด ญี่ปุ่น
ซึ่งนับถือลัทธิบูชิโดกันเป็นจำนวนมากมิใช่พุทธศาสนิก แต่ก็ยอมไปทำ
พิธีสาบานที่โบสถ์วัดพระแก้วด้วย มีเพื่อนคนหนึ่งที่ดีติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่นได้
บอกข้าพเจ้าว่า ญี่ปุ่นได้ปรารภกับเขาว่าญี่ปุ่นซึกจะระแวงจอมพล ป. ว่า
เหตุใดต้องชวนพวกเขาไปสาบาน จอมพล ป. น่าจะคิดหักหลังญี่ปุ่น

“ส่วนวิทยุนิวเคลลีสี่ของอังกฤษก็ใช้กลยุทธ์ทำให้ญี่ปุ่นระแวงจอม-
พล ป. ยิ่งขึ้น โดยกระจายเสียงคำกลอนซ้ำ ๆ หลายวันและบอกซ้ำ ๆ ขอ
ให้ผู้ฟังจดไว้ ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นก็จดไว้ด้วย คำกลอนนั้นข้าพเจ้าฟังชินหู จึง
ยังจำได้ว่ามีความว่าดังนี้

‘เป็นจอมพลใจยอมเป็นจอมแพ

ทำผิดแล้วคิดแก้ไม่ได้หรือ

เกิดเป็นชายชาติกรมผสม

ใจจึงต่อให้ไพร่ทรงคอ

“ข้าพเจ้าทราบจากคนไทยที่ดีติดต่อกับญี่ปุ่นว่ากลอนบทนี้ญี่ปุ่นจดไว้
แล้วระแวงจอมพล ป. ยิ่งขึ้น ประกอบด้วย พ.อ. กาจ กาจสงคราม ได้
เดินทางไปเมืองจีนโดยทางจีนให้นายพลโตลี นายใหญ่เกสตาไปจีนที่กรุง
ปักกิ่ง ในการสนทนากันนั้นมีล่ามที่เป็นคนเกิดในเมืองไทย ชาวหัวแวง
ไปถึงญี่ปุ่น แม้ พ.อ. กาจฯ จะบอกนายพลโตลีว่าตนเดินทางมาเอง แต่
ญี่ปุ่นรู้หัวแวงก็สงสัยว่าจอมพล ป. คงใช้มา

“คนไทยที่ติดต่อกับญี่ปุ่นรับมาบอกข้าพเจ้าว่าทหารญี่ปุ่นตระเตรียมที่จะเข้ายึดรัฐบาลไทย

“เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ จอมพล ป. เสนอร่างพระราชบัญญัติให้รับรองพระราชกำหนดระเบียบบริหารเพชฌุรณ และพุทธบริมณฑลซึ่งจอมพล ป. ดำริสร้างเป็นนครขึ้นในบริเวณป่าที่มีไข้จับสั่นระบาคร้ายแรง ในการนั้นก็จะต้องเกณฑ์ราษฎรไปทำงานโยธา ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและประเภทสองส่วนมาก ซึ่งตระหนักถึงความไม่พอใจของราษฎรอยู่แล้วได้ลงมติไม่อนุมัติร่างกฎหมายนั้น

“ปัญหาเกิดขึ้นภายในรัฐบาลว่ามตินั้นจะถือว่า เท่ากับเป็นการไม่ให้ความไว้วางใจรัฐบาลหรือไม่ รัฐมนตรีส่วนมากยืนยันว่าตามมรรยาทรัฐบาลต้องลาออก แต่สภาฯ อาจแนะนำคณะผู้สำเร็จราชการให้ตั้งใหม่ได้ จอมพล ป. จึงได้ยื่นใบลาออกต่อคณะผู้สำเร็จราชการ

“คราวนี้พระองค์เจ้าอาทิตย์ยังไม่ทรงลงพระนามอนุมัติให้จอมพลป. ลาออก โดยเชิญประธานสภาฯ มาแจ้งให้ไปทาบถามสมาชิกสภาฯ ก่อนว่าจะเสนอผู้ใดเป็นนายกฯ แล้วจึงจะพิจารณาในเวลานั้น ผู้แทนราษฎรที่เป็นชั้นหัวหน้ามาถามข้าพเจ้าว่าสมควรให้ท่านผู้ใดเป็นนายกฯ ข้าพเจ้าแนะนำจะให้ไปทาบถามพระยาพหลฯ ต่อมาประธานสภาฯ ได้นำความเห็นส่วนข้างมากของผู้แทนราษฎรเสนอคณะผู้สำเร็จราชการว่า พระยาพหลฯ ควรเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป ครั้นคณะผู้สำเร็จฯ เชิญพระยาพหลฯ มาถามความสมัครใจ ท่านก็ปฏิเสธ

“ครั้นแล้วผู้แทนราษฎรส่วนที่เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยแล้ว ได้มาปรึกษาข้าพเจ้าว่า สมควรเป็นผู้ใดที่จะให้ความสะดวกแก่ขบวนการเสรีไทย ส่วนมากเห็นว่านายทวี บุณยเกตุ มีลักษณะสมควรเป็นนายกรัฐมนตรีเช่น

เดียวกับที่ผู้แทนราษฎรได้เคยลงมติให้นายทวีฯ เป็นประธานสภาฯ มาก่อนแล้วแต่ถูกจอมพล ป. ชัดขวาง นายทวีฯ เป็นคนซื่อตรงและสามารถ และมีอาวุโสในคณะราษฎรเพราะเป็นผู้เข้าร่วมในคณะราษฎร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ ขณะยังศึกษาอยู่ในปารีส (นายคองนั้นเพิ่งเข้าร่วมในคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนาฯ ไม่กี่เดือน นายคองก็ยอมรับความจริงนี้ในปาฐกถาของเขาที่คุรุสภาแล้ว) แต่ นายทวีฯ เป็นผู้พูดตรงไปตรงมาจึงเป็นการยากที่นายทวีฯ จะตีหน้ากับฝ่ายญี่ปุ่นได้ ฉะนั้นจึงเห็นกันว่าให้ลองทาบตามนายคองดูว่าจะรับเป็นนายก เพื่อตีหน้ากับญี่ปุ่นได้หรือไม่ ส่วนงานของรัฐบาลนั้นมอบให้นายทวีฯ เป็นผู้สังเคราะห์การสำนักนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าจึงเชิญนายคองมาพบถามความสมัครใจ นายคองยอมตกลงตามเงื่อนไขนั้น ครั้นแล้วผู้แทนส่วนมากได้ลงมติอันเป็นการภายในเสนอให้ประธานสภาฯ นำเรื่องไปเสนอคณะผู้สำเร็จราชการให้ตั้งนายคองเป็นนายกรัฐมนตรี พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ทรงเกียงไม่ยอมตั้ง โดยขอคุณโยบายและรัฐมนตรีที่นายคองจะเชิญเข้าร่วมในรัฐบาล นายคองทูลว่าขอให้คณะผู้สำเร็จราชการตั้งนายคองเป็นนายกก่อน แล้วจึงจะเสนอรัฐมนตรีในรัฐบาลใหม่ ฝ่ายข้าพเจ้ายินให้ตั้งนายคองเป็นนายกฯ ก่อน เรื่องไม่ลงรอยกันอยู่หลายวัน

“วิญญูชนผู้มีสติย่อมคิดว่าระหว่างเวลาที่จอมพล ป. ยื่นใบลาออกกับการที่จะตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่นั้น ญี่ปุ่นจะนิ่งเฉยกระนั้นหรือ ? ความจริงญี่ปุ่นยื่นมือเข้ามา ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นระแวงจอมพล ป. ว่าจะเล่นไม่ซื่อต่อตนตั้งกล่าวแล้ว ทูตทหารบกและทหารเรือมาหาข้าพเจ้าที่ทำเนียบทำข้างด้วยมรรยาทอันดี เพราะญี่ปุ่นเคารพพระมหากษัตริย์ไทยฉันใดก็แสดงเคารพข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ไทยฉันนั้น ฝ่ายญี่ปุ่น

ถามข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างไรในการตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ แทนจอมพล ป. ข้าพเจ้าตอบว่าควรเป็นไปตามระบบรัฐธรรมนูญของไทย ขอให้ฝ่ายญี่ปุ่นถือว่าเป็นกิจการภายในของไทยเถิด คนไทยจึงจะเข้าใจว่า ฝ่ายญี่ปุ่นไม่แทรกแซงในกิจการภายในของไทย อันจะเป็นเกียรติคุณแก่ ญี่ปุ่นเอง ฝ่ายญี่ปุ่นจึงกล่าวว่าถ้าเช่นนั้นก็ขอให้ข้าพเจ้าดำเนินการตามรัฐธรรมนูญของไทยเถิด ญี่ปุ่นจะไม่เกี่ยวข้องด้วย ขอให้คนที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นต่อไปเถิด แล้วฝ่ายญี่ปุ่นถามข้าพเจ้าว่า นาย กวง อภัยวงศ์เป็นคนอย่างไร ฝ่ายเขาไม่รู้จัก ข้าพเจ้าตอบว่าเขาเป็นคน ร่าเริงนิสัยดี หวังว่าเขาจะร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นได้

“ดังนั้นวิญญูชนย่อมพอจะเข้าใจได้ว่า ถ้าไม่ทำความเข้าใจกับญี่ปุ่น ไว้ก่อนดังกล่าวนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นที่ครองประเทศไทยอยู่จะยอมให้ฝ่ายไทย เปลี่ยนรัฐบาลอย่างง่าย ๆ หรือ

“ฝ่ายพระองค์เจ้าอาทิตย์ยังทรงยืนกรานไม่ยอมลงพระนามตั้งนาย- กวงเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ในที่สุดพระองค์ทรงขอลาออกจากตำแหน่ง ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยเข้าพระทัยว่านาย กวงจะไป ได้ไม่ตลอดรอดฝั่ง ไม่เข้าจอมพล ป. ก็จักกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องออกไปโดยพระองค์จะทรงกลับมาเป็นผู้สำเร็จราชการอีก

“สภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติเป็นเอกฉันท์เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว

“ในวันนั้นเอง ข้าพเจ้าได้ลงนามประกาศพระบรมราชโองการใน พระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ตั้งพันตรี กวง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้รับสนอง พระบรมราชโองการตามระเบียบ

“นายควง อภัยวงศ์ ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรี โดยมีรัฐมนตรีหลาย นายและโดยเฉพาะได้มีนายทวิ บุณยเกตุ เข้าร่วมด้วยตามที่นายควงได้ ตกลงกับข้าพเจ้าไว้ คือนอกจากนายทวิฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ก็เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการในสำนักนายกรัฐมนตรีด้วย โดยมีหน้าที่ดำเนินงานของคณะรัฐมนตรีอยู่เบื้องหลังนายควง กิจการใดอัน เกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยซึ่งนายทวิฯ เป็นผู้บัญชาการพลพรรคในประเทศ นั้น ถ้าจะต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลอย่างใดแล้ว นายควงก็อนุญาตตามที่ ตกลงกันไว้ก่อนว่าให้นายทวิฯ ปรึกษาตกลงกับข้าพเจ้าโดยตรง โดยนายควง ไม่ขอรับรู้ด้วยนอกจากที่จะต้องทำเป็นกฎหมาย หรือแถลงต่อสภาผู้แทน ราษฎร ดังนี้มีหลายเรื่องที่นายทวิฯ ได้ปรึกษาข้าพเจ้าจัดทำขึ้นก่อนแล้ว จึงแจ้งให้นายควงรับไปปฏิบัติการอาทิ การประกาศพระบรมราชโองการ ว่าการประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะนั้น นาย ทวิ บุณยเกตุ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ดังปรากฏใน ราชกิจจานุเบกษา ไม่ใช่ นายควงเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ การอภัยโทษและนิรโทษกรรมผู้ต้องหาทางการเมืองนั้น นายทวิฯ ก็เป็นหัวแรงสำคัญในการร่างกฎหมายอภัยโทษและนิรโทษกรรม..... ฯลฯ”

นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าใหญ่ขบวนการเสรีไทย ซึ่งทางประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับนับถือว่าเป็นตัวแทนของคนไทยทั้งชาติและมียุทธนามแฝงว่า “รัฐ” ได้เล่าเรื่องปฏิบัติการของเสรีไทยบางส่วนไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานศพของ พลร.ต. สังวร สุวรรณชีพ (หลวงสังวรยุทธกิจ) มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“งานเสรีไทยภายในประเทศนั้นมิได้มีผู้เข้าใจผิดว่าข้าพเจ้าได้ร่วมกับคุณหลวงออกดูแลราชการตั้งแต่ต้น อันที่จริงคุณหลวงออกดูแลได้เข้าร่วมงานรับใช้ชาติในส่วนนี้ภายหลังที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด เมื่อกรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ แล้ว ก่อนหน้านั้นไม่มีทางทราบเท่าที่แน่ชัดของคุณหลวงออกดูแลต่อปัญหา^๕ เพราะท่านเป็นตำรวจมีหน้าที่รักษากฎหมายและเป็นเพื่อนสนิทของ จอมพล ป. ยิ่งกว่าข้าพเจ้า ดังนั้นก่อนที่คุณหลวงออกดูแลเข้าร่วมงาน

เสรีไทย เราจึงได้รับความลำบากเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระมัดระวังญี่ปุ่นที่ยึดครองประเทศไทยและตำรวจของไทยเอง ดังปรากฏว่าสมาชิกเสรีไทยในประเทศบางคนถูกจับ และเสรีไทยที่ลอบมาจากต่างประเทศก็ถูกจับด้วยหลายคน

“ภายหลังที่หน่วยเสรีไทยสายอังกฤษ ภายใต้บังคับบัญชาของคุณป๋วย อึ๊งภากรณ์ โดคร่มลงที่บริเวณสิงห์บุรี-อุทัยธานีแล้วถูกตำรวจไทยจับมาขังไว้ที่สันติบาลนั้น ข้าพเจ้ายังไม่มีโอกาสพบ ข้าพเจ้าจึงได้ให้คุณทวี ตเวทิกุล เสรีไทยภายในประเทศ ซึ่งขณะนั้นเป็นอธิบดีในกระทรวงการต่างประเทศทำหน้าที่ทางการเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ส่งโทรเลขรหัสส่งของกระทรวงนั้นเองไปยังนายอรรถกิติ พนมยงค์ ซึ่งเป็นอุปทูต ณ กรุงเบอร์ลิน สวิสเซอร์แลนด์ ใช้สำนวนที่นายอรรถกิติเข้าใจได้ว่าเป็นในกุญแจรหัสพิเศษ เมื่อนายอรรถกิติตอบมาเป็นทีที่เข้าใจในกุญแจนั้นแล้ว ข้าพเจ้าได้ส่งโทรเลขตามกุญแจใหม่ไปอีกฉบับหนึ่ง ขอให้นายอรรถกิติติดต่อกับทูตอังกฤษที่กรุงเบอร์ลินว่าข้าพเจ้าขอให้ฝ่ายอังกฤษส่งหน่วยเสรีไทยมาอีกหน่วยหนึ่ง โดคร่มลง ณ เขาหัวหิน ฝ่ายอังกฤษไม่เชื่อง่ายๆ จึงต้องโต้ตอบกันหลายครั้ง ในที่สุดฝ่ายอังกฤษก็ตกลงเสี่ยงเสรีไทยอีกหน่วยหนึ่งมา ในการนี้เขาขอทราบถึงวิธีการให้ความปลอดภัยแก่หน่วยเสรีไทยนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงไปพอสังเขป ในการรับหน่วยนี้ข้าพเจ้าได้มอบให้นายชาญ บุณนาค เป็นผู้จัดตั้งชาวพรานหัวหินเตรียมสถานที่โดคร่มและจัดรถยนต์บรรทุกจากหลังเขาออกมายังบ้านของคุณสุจริตสุตา (พระสนมเอก ร.๖) ซึ่งท่านได้เต็มใจช่วยชาติโดยยกบ้านของท่านในกรุงเทพฯ และที่หัวหินให้เสรีไทยใช้

ตามสะดวก ข้าพเจ้าได้ขอให้คุณสงวน จุฑาเดมิย์ (หลวงนฤเบศร์มานิต) ซึ่งบ้านของท่านที่ธนบุรีมีรูปร่างสะรีอบบ้านนั้น จัดเรือนหลังหนึ่งเพื่อหน่วยเสรีไทยได้พัก ส่วนการขนส่งคนและพัสดุเสรีไทยจากหัวหินมาธนบุรีนั้น ได้ขอให้คุณหลวงบรรณกรโกวิท ขณะนั้นเป็นสารวัตรใหญ่กรมศุลกากร โดยมีคุณสิน (นามสกุล....) ซึ่งต่อมานายทหารสัมพันธ์มิตรตั้งฉายาว่า "กัปตันคัสตอม" นั้น เป็นนายท้ายเรือพร้อมด้วยลูกเรือนำเรือไปยังหัวหิน ขอให้คุณหลวงบรรณฯ แต่งเครื่องแบบสารวัตรใหญ่ เพื่อแสดงว่าเดินทางมาราชการศุลกากรเพื่อตรวจจับการหนีภาษี แต่อยู่ที่แท้คือมารับคนและพัสดุเสรีไทย และป้องกันว่าถ้าบังเอิญตำรวจจะเข้ามาจับเสรีไทย ก็ให้เจรจาว่าศุลการักษ์เป็นผู้จับจะนำไปกรุงเทพฯ ตามคำสั่งรัฐบาล (เป็นการอ้างโดยรัฐบาลไม่รู้เห็นด้วย) อีกส่วนหนึ่งคือเนื่องจากหัวหินมีชายฝั่งติดทะเล ซึ่งทหารเรือมีหน้าที่รักษาชายฝั่งด้วย และทหารเรือสมัยนั้น ตำรวจก็ยังเกรงใจอยู่ แต่ขณะนั้นข้าพเจ้าก็ยังมิได้ชวนนายทหารเรือเข้าร่วมเสรีไทยด้วย จึงถือเอาความรักความเห็นใจในความกล้าหาญและความเสียสละเพื่อชาติของคุณหลวงสงวนฯ ที่ข้าพเจ้าเห็นมาแล้วนั้น ชวนท่านผู้นี้เข้าร่วมเสรีไทยด้วย เนื่องจากท่านได้กลับบรรจุเข้าประจำในกองทัพอเรืออีกแต่ไม่มีทหารภายใต้บังคับบัญชา ท่านก็ยินดีเข้าร่วมงานเสรีไทย โดยข้าพเจ้ามอบหน้าที่ว่าระหว่างวันนั้นถึงวันนั้น ให้ท่านไปหัวหินแต่งเครื่องแบบนายพลเรือ ร่วมมือกับคุณชาญ บุณนาคและคุณหลวงบรรณฯ ในการรับหน่วยพลร่วมเสรีไทย โดยในระหว่างเวลาพลร่มลงมาหลังเขานั้น ให้ท่านเตร่ๆ อยู่หน้าช่องเขาที่ติดต่อกับถนนหัวหิน โดยมีคนสนิทของท่าน

ติดตามไปด้วย สมมุติว่าญี่ปุ่นหรือตำรวจไทยจะจับพลร่ม ก็ให้ท่านเจรจาจัด
ขวาง อ้างว่า ท่านได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้มาจับพลร่มร่วมมือกับศุลกากร
เพื่อนำตัวและพัสดุลงเรือศุลกากรไปกรุงเทพฯ ฯ ผู้ได้รับมอบหมายหน้าที่
ทุกคนได้เตรียมการและปฏิบัติหน้าที่อย่างเรียบร้อยพร้อมด้วยวินัยที่ดี

“ ครั้นถึงกำหนดเวลาพลร่มเสรีไทยได้ลงยังเป้าหมายเรียบร้อย แต่มี
พัสดุกรวมทั้งอาวุธทั้งลงมาอีกหลายร่ม กว่าจะรวบรวมเสร็จเอาขึ้นรถยนต์
ออกจากหลังเขามาถึงทางออกติดกับถนนใต้ก็ต้องใช้เวลาหลายชั่วโมง คุณ
ชาญ บุณนาค ตัดสินใจให้รถยนต์บรรทุกของเราออกจากช่องเขาเข้าสู่ถนน
เพื่อไปยังบ้านคุณพระสุจริตสุภา เมื่อรถยนต์เข้าสู่ถนนแล้ว มองเห็นรถ-
ยนต์ญี่ปุ่นคันหนึ่งแล่นตามหลังมาในระยะไม่กี่ร้อยเมตร ไม่รู้วารถญี่ปุ่นจะ
รู้ว่แววตามจับพลร่มหรือเป็นรถทหารญี่ปุ่นที่แล่นอยู่ตามปกติ อย่างไรก็ตาม
ตามรถญี่ปุ่นอยู่ในสภาพดีกว่ารถของเราอาจวิ่งผ่านไปและอาจมองเห็นพัสดุ
ที่ผิดปกติกของเราได้ รถเสรีไทยจะหยุดทำเป็นรถเสียก็ใช่ที่ ครั้นจะวิ่งเร่ง
ไปก็จะเป็นรถเก่าทำไม่ได้และจะทำให้ญี่ปุ่นเห็นพิรุณ ขณะที่เสรีไทยในรถ
กำลังกังวลอยู่นั้นก็เห็นรถญี่ปุ่นหยุดไม่แล่นต่อมาแล้ว เห็นทหารญี่ปุ่นลง
มาเปิดกระโปรงรถ จึงทำให้เสรีไทยเข้าใจวารถทหารญี่ปุ่นคันนั้นเกิดเสีย
ลงจึงต้องมีการแก้ เสรีไทยในรถทุกคนรู้สึกยินดีว่โชคชะตาของชาติไทย
บังคาลให้รถทหารญี่ปุ่นเกิดเสียลงโดยไม่อาจแล่นตามมาหรือแล่นขึ้นหน้า
ไปมองเห็นพัสดุประหลาดของเสรีไทย ครั้นแล้วรถเสรีไทยก็ได้เข้าบ้านคุณ
พระสุจริตสุภา จากนั้นก็ลำเลียงคนและพัสดุลงเรือศุลกากร โดยมีคุณ
หลวงบรรณ ฯ สารวัตรใหญ่ควบคุมอย่างสง่า แล่นตามชายฝั่งเข้าครอง

ต่าง ๆ จนถึงฝั่งธนบุรีแล้วขนส่งทางบกต่อไปยังบ้านคุณสงวน จุฑาเดมิย์
เสรีไทยหน่วยที่มาโคคร่วมครั้งนี้คือ (๑) คุณประเสริฐ ปทุมมานนท์ ชื่อ
เสรีไทย “เป่า” (๒) คุณกฤษณ์ โศขยานนท์ ชื่อเสรีไทย “คง”

“ต่อจากนั้นมาเมื่อข้าพเจ้าได้รับการติดต่อกับสัมพันธมิตรจะส่งหน่วย
ใดมาข้าพเจ้าก็ขอร้องให้คุณหลวงสังวร ฯ ช่วยค้ำกันใกล้ชิดบ้าง ห่าง ๆ
บ้างตามความจำเป็น

“เมื่อหน่วยทหารอเมริกันอาศัยเรือบินทะเลมาลงที่บริเวณเกาะกระ-
ดาษครั้งแรกนั้น ข้าพเจ้าได้ขอให้คุณหลวงบรรณ ฯ ติดต่อกับคุณวรกิจ
บรรณาธิการรับ โดยเอาเรือศุลกากรนำนายทหารนั้นมากรุงเทพฯ ฯ พักที่
บ้านคุณพระสุจริตสุภา นายทหารอเมริกันต้องการพบเสรีไทยฝ่ายทหารเรือ
ข้าพเจ้าก็ขอร้องให้คุณหลวงสังวร ฯ ไปพบเป็นการลับปรึกษาแผนที่จะร่วม
งานกัน ครั้นแล้วข้าพเจ้าขอร้องให้คุณหลวงสินาศโยธาภิรักษ์ ผู้ช่วยแม่ทัพ
ใหญ่ทำหน้าที่แทนเจ้าคุณพลแม่ทัพใหญ่ อันเป็นตำแหน่งที่ตั้งขึ้นตามกฎ
อัยการศึกแทนตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่เลิกไป เพราะจอมพล ป.
ต้องออกจากตำแหน่งนั้น เสนอกระทรวงกลาโหมซึ่งคุณหลวงสินธุ์สง-
ครามชัยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอยู่ เห็นชอบเสนอมายังผู้สำเร็จราชการลง
นามตั้งคุณหลวงสังวร ฯ เป็นสารวัตรใหญ่ทหาร คุณหลวงสังวร ฯ ก็มี
อำนาจให้ความคุ้มกันแก่พลร่มเสรีไทย และการตั้งอาวุธกับพัสดุทางร่วมได้
แนบเนียนขึ้น เหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างตำรวจท้องที่ซึ่งขึ้นต่อคุณหลวง
อดุล ฯ กับสารวัตรทหารที่ขึ้นต่อคุณหลวงสังวร ฯ ก็เกือบ ๆ จะเกิด
ปะทะกันหลายครั้ง ในที่สุดข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าปล่อยสภาพต่อไปก็จะเป็นผล

เสียแก่งานเสรีไทยได้จึงได้ตัดสินใจร่วม ครั้นแล้วก็แบ่งหน้าที่กันคือคุณ หลวงอดุล ฯ รับหน้าที่ทางตำรวจของเสรีไทย แต่คุณหลวงอดุล ฯ ระวังตัวมากเพราะมีอุปนิสัยชินต่อการเป็นตำรวจมองเห็นความพิรุณคนอื่น จึงเกรงว่าท่านจะถูกญี่ปุ่นจับพิรุณถ้าหากท่านเกี่ยวข้องกับกรรรับร่วม มากไป ท่านจึงขอรับเฉพาะแห่งที่ท่านใช้ตำรวจของท่านเอง แต่ท่านก็ส่ง นายตำรวจอื่น ๆ ให้ช่วยเหลือในการทำงานนั้นตามที่เสรีไทยต้องการ ส่วน คุณหลวงสังวร ฯ นั้นกล้าเสี่ยงรับร่วมในที่ทุกแห่งซึ่งข้าพเจ้าขอร้อง คุณ หลวงอดุล ฯ ก็มาคอยเตือนข้าพเจ้าว่าขอให้เตือนคุณหลวงสังวร ฯ ว่าอย่า บุ่มบ่ามมากนัก ข้าพเจ้าก็เตือนคุณหลวงตามควร แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านไม่ ใช้คนบุ่มบ่าม แต่เป็นคนกล้าหาญยอมเสียสละ

“ต่อมาเราได้ชวนฝ่ายทหารบกและทหารอากาศร่วมด้วย ซึ่งท่านที่ ร่วมได้เสียสละช่วยงานเพื่อชาติเป็นอย่างดี ปัญหาเรื่องอาวุธที่สัมพันธมิตร มอบให้ นั้นเกิดมีขึ้น คั้งที่คุณทวี บุญยเกตุได้เขียนไว้ว่า สัมพันธมิตรตั้ง เงื่อนไขว่อาวุธที่เสรีไทยได้รับนั้นมิให้มอบให้แก่ฝ่ายทหารไทย ต่อมาฝ่าย ทหารบกก็ได้จัดการรับอาวุธเองจำนวนหนึ่ง ภายหลังที่คุณเนตร เขมะ- โยธินได้เข้าเป็นเสรีไทยและไปเป็นตัวแทนเสรีไทยฝ่ายทหารบกที่อินเดียแล้ว

“เพื่อต่อรองกับสัมพันธมิตรที่ฝ่ายทหารจะได้รับอาวุธสมัยใหม่ กรม สารวัตรใหญ่ทหารภายใต้คุณหลวงสังวร ฯ จึงได้จัดตั้งโรงเรียนนายทหาร สัญญาบัตรรับนิสิตจุฬาลงกรณ์มาทำการฝึก ตั้งโรงเรียน นายทหาร ประทวนรับนิสิตเตรียม ม.ธ.ก. มาฝึก เราแสดงให้เห็นว่าเป็นนายทหาร ของเสรีไทยที่ควรได้รับอาวุธ และจะเป็นกองหน้าของราษฎรไทยเมื่อเปิด ฉากการรบขึ้นกับญี่ปุ่น สัมพันธมิตรได้ส่งนายทหารมาฝึกให้ (ค่ายเมืองชล)

“ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่นที่เรียกกันว่า “แคมเปอิ” สมัยนั้นมีอำนาจมาก ได้ทำการจับกุมคนจีนและคนเชื้อชาติจีนในประเทศไทยไปคุมขัง และทรมานหลายคน ซึ่งบางคนก็ถึงแก่ความตายในที่คุมขัง ศูนย์กลางเสรีไทย เห็นว่าคนจีนและคนเชื้อชาติจีนที่ทำการต่อต้านญี่ปุ่นและถูกจับกุมนั้นก็มีวัตถุประสงค์ตรงกับเราในการต่อสู้ศัตรูเดียวกัน ฉะนั้นจึงควรหาทางช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ จึงได้ขอให้คุณหลวงสังวร ฯ สารวัตรใหญ่ทหารไทยที่ได้รับตำแหน่งใหม่ทำความความรู้จักกับสารวัตรใหญ่ญี่ปุ่นไว้ โดยเชิญมาปรนนิบัติการกินอาหารและสรุอย่างดี ๆ เพื่อว่ามีเรื่องที่จะช่วยคนถูกจับบางคนได้ สารวัตรใหญ่ญี่ปุ่นก็พอใจคุณหลวงสังวร ฯ มาก มีกรณีหนึ่งที่พ่อค้าเชื้อจีนคนหนึ่งถูกสารวัตรญี่ปุ่นจับ ญาติมิตรของพ่อค้าคนนั้นขอให้ฝ่ายเราช่วยคุณหลวงสังวร ฯ ก็ได้ช่วยเจรจากับสารวัตรญี่ปุ่น โดยขอรับรองและประกันให้พ่อค้าผู้นั้นออกจากที่คุมขังของญี่ปุ่นได้”

นาย ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวไว้ในสารสันถึงอดีตเสรีไทยและทายาทเนื่องในโอกาสครบรอบวันประกาศสันติภาพ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๑๗ อีกตอนหนึ่งว่า

“ในทางเจรจาทางการเมืองนั้น ผมได้ส่งผู้แทนเดินทางไปโดยทางลับที่นครจุงกิง กรุงวอชิงตัน และกองบัญชาการสูงสุดสัมพันธมิตรภายใต้ลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตเตนที่ เกาะลังกา เพื่อขอให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองความเป็นเอกราชของไทย และเมื่อถึงโอกาสอันสมควร ผมในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จะได้ประกาศแทนองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าอันที่จริงแล้ว การประกาศสงครามที่รัฐบาลพิบูลได้ทำต่อบริแทน

ใหญ่และสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะ แต่ฝ่ายสัมพันธมิตรก็รื้ออยู่ตลอดมา ครั้นถึงวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ผมในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงประกาศแทนประชาชนชาวไทยว่าการประกาศสงครามดังกล่าวนี้เป็นโมฆะไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย แต่ลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตเทนก็ ได้ปรึกษารัฐบาลอเมริกันไว้ก่อนแล้ว จึงได้ส่งโทรเลขถึงผมสวนทางมาแนะนำว่าถึงเวลาแล้วที่ผมจะประกาศโมฆะสงครามนั้น ฉะนั้น ประกาศโมฆะสงครามนั้นจึงเป็นที่รับรองแก่ประเทศมหาอำนาจสัมพันธมิตร รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศว่าวันที่ ๑๖ สิงหาคม เป็นวันสันติภาพ ผมจึงถือว่าวันนี้เป็นมงคลสมัยที่เหมาะสมในการที่ท่านทั้งหลายจะได้พร้อมใจกันบำเพ็ญการกุศลทำบุญอุทิศให้แก่เพื่อนอดีตเสรีไทยที่ล่วงลับไปแล้ว”

นาย ทวี บุญเกิด ผู้ร่วมงานรับใช้ชาติมากับนายปรีดีอย่างใกล้ชิด ได้เล่าตอนหนึ่งของงานเสรีไทยที่เขาได้ร่วมปฏิบัติไว้ในหนังสืองานศพของเขาเอง มีความตอนหนึ่งดังนี้

“ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงงานเสรีไทย และเหตุที่ข้าพเจ้าได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยโดยย่อ เรื่องมีอยู่ว่าในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ ข้าพเจ้าได้ลาออกจากราชการ คือจากรัฐมนตรีและจากตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เนื่องจากมีความเห็นขัดแย้งกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าจึงไปพักผ่อนอยู่ที่หัวหิน คำวันหนึ่งในเดือนกุมภาพันธ์นั้นเอง นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ให้คนมาเชิญข้าพเจ้าไปพบที่บ้านพักในพระราชวังไกลกังวล (หัวหิน) เมื่อข้าพเจ้า

ไปถึงและได้นั่งคุยกันอยู่สองต่อสอง นายปรีดีฯ ได้เริ่มติดต่อกับให้ร่วมทำงานเสรีไทยด้วยกัน โดยกล่าวเป็นใจความว่า นายปรีดีฯ ได้เริ่มติดต่อกับอังกฤษและอเมริกา โดยส่งคนออกไปพบกับผู้แทนเสรีไทยนอกประเทศหลายคนแล้ว โดยแบ่งออกเป็นสายๆ และคนหนึ่งก็ส่งไปก็ได้ล้มป่วยถึงแก่กรรมลง เสรีไทยผู้หนึ่งชื่อนายกำจัต พลังกูร เพราะการเดินทางนั้นนอกจากจะต้องเสี่ยงอันตรายรอบคอบแล้วยังต้องเดินทางด้วยเท้าบุกป่าฝ่าดงทุรกันดารมาก นายปรีดีฯ ได้ชี้แจงกับข้าพเจ้าว่า ควรจะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นที่นอกประเทศ ทำนองเดียวกับที่นายพลชาลส์ เทอโกล ได้ไปตั้งรัฐบาลฝรั่งเศสขึ้นที่ประเทศอังกฤษ โดยจะได้หาทางเจรจาชี้แจงเหตุผลกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้ลงมติเลือกให้ข้าพเจ้าเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และเมื่อข้าพเจ้าได้เป็นประธานสภาฯ แล้ว นายปรีดีฯ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับข้าพเจ้า ในฐานะที่เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรอันชอบด้วยกฎหมายพร้อมด้วย ม.ล. กวี เตชชาติวงศ์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีอยู่ในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็จะได้ร่วมเดินทางไปยังต่างประเทศด้วยกัน เพื่อไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นอยู่นอกประเทศ เพราะเมื่อมีตัวผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีตัวประธานสภาผู้แทนราษฎรและมีรัฐมนตรีนายหนึ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายและรัฐธรรมนูญ เช่นนี้แล้ว จะทำอะไรหรือจะประกาศอะไรออกมา ก็ถือว่าประกาศนั้นเป็นพระบรมราชโองการและสมบูรณ์ตามกฎหมายถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ นายปรีดีฯ กับข้าพเจ้าได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจนเป็นที่ตกลงและข้าพเจ้ายินดียอมรับร่วมมือในงานเสรีไทย เพื่อช่วยกอบกู้เอกราชของชาติไทยใน

“ครั้นในวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๖ ก็ได้มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ เพื่อเลือกตั้งประธานและรองประธานสภาผู้แทนฯ ตามระเบียบ ที่ประชุมสภาฯ ได้ลงมติเลือกให้ข้าพเจ้าเป็นประธานสภา และนายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภา (เพื่อความเข้าใจอันดี ข้าพเจ้าขออธิบายไว้เสียด้วยว่า นายควง อภัยวงศ์ ก็ได้ลาออกจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมพร้อมกับข้าพเจ้าด้วยเหมือนกัน และโดยเหตุผลเดียวกัน) แต่ในที่สุดข้าพเจ้าก็ไม่ได้เป็นประธานสภา ทั้ง ๆ ที่ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งมาแล้ว แต่นายกรัฐมนตรีไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ซึ่งเป็นการผิดรัฐธรรมนูญ เรื่องจึงอืดเวงกันอยู่หลายวัน ในที่สุดรัฐบาลก็ได้ขอให้สภาฯ พิจารณาเลือกบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ข้าพเจ้าหรือนายควง อภัยวงศ์ โดยมีเหตุผลทางการเมืองว่าหากข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นประธานสภา แล้วจะเกิดเรื่องใหญ่เพราะญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจ เนื่องจากข้าพเจ้าและนายควง อภัยวงศ์ เอาใจฝักใฝ่กับอังกฤษและอเมริกา และได้อ้างเหตุผลทางทหารต่าง ๆ นานา จนในที่สุดสภาฯ ต้องประชุมเลือกประธานฯ กันใหม่ เป็นอันว่าข้าพเจ้าไม่ได้เป็นประธานสภา เมื่อเป็นเช่นนี้แผนการที่จะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นอยู่นอกประเทศก็เป็นอันต้องระงับลง และจำต้องเปลี่ยนวิธีการมาตั้งเสรีไทยภายในประเทศขึ้นแทน โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า มีนามสมมุติซึ่งทางฝ่าย O.S.S. ของอเมริกากับหน่วย ๑๓๖ ของอังกฤษที่เมืองแคนดี ประเทศอินเดีย ตั้งให้ว่า RUTH เมื่อหน่วยเสรีไทยในประเทศได้ติดต่อกับหน่วย O.S.S. ภายใต้การนำของนายพล โดโนแวน และหน่วย ๑๓๖ ของอังกฤษเป็นที่เรียบร้อย ทั้งอังกฤษและอเมริกาได้ส่งตัวแทนของเขามาตั้งหน่วยปฏิบัติงานลับ ๆ อยู่ในพระนคร หัวหน้าของหน่วย ๑๓๖ ของอังกฤษได้แก่พล

จัควา แจ็กส์ มีสำนักงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนหัวหน้าหน่วย
 O.S.S. ของอเมริกัน ได้แก่ ร้อยเอก โฮเวิร์ด มีสำนักงานอยู่ที่ริมแม่น้ำ
 เจ้าพระยา ถนนพระอาทิตย์ ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของพลเอกเจ้าพระยาพิช-
 เยนทรโยธิน ได้มีการติดต่อทางวิทยุกับเมืองแคนดีทุกวัน และในระหว่าง
 นี้เราก็ได้จัดเสรีไทยในประเทศออกไปฝึกการใช้อาวุธสมัยใหม่ และฝึก
 การใช้วิทยุสื่อสารที่เมืองแคนดีหลายคน ตามที่ได้ตกลงกันนั้นฝ่ายไทยจะ
 จัดเสรีไทยหน่วยพลพรรคขึ้นรวม ๒๔ แห่ง เป็นหน่วยพลพรรคภายใต้
 การฝึกหัดของอังกฤษ ๑๑ หน่วย และเป็นหน่วยพลพรรคภายใต้การฝึกหัด
 ของอเมริกัน ๑๓ หน่วย หน่วยพลพรรคของอังกฤษก็ติดต่อกับหน่วย ๑๓๖
 ที่แคนดี ส่วนหน่วยพลพรรคของอเมริกาก็ติดต่อดirect ไปยังหน่วยสืบราช-
 การลับ O.S.S. ที่เมืองแคนดี หน่วยงานทั้งสองนี้ประสานงานกันโดย
 กลัซซิด ทั้งที่กรุงเทพฯ และที่เมืองแคนดี หน่วยพลพรรคหน่วยหนึ่ง ๆ จะ
 มีจำนวนพลพรรคประมาณ ๕๐๐ คน หน่วยที่ตั้งของพลพรรคเท่าที่จำได้
 มีอยู่ที่จังหวัดต่างๆ เช่น ชัยนาท อุทัยธานี กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา
 นครปฐม ชลบุรี สุโขทัย พระนคร เป็นต้น การส่งคนไปมาระหว่าง
 ประเทศไทยกับเมืองแคนดีนั้น ส่วนมาก” ไปจากประเทศไทยเราส่งไป
 ทางเรือ แล้วไปขึ้นเครื่องบินชนิดแคตาลิน่าที่ฝั่งทะเลแถวอำเภอบ้านชะอำ
 โดยกำหนดวันและเวลากันไว้ ส่วนขามาจากแคนดีนั้นก็มาเส้นทางเดียวกัน
 บ้าง มาโดยเครื่องบินแล้วกระโดดร่มชูชีพลงในเวลากลางคืนตามค่ายพล-
 พรรคหรือตามสถานที่ซึ่งได้ตกลงกันไว้บ้าง ทุกหน่วยอันเป็นที่ตั้งของ
 พลพรรคนั้นได้มียามรักษาการณ์ไว้อย่างกวดขัน ถ้าเป็นหน่วยของฝ่าย
 อเมริกัน ก็มีนายทหารอเมริกันและนายสิบมาอยู่ประจำเพื่อฝึกหัดการใช้

อาวุธและฝักวิธืระบบแบบกองโจร ถ้าเป็นหน่วยของอังกฤษก็มีนายทหารอังกฤษ ส่วนอาวุธที่พวกพลพรรคใช้นั้น เช่นปืนกลแบบเอ็มที แบบสะเตน ปืนคาบไซ้ ปืนยิงรถถังที่เรียกว่าบาศัก้า ดินระเบิดพลาสติก ลูกกระเบิดมือ ปืนครก ปืนสั้น วิทยุสนาม เป็นต้น แต่ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาได้ขอทำความตกลงกับเสรีไทยในประเทศว่า อาวุธที่เขาส่งมาให้สำหรับเสรีไทยใช้เท่านั้น เพราะเขาถือว่าเป็นมิตรกับเขา ส่วนทหารและตำรวจไทยตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยเขาถือว่าเป็นศัตรู เราจึงต้องปฏิบัติตามที่เขาขอค้ำมั่นไว้

“เมื่อได้เล่าถึงเรื่องเสรีไทยแล้ว ข้าพเจ้าก็ใคร่จะเล่าถึงเรื่องตามตกลงระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเกี่ยวกับเชลยศึกอเมริกันและอังกฤษเสียด้วย คือเขาได้ตกลงกับเราว่าทหารอังกฤษหรือทหารอเมริกัน หรือฝ่ายสัมพันธมิตรอื่นใดก็ตาม หากทหารหรือตำรวจไทยหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจับได้ก็ตกลงเป็นเชลยของฝ่ายไทย อยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ญี่ปุ่นจะมาเกี่ยวข้องขอตัวไปไม่ได้ แต่ถ้าทหารญี่ปุ่นจับได้ก็ให้ตกเป็นเชลยของญี่ปุ่น ฉะนั้นส่วนมากจึงตกเป็นเชลยของฝ่ายไทย และก็มีอยู่หลายคราวที่พวกทหารอเมริกันซึ่งถูกส่งมาอยู่ประจำตามหน่วยพลพรรคต่างๆ ต้องการมาเที่ยวพักผ่อนหย่อนอารมณ์ในพระนคร เช่นมีอยู่คราวหนึ่งที่ค่ายเสรีไทยจังหวัดชลบุรี นายทหารเรือไทยที่เป็นเสรีไทยได้นำตัวนายทหารอเมริกันประจำค่ายบรรทุกรถโดยแต่งเครื่องแบบทหารครบชุดอย่างเบ็ดเสร็จเข้ามายังพระนคร บังเอิญยางรถข้างหนึ่งได้เกิดแตกใกล้ ๆ กับค่ายทหารญี่ปุ่นแถวทุ่งบางกะปิ (ในครั้งกระนั้นทุ่งบางกะปียังไม่สู้จะมีบ้านคนมากนัก ส่วนมากเป็นทุ่งนา) ด้วยเขาวนอันฉลาดของนายทหารเรือไทยที่นำนายทหาร

อเมริกันเข้ามาเที่ยวกรุงเทพฯ ฯ จึงได้เดินตรงไปหาทหารยามญี่ปุ่นส่งภาษา
 ซีม้อซึไม่ให้เป็นที่เข้าใจว่ากำลังนำเชลยอเมริกันเข้ากรุงเทพฯ ฯ เพื่อทำการ
 สอบสวนแต่อย่างรวดเกิดแตกชั้นขอให้เขาช่วยเปลี่ยนยางให้ด้วย ทหารญี่ปุ่น
 นึกว่าจริงจึงส่งภาษาเรียกทหารญี่ปุ่นในค่ายให้ออกมาช่วยเหลือตามขอ พอ
 เปลี่ยนยางเสร็จแล้วทหารเรือไทยคนนั้นก็นำนายทหารอเมริกันเข้ากรุงเทพฯ ฯ
 เพื่อหาความสำราญต่อไป

“เมื่อเราได้ตั้งหน่วยเสรีไทยในประเทศจีนได้แล้วเช่นนี้ เสรีไทย
 นอกประเทศทั้งฝ่ายอังกฤษและอเมริกัน ก็ได้เข้ามาติดต่อกับเป็นการประจำ
 บางคนก็กระโดดร่มชูชีพลงมา บางคนก็มาทางเครื่องบินทะเลแล้วมาขึ้น
 เรือต่อเข้ากรุงเทพฯ ฯ แต่ที่แปลกที่สุดนั้นมีอยู่คนหนึ่งได้ถูกปล่อยให้กระ-
 โดตร่มลงที่ป่าแห่งหนึ่งในจังหวัดระยองตามที่ได้นัดหมายกันไว้พร้อมกับ
 เพื่อนคนไทยอีก ๔-๕ คน บังเอิญเสรีไทยคนหนึ่งชื่อเสริม บุญสุตย์ พอ
 กระโดดลงมาแล้วสายเชือกร่มชูชีพเกิดไปพันเข้ากับหางหรือส่วนท้ายตอนใด
 ตอนหนึ่งของลำตัวเครื่องบินเข้าจึงต้องห้อยโตนงเตงอยู่บนอากาศ แต่เสรี
 ไทยคนนั้นมีสติดีได้คว้ากับพนักที่มีติดตัวมาออกยั้งขึ้นฟ้า เพื่อให้ทหาร
 อเมริกันในเครื่องบินได้ยิน เมื่อนักบินอเมริกันได้ยินเสียงปืนจึงชะงักหน้า
 ออกไปดูเห็นเข้าจึงได้สาวเชือกเอาตัวกลับเครื่องบินได้ พอกลับถึงเมือง
 แคนดักก็ถูกส่งตัวเข้าตรวจร่างกายเกี่ยวกับประสาทยังโรงพยาบาลแต่ทุกอย่าง
 ก็เป็นปกติ เสรีไทยคนนั้นจึงขอบินกลับมากระโดดลงอีกยั้งที่เดิม เพื่อ
 สมทบกับเสรีไทยรุ่นก่อนที่ได้กระโดดลงมาแล้ว ทั้งนี้เป็นความกล้าหาญ
 พิเศษที่ทางราชการทหารอเมริกันได้บันทึกไว้และเสรีไทยคนนั้นก็ได้รับ
 กล้าหาญเป็นพิเศษอีกด้วย

“หน่วยเสรีไทยในประเทศนี้^{๕๗}ได้แยกออกเป็น ๒ ฝ่ายคือฝ่ายพลพรรคพวกหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ฝึกหัดอาวุธ หัดให้รู้จักการใช้อาวุธต่างๆ ฝึกរបแบบกองโจรเพื่อเตรียมรบเมื่อถึงเวลาและเมื่อได้รับคำสั่ง กับฝ่ายสืบราชการลับอีกพวกหนึ่ง หน่วยสืบราชการลับ^{๕๘}ได้รับความร่วมมือกับตำรวจดีมาก เพราะ พล ต.อ. อตุล อตุลเดชจรัส ก็เป็นหัวหน้าเสรีไทยด้วยผู้หนึ่งจึงทำให้การสืบสวนเป็นที่พอใจและถูกต้องตรงกับความจริง พวกสืบราชการลับ^{๕๙}มีหน้าที่สอดส่องความเคลื่อนไหวของกองทัพญี่ปุ่นแล้วรายงานไปหน่วยราชการลับของสัมพันธมิตรที่เมืองแคนตีทราว เช่นที่^{๖๐}ที่ตั้งของคลังสรรพาวุธญี่ปุ่น ที่^{๖๑}ตั้งหน่วยทหารญี่ปุ่น สถานที่^{๖๒}ที่จะไปและกำหนดเวลาขนส่งทหารและอาวุธนั้นๆ สถานที่ต่างๆ ที่ญี่ปุ่นใช้เป็นคลังสัมภาระ กองบัญชาการทหารและกองบัญชาการสนามทหารของทหารญี่ปุ่นตลอดจนจุดยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ เหล่านี้เป็น หรือเมื่อทางฝ่ายสัมพันธมิตรขอร้องให้ฝ่ายเราสืบเรื่องใด ฝ่ายสืบราชการลับก็จะสืบข้อเท็จจริงส่งไปนับว่าเป็นผลดีแก่ประเทศไทยมาก เพราะข่าวคราวที่ส่งไปให้เขานั้นตรงกับความจริงซึ่งเขาเชื่อถือ และยกย่องเสมอ และกองทัพอากาศอังกฤษ และอเมริกันก็สามารถมาทิ้งระเบิดตรงเป้าหมายเกือบไม่ผิดพลาด และเมื่อเขาได้มาทิ้งระเบิดแล้วเรายังได้รายงานผลไปให้เขาทราบอีกด้วยว่า การทิ้งระเบิดของเขาได้ผลเพียงใด การกระทำเหล่านี้ทำให้ทั้งอังกฤษและอเมริกาเห็นใจประเทศไทยมากกว่าได้ให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง และได้ผล คำขอของเขานั้นจนกระทั่ง ขอให้ ส่งเชลยศึก ของเขา กลับ ไป ยังฐานทัพ ที่เมืองแคนตี ซึ่งเราก็สามารถจัดส่งกลับไปได้ทุกครั้งที่เขาขอร้อง มีอยู่คราว

หนึ่งทางฝ่ายอเมริกันขอมาพิสดารมาก คือขอให้เราจับนายทหารญี่ปุ่นยศ
ชั้นนายพลส่งไปให้เขาสัก ๑ คน ทางเราก็ตอบไปว่าได้ แต่ต้องพร้อมที่
จะรบกับญี่ปุ่น เขาจึงได้ระงับคำขอ^{นี้} เพราะเรื่อง^{นี้}ทางกองบัญชาการ
ทหารสัมพันธมิตรที่เมืองแคนดี ได้สั่งและกำชับว่า ขอให้ทำทุกวิถีทาง
อย่าให้มีการรบเกิดขึ้นในประเทศไทยก่อนที่จะถึงวันดีเดย์ (คือวันที่เขา
พร้อมที่จะส่งคนมาช่วยรบขึ้นแตกหักเพื่อกอบกู้อิสรภาพ) ตามแผนการ
ร่วมกันนั้น มีอยู่แผนหนึ่งคือเมื่อถึงวันดีเดย์พลพรรคเสรีไทย และหน่วย
ทหารกับตำรวจไทยในประเทศจะเริ่มทำการต่อต้านกองทหารญี่ปุ่น โดย
ทำการรบแบบกองโจร เช่นทำการโจมตีโดยไม่ให้รู้ตัว มีการลอบยิง
(Ambush) มีการก่อวินาศกรรม (Sabotage) และในขณะเดียวกันกอง
ทหารพลร่มของฝ่ายสัมพันธมิตรก็จะกระโดดร่มลงมายังจุดต่าง ๆ เพื่อทำ
การรบ พร้อมกัน^{นี้}หน่วยพรคนาวิกโยธินก็จะยกพลขึ้นบกเข้าทำการโจมตี
อีกตำแหน่ง แผนการเหล่านี้เป็นแผนการหยาบ ๆ ที่ได้วางไว้แผนหนึ่ง
และยังมีแผนการอีกหลายแผนซึ่งยังไม่ได้ตกลงรายละเอียดมา เพราะยังไม่
ถึงกำหนดเวลา

“ในระยษะ^{นี้}ญี่ปุ่นคงจะทราบระแคะระคายหรือมีความสงสัยอะไรอยู่
มาก ดังนั้นทหารญี่ปุ่นจึงได้เตรียมป้องกันตัวตั้งจะเห็นได้ชัดว่าตามหน้า
ค่ายที่พักของทหารญี่ปุ่นและตามจุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในพระนคร ทหาร
ญี่ปุ่นสร้างป้อมและรั้งปืนกลไว้เต็มไปหมด ส่วนทางฝ่ายทหารไทยก็สร้าง
ป้อม และรั้งปืนกลอยู่ตรงกันข้ามกับป้อมของทหารญี่ปุ่นเผชิญหน้ากันทุก
แห่งไปหมด แสดงความไม่ไวใจซึ่งกันและกัน และข่าวที่ว่าไทยกับญี่ปุ่น
จะรบกันก็ได้ยินหนาหู^{ขึ้น} ความระแวงซึ่งกันและกันก็มีมากขึ้น ๆ ทหาร

และตำรวจไทยก็เตรียมทุกวันตลอด ๒๔ ชั่วโมง การประสานงานระหว่าง
 เสรีไทยในประเทศกับกองทัพไทยก็ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าในฐานะหัว-
 หน้าเสรีไทยในประเทศฝ่ายพลพรรคก็ได้ประชุมกับเสนานิการทหารบกบ่อย
 ครั้งขึ้น เพื่อวางแผนประสานงานระหว่างหน่วยเสรีไทยกับทหารเสรีไทย
 ได้มีการกำหนดเครื่องหมายเพื่อแสดงให้รู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน ได้ทำปลอก
 แขนสีขาวมีแถบสีน้ำเงินพาดกลางไว้ เพื่อแจกเมื่อถึงเวลาจะได้สวมที่แขน
 ให้ทราบว่าเป็นพวกเดียวกัน กำหนดจุดสำคัญๆ ที่พลพรรคเสรีไทยจะ
 ต้องไปทำลายเพื่อไม่ให้ทหารญี่ปุ่นใช้การได้ เช่น สะพานต่างๆ ที่เก็บ
 น้ำมันเชื้อเพลิง ที่เก็บพัสดุของญี่ปุ่นคลังสรรพาวุธของญี่ปุ่น ฯลฯ เหล่านี้
 เป็นต้น การเตรียมพร้อมและภาวะคับขันในพระนครนี้ทางกองบัญชาการ
 ทหารที่เมืองแคนดีทราบเป็นอย่างดี เขาจึงได้วิทยุสั่งห้ามมาอย่างเด็ดขาด
 ว่าให้หลีกเลี่ยงจากการปะทะกับทหารญี่ปุ่นไว้ก่อนจนกว่าจะถึงวันดีเดย์ ซึ่ง
 เขาจะได้กำหนดขึ้นและแจ้งให้เราทราบ ข้าพเจ้าเองก็ต้องสั่งกำชับไปยัง
 หน่วยพลพรรคต่างๆ ขอให้ยับยั้งการกระทำใด ๆ อันจะเป็นเหตุให้เกิด
 การรบกันขึ้นได้ แต่กระนั้นก็ยังมียุทธพลพรรคบางหน่วยที่ต้องทำลาย
 ทหารญี่ปุ่นที่ได้ล่องลำเข้าไปในเขตหวงห้าม อันเป็นที่ตั้งของเสรีไทยแล้วก็
 ทำการฝังเพื่อทำลายหลักฐานเสีย เช่นที่จังหวัดกาญจนบุรีและที่จังหวัด
 สุโขทัย เป็นต้น การลักขโมยและทำลายทรัพย์สินตลอดจนยุทธโศปกรณ์ของ
 ทหารญี่ปุ่นก็มีอยู่ประจำ เช่นขโมยน้ำมันเชื้อเพลิง ขโมยปืนและกระสุนปืน
 ขโมยวัตถุระเบิด ขโมยรถยนต์ ฯลฯ การกระทำเหล่านี้ได้ล่องรู้ไปถึงกอง
 บัญชาการทหารที่เมืองแคนดีหมด ทำให้กองบัญชาการทหารอังกฤษและ
 อเมริกันเชื่อถือและไว้วางใจ ในความร่วมมือของเสรีไทยในประเทศมาก

จนในระยะหลัง ๆ เราขาดยารักษาโรค จึงได้ติดต่อกับเมืองแคนดี้ เขาก็นำหีบยารักษาโรคที่เราขอไปผูกติดกับร่มชูชีพบรรทุกเครื่องบินมาทิ้งให้เราที่ท้องสนามหลวงหลายหีบในเวลากลางวันแสด ๆ ทำเอากองทหารญี่ปุ่นโกรธและสงสัยเรามากถึงกับประท้วงไปยังรัฐบาล และการทิ้งระเบิดของเครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรในระยะหลัง ๆ นี้แม่นยำ และทิ้งลงยังเป้าหมายเฉพาะที่ทิ้งของญี่ปุ่นทงหนน ทงนเพราะเราได้วิทยุบอกไปให้เขามาทิ้งระเบิดบ้าง เขาก็ถามเรามาบ้างว่าที่ตรงนั้นตรงนี้จะทิ้งระเบิดได้หรือไม่ มีอยู่ครั้งหนึ่งที่มีการรถไฟแห่งประเทศไทยได้ขนย้ายสัมภาระของการรถไฟไปเก็บไว้ที่โกดังสถานีรถไฟจะเชิงเทราโดยไปสร้างโกดังใหญ่ไว้ ทางฝ่ายสัมพันธมิตรบินตรวจการณ์มาเห็นเข้านึกว่าเป็นคลังเก็บของ หรือเป็นค่ายทหารญี่ปุ่น เพราะเห็นเพิ่งสร้างเสร็จใหม่ ๆ เขาจึงได้ถามมาว่า เขาจะมาทิ้งระเบิดได้หรือไม่ เราจึงรีบวิทยุห้ามไว้และแจ้งไปว่าเขาเห็นนั้นเป็นโกดังเก็บพัสดุของเราไม่ใช่ของญี่ปุ่น เขาจึงไม่มาทิ้งระเบิด

“ในระยะนั้นคือนับแต่วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ซึ่งเป็นวันที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กราบบังคมลาออกจากตำแหน่ง เพราะสภาพผู้แทนราษฎรลงมติไม่อนุมัติ ร่างพระราชบัญญัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๗ และร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมิณฑล พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนต่อไป และข้าพเจ้าก็ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในรัฐบาลของ นายควง อภัยวงศ์ ด้วย จึงได้มีโอกาสรวบรวมบรรดา

นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาฝึกอาวูร และคัดเลือกส่งไปเป็นเสรีไทย ประจำค่ายที่จังหวัดชลบุรี หลังวัดเขาบางทราย ภายใต้การควบคุมของ พลเรือตรี สังวร สุวรรณชีพ ซึ่งนับว่าเป็นค่ายที่มีจำนวนพลพรรคมากที่สุด และมีสมรรถภาพสูงที่สุดแห่งหนึ่ง คือมีทั้งพวกนิสิตซึ่งล้วนเป็นพวกที่มีการศึกษาอยู่ในระดับสูง และมีทั้งทหารเรือฝ่ายพรรคนาวิกโยธินด้วย

“ในระหว่างที่สงครามใกล้จะสิ้นสุดลง สถานการณ์ภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พระนคร ได้ตึงเครียดมากเกือบจะถึงจุดระเบิดอยู่แล้ว เพราะทหารญี่ปุ่นมีความมั่นใจว่าไทยจะหักหลัง ก็พอดีประเทศญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้แก่สัมพันธมิตรโดยไม่มีเงื่อนไข จึงทำให้ประเทศไทยหลีกเลี่ยงจากการเป็นสมรภูมิไปได้”

นายป๋วย อึ้งภากรณ์ เสรีไทยจากอังกฤษ ได้พูดถึงการปฏิบัติงาน เสรีไทยมีความตอหนี่งว่าดังนี้

“(๑) เหตุใดข้าพเจ้าจึงถูกเลือกให้เข้ามาติดต่อกับขบวนการเสรีไทย เป็นคนแรก ถ้าตอบสนั้ๆ ก็คือ เพราะขบวนการเสรีไทยในประเทศนั้น เจ้าหน้าที่อังกฤษทราบดีว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า และมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมีส่วนสำคัญอยู่มากในขบวนการนั้น ข้าพเจ้าเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตผู้หนึ่งและเคยทำงานใน ม.ธ.ก. อยู่หลายเดือน แม้ขณะนั้นจะไม่คุ้นเคยกับผู้ประกาศนการ (นายปรีดี) เป็นส่วนตัว ก็มีความสัมพันธ์กันอยู่บ้าง ดังนี้

“ก. ข้าพเจ้าสำเร็จได้ปริญญา ธ.บ. เมื่อ มิถุนายน ๒๔๗๙ ซึ่งเป็นบัณฑิตรุ่นแรกในหมู่นักศึกษาที่เรียนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ แรกถึง ม.ธ.ก. บัณฑิตรุ่นนี้เป็นรุ่นแรกที่มีการอบรมในมหาวิทยาลัยก่อนรับปริญญา พอจะได้คุ้นเคยวิสาสะกับคณาจารย์อยู่บ้าง

“ข. เมื่อข้าพเจ้าสอบไล่ได้ปริญญาตรี เศรษฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยลอนดอนนั้น ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โดยอาจารย์วิจิตร ลุคิตานนท์ ได้ทราบถึงคะแนนและผลที่สอบได้เกียรตินิยมสูง ได้นำความเสนอผู้ประศาสน์การ และผู้ประศาสน์การได้มีโทรเลขแสดงความยินดีทั้งในฐานะผู้ประศาสน์การและฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเจ้าสังกัด

“ฉันนั้นสรุปความแล้ว หากข้าพเจ้าสามารถเด็ดขาดเข้ามาพบกับหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในประเทศ ก็คงจะเป็นการสะดวกที่จะให้ความไว้วางใจและเชื่อถือในตำแหน่งขบวนการภายใน ไม่ต้องสอบสวนยืดเยื้อ หรือเป็นที่เคลือบแคลงสงสัย”

“แท้จริงก็เป็นเช่นนั้น เพราะเมื่อข้าพเจ้าและพวกถูกจับกุมมาอยู่ที่กองตำรวจสันติบาล นายตำรวจที่ควบคุมข้าพเจ้าคือ ร้อยตำรวจเอก พโยม จันทรกะ ธ.บ. (ปัจจุบัน พ.ต.อ.) และก่อนที่อธิบดีกรมตำรวจ (พลตำรวจเอก อุดุล อุดุลเดชจรัส) จะอนุญาตให้ตั้งสถานีวิทยุ (ที่พระที่นั่งอุดร ฯ) ติดต่อกับฐานทัพในอินเดีย คุณพโยมก็ได้เสี่ยงอันตรายแอบเอาเครื่องวิทยุไปตั้งทดลองส่งที่บ้านของตนเอง ทั้งนี้โดยติดต่อกับอาจารย์วิจิตร ลุคิตานนท์ (เลขาธิการ ม.ธ.ก. ขณะนั้น) และอาจารย์วิจิตร เป็นสื่อติด

ต่อกับอาจารย์ปรีดีอีกชั้นหนึ่ง คุณพโยมได้ลอบนำข้าพเจ้าไปพบอาจารย์ปรีดีเป็นครั้งแรกที่บ้านอาจารย์วิจิตรที่บางเขน เพื่อเสนอสาส์นจากผู้นักวิชาการทหารสูงสุดของสหประชาชาติ (หลอดทลุลย์ เมท์แบคเตนท์) ต่อหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ในระหว่างที่ลี้ภัยลอบกระทำการโดยยังมีได้รับอนุมัติจากอธิบดีกรมตำรวจนั้น เพื่อน ๆ ข้าพเจ้าได้สามารถติดต่อกับทางวิทยุกับอินเดียเป็นผลสำเร็จ ได้สามารถรับเอาคุณประเสริฐ ปทุมานนท์ และคุณกฤษ โศษยานนท์ มาลงร่วมที่ใกล้หัวหิน และได้ติดต่อสัมพันธ์กับหัวหน้าเสรีไทยผู้อื่นเป็นครั้งคราว รวมทั้งอาจารย์ดิเรก ชัยนาม ด้วย”

พระพิศาลสุขุมวิท (ประสม สุขุม) เสรีไทยอีกผู้หนึ่งที่ได้เสี่ยงภัยรับใช้ชาติในระหว่างสงคราม ได้เล่าถึงการปฏิบัติงานของท่านไว้ในหนังสือ “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒” ของศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม มีความตอนหนึ่งดังนี้

“วันหนึ่งในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๗ (ค.ศ. ๑๙๔๔) ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (นายปรีดี พนมยงค์) ให้ตามตัวข้าพเจ้าและหลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม) ผู้เป็นน้องชาย ไปพบที่บ้านที่ทำช่างวังหน้า ตอนกลางคืนราว ๒๑ น. เมื่อข้าพเจ้าไปแล้วจึงทราบว่า ท่านให้ตามตัวในฐานะท่านเป็นหัวหน้าขบวนการต่อต้านของไทย ท่านหัวหน้าขบวนการต่อต้านได้กล่าวว่า อยากจะให้เราทั้งสองช่วยท่านทำงานสำคัญของชาติ เรา จะสมัครใจหรือไม่ ถ้าสมัครใจก็ขอให้ปฏิญาณตนว่าจะไม่บอกเรื่องต่างๆ ที่จะเข้าร่วมทำด้วยแก่ผู้หนึ่งผู้ใดรวมทั้งลูกเมียด้วย เมื่อเราทั้งสองตอบเราสมัครใจ และเมื่อได้ปฏิญาณแล้ว ท่านก็ได้เล่าให้เราฟังเรื่องงานของขบวนการใต้ดินเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและประสงค์จะให้เราได้ติดต่อเดินทางไป

สหรัฐอเมริกา และถามว่าเราสมัครไปหรือไม่ ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะเลือกตั้งออกจากประเทศไทยโดยวิธีใด ข้าพเจ้าก็ได้ตอบความสมัครใจโดยทันที หลวงสุขุมฯ ก็ได้ตอบเช่นเดียวกันและเราก็ได้รับแจ้งว่าให้รอคำสั่งต่อไป.

“ในวันเสาร์ที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๕) ท่านหัวหน้าขบวนการต่อต้านได้ตามตัวไปพบอีก. และถามว่าข้าพเจ้าพร้อมที่จะออกเดินทางในวันมะรืนนี้ คือวันจันทร์ที่ ๒๑ นี้ ได้หรือไม่ เมื่อได้รับคำตอบว่าพร้อมแล้ว ท่านหัวหน้าขบวนการต่อต้านจึงได้เปิดเผยวิธีการเดินทาง โดยเราจะต้องเดินทางออกจากพระนครตอนกลางคืน ไปคอยขึ้นเครื่องบินทะเลในอ่าวไทย ณ จุดหนึ่งซึ่งได้นัดหมายกันไว้แล้ว

“หน้าที่หลักที่เราได้รับมอบหมายคือ การจัดทำให้ผ่อนหนักเป็นเบา เนื่องจากการกระทำของรัฐบาลไทยในระหว่างสงคราม กับเตรียมการบรรเทาทุกข์และบูรณะประเทศหลังสงคราม เราจะต้องไปหาวิถีทางนำข้าวและข้อเท็จจริงไปให้ชนชาวอเมริกันทราบและเข้าใจว่า จิตใจของคนไทยอยู่กับฝ่ายสัมพันธมิตร ในการที่ประเทศไทยได้ทำการสัญญาความร่วมมือรุกรกับญี่ปุ่น และได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาบริเตนใหญ่และออสเตรเลีย นั้น มิใช่เป็นมติมหาชน แต่เป็นการกระทำของบุคคลไม่กี่คนที่มีอำนาจควบคุมประเทศอยู่ นอกจากนั้นให้ไปติดต่อกับองค์การที่เกี่ยวกับการบรรเทาทุกข์และบูรณะประเทศหลังสงคราม ในอันที่จะช่วยจัดส่งสิ่งของมาให้ประเทศไทยตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ในเมื่อสงครามเสร็จสิ้นไปแล้ว

“เราได้ออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ตอนกลางคืนของวันจันทร์ที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๕) โดยรถยนต์เล็กขนาดยาว ๙ เมตร และได้เดินทางอยู่ ๒ วัน ๒ คืน จึงได้ไปขึ้นเครื่องบินทะเล ซึ่ง โอ.เอส. เอส. (Office of Strategic Services) ของสหรัฐอเมริกาได้ส่งมารับที่ อ่าวไทย เมื่อถึงมาตราสในประเทศอินเดียและค้างคืนหนึ่งคืนจึงได้เดินทางต่อไปยังเมืองโคลัมโบในเกาะลังกา ต่อจากนั้นก็ได้เดินทางไปเมืองแคนดี ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการทหารสูงสุดภาคเอเชียอาคเนย์ของสัมพันธมิตร มีพลเรือเอกหลอว์ด์หลุยส์ เมท์แบตเตนต์ เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ณ. เมืองนี้ยังเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่ของ โอ.เอส.เอส โดยมี พันเอกคอปปลิน เป็นผู้บัญชาการ

“ใน ๒-๓ วันที่อยู่ในเมืองแคนดี ข้าพเจ้ามีกิจการที่ต้องปฏิบัติตลอดเวลา และได้พบกับพันเอกคอปปลินและนายทหารของ โอ.เอส. เอส. กันหลายเรื่องในค้ำนของ โอ.เอส.เอส. เป็นหน้าที่ขององค์การที่จะต้องสืบข่าวจากผู้ที่ย่นออกมาจากประเทศต่างๆ ที่อยู่ในครอบครองของญี่ปุ่น เท่าที่ผู้นี้จะให้ได้ สำหรับตัวข้าพเจ้าซึ่งเป็นข้าราชการชั้นสูง เขาก็หวังได้ข่าวทางสูง ฉะนั้น นอกจากข้อความต่างๆ ที่ข้าพเจ้าถูกซักถามแล้ว เมื่อมีเรื่องอื่นที่ยังไม่แจ่มแจ้งแก่เขา เขาก็ขอให้ข้าพเจ้าชี้แจงให้เป็นที่เข้าใจ เช่นเขาให้ข้าพเจ้าคุยประวัติลับของคนไทยที่เป็นคนสำคัญๆ ซึ่งเขาได้เรียบเรียงไว้และขอให้ข้าพเจ้าแก้ไขเพิ่มเติมให้ตรงกับความจริง ข้าพเจ้าจึงได้มีโอกาสทราบถึงฐานะของท่านเหล่านั้นในสายตาของรัฐบาลอเมริกัน

และกองบัญชาการทหารอเมริกัน ทางฝ่ายข้าพเจ้าก็ได้ตามเขาเกี่ยวกับการ
 ดำเนินการสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตร และได้เตือนเขาไว้บ้างส่งอาวุธให้
 ขบวนการต่อต้านของไทย ข้อความสำคัญที่พันเอกคอปลินแจ้งให้ข้าพเจ้า
 ฟัง และเป็นที่น่าสนใจมีดังนี้

“๑. เขากำลังวิตกและหนักใจเกรงว่ากองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยจะ
 ยึดอำนาจรัฐบาลไทยเร็วเกินไป อาจจะเป็นวันนี้ พรุ่งนี้ ถ้ายึดเร็วเกินไป
 ฝ่ายสัมพันธมิตรจะช่วยเหลือไม่ทัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดภาคเอเชียอาคเนย์
 หลอว์คหลุยส์ เมท์แบตเตนคัต พยายามจะเข้าประเทศไทยเร็วที่สุด แต่
 ต้องมีการเตรียมการและรอเครื่องมือและอาวุธ

“๒. รัฐบาลอเมริกันและอังกฤษได้รับรองว่า รัฐ (นามแฝงของ
 นายปรีดี พนมยงค์) เป็นหัวหน้าของชนชาวไทย.

“๓. ประเทศไทยเป็นเขตที่กองทัพอังกฤษจะยกเข้าโจมตี ไม่ใช่
 เป็นเขตในหน้าที่ของกองทัพอเมริกัน

“๔. ถ้าประเทศไทยจะต้องเลือกทำให้ชาติหนึ่งชาติใดในระหว่าง ๓
 ชาติ คือ อเมริกา อังกฤษและจีน ชัดเคื่องแล้ว เลือกอเมริกาดีกว่า

“๕. เขาอยากให้พลโท โดโนแวน หัวหน้าของ ไอ.เอส.เอส. พบ
 กับรัฐโดยให้รัฐบินไปยังกุง สำหรับนายพลโดโนแวนนั้นคงอยากเข้าไป
 พบรัฐในเมืองไทย แต่ตามระเบียบของอเมริกัน ห้ามเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่
 ขนาดนายพลโดโนแวนกระทำเช่นนั้น เพราะนายพลโดโนแวนรู้ความลับ
 มากเกินไป เกรงจะถูกจับกุมตกเป็นเชลย

“๖. ประเทศไทยอยู่ในเขตนอก (Outer Perimeter) ของเขตรบ ฉะนั้นจะขอสิ่งใด เช่นเครื่องมือและอาวุธยุทธภัณฑ์ไม่ไ้่ง่าย ทางวอชิงตันต้อง การบื้อน เครื่องมือเครื่องใช้และอาวุธยุทธภัณฑ์ค้ำนแปซิฟิกก่อน. เวลานี้เขาได้ขอเครื่องบินหนึ่งฝูง เพื่อใช้ส่งอาวุธให้เมืองไทย จะสำเร็จหรือไม่เขาไม่ทราบ งานที่เขาทำนี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากวอชิงตัน ถ้าไม่ไ้ก็เข็นอนันว่าไม่สำเร็จ

“๗. การขนส่งบื้อนเมืองจีน ยังต้องอาศัยทางอากาศมากกว่าทางบกเพราะรวดเร็วกว่า แต่อากาศเป็นศัตรูร้ายที่สุด ต้องบินข้ามภูเขาสูง น้ำแข็งจับปีกและเครื่องกลไกต่างๆ เติอนก่อนนี้ก็ตายไปหลายคน เครื่องบินลำหนึ่งบรรทุกไ้ ๑๕,๐๐๐ ปอนต์ (๖,๘๑๘ กิโลกรัม)

“๘. เวลานี้อเมริกากำลังสร้างจรวด (Rocket) เมื่อแล้วเสร็จเกาะญี่ปุ่นจะแหลกหมด อเมริกาตั้งงบประมาณไว้ ๑๕ พันล้านเหรียญ

“๙. อเมริกาต้องการที่จะเผด็จศึกให้เสร็จเร็วที่สุด ไม่อยากให้ล่าช้า จิงรุกใหญ่ เพราะเห็นว่าสงครามเสร็จเร็ว จะเสียน้อยกว่าเสร็จช้า เขาบ็นถึงความล่าช้าในการรุกของอังกฤษในต้านนี้ เป็นตั้น

“๑๐. ตอนแรกเป็นห่วงกันว่า เมืองไทยจะเกิดมีผู้นำหลายคน แต่พอรู้ว่ารัฐและเบ็ตตี (นามแฝงของพล.ต.อ. อุดล เศษจรัส ซึ่งทางอเมริกาให้ไว้) ร่วมกันไ้แล้ว ทำให้ทั้งอเมริกาและอังกฤษโล่งใจมาก

“๑๑. ในเดือนตุลาคม โอ.เอส.เอส. จะไปตั้งกองบัญชาการที่ย่างกุ้ง”

พลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ เสรีไทยอีกผู้หนึ่งได้บันทึกการปฏิบัติงานครั้งนั้นของเขาไว้ในหนังสือชื่อ “ชาติอยู่เหนือสิ่งใด” มีข้อความตอนหนึ่งเกี่ยวกับนามแฝงของนายปรีดีที่ไ้ชื่อว่า รัฐ ดังนั้น

“หลังจากที่ข้าพเจ้าได้พาพันโท นิคอลสมิท และ นาวาตรี เทย์เลอร์ เข้ามาในประเทศไทยแล้วและเขาทั้งสองได้เข้าพบกับหัวหน้าคณะเสรีไทย คือ คุณหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งขณะนั้นทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อยู่ ทาง SEAC ได้ใช้ Code ชื่อของท่านว่า Ruth ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้สอบถามทางหน่วย O.S.S. ว่าทำไมจึงใช้ชื่อนี้ ทางฝ่ายการข่าวของเขาก็บอกว่า เขาใช้คำว่า Truth เป็นหลัก แล้วตัดเอาตัว T ออกเหลือแต่ Ruth การที่เขาใช้คำว่า Truth เป็นหลัก ก็เพราะเขาถือว่าการดำเนินการใต้ดินนี้เขาจะต้องติดต่อบุคคลที่มีการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองและมีความซื่อสัตย์สุจริต เชื่อถือได้ เขาจึงตั้งค่านี้นว่า Ruth ซึ่งมีความหมายในตัวของมันเอง

“การเจรจาระหว่าง Ruth กับนายทหารอเมริกันก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการโจมตีญี่ปุ่นเป็นการใหญ่ ในขณะที่นั้นยังทำไม่ได้ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าพันธมิตรติดการรบในยุโรป ขณะนั้นทหารญี่ปุ่นก็เริ่มจะรู้ระแคะระคายเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพวกเสรีไทยบ้างแล้ว แต่ยังไม่มั่นใจว่าใครทำอะไรที่ไหนหรือพันธมิตรจะมาดำเนินการเอง โดยไม่มีคนไทยมีส่วนรู้เห็นด้วย อย่างไรก็ตามก็รัฐบาลซึ่งมีนายควง อภัยวงศ์ ก็ต้องตีหน้ากับญี่ปุ่นอยู่ตลอดเวลา เพราะแม้แต่นายควงฯ ก็ไม่ทราบแน่นอนว่าพวกใต้ดินทำอะไรบ้าง ดังนั้นจึงไม่ต้องลำบากในการตีหน้า เพราะตนเองก็ไม่ทราบเรื่องแม้ว่าจะทราบเรื่องก็ไม่มากไปกว่าทหารญี่ปุ่นทราบ

อีกตอนหนึ่ง พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ ได้เล่าถึงการปฏิบัติงานเสรีไทย ดังนี้

“คณะผู้แทนไทยได้เดินทางไปยังสหรัฐอเมริกา ได้พบกับรัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐ ฯ และได้พบกับนายพลโตโนแวน ผลของการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนี้ทำให้ทางอเมริกามองเห็นทางปลดปล่อยในการที่จะทำการกวาดล้างกำลังของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไปในอนาคต และจากการพบปะกันนี้ นายพลโตโนแวน ได้วิงวอนยังท่านปรีดี ซึ่งขณะนั้นทางอเมริกันได้ให้ใช้ Code name ว่า Ruth ขอให้ส่งนายทหารบก ๑ นาย นายทหารอากาศ ๑ นาย ที่เคยศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกาไปประจำหน่วย O.S.S. ที่แคนดี เพื่อทำหน้าที่เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการและเป็นนายทหารติดต่อรหว่างหน่วยทหารพันธมิตรกับหน่วยใต้ดินในประเทศไทย

“เมื่อได้รับการติดต่อกแล้ว ท่านปรีดีจึงได้ส่งเรื่องให้นายทหารหัวหน้าเสรีไทยสายกองทัพบก และกองทัพอากาศพิจารณาเพื่อเลือก นายทหารที่มีคุณสมบัติดังกล่าว และแล้วทางการก็ได้เลือกข้าพเจ้าซึ่งขณะนั้นมียศเป็นนาวาอากาศโท และบุญมาประพันธ์โยธิน ซึ่งขณะนั้นมียศเป็นพันโท เราทั้งสองเพียงจะสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกวันที่ ๒๖ มาพร้อม ๆ กัน ได้รับประกาศนียบัตรมาอ่อน ๆ บุญมาสำเร็จการศึกษาจาก West Point ส่วนข้าพเจ้านั้นได้เคยไปเรียน Advanced Navigation Course ที่ Annapolis ก่อนสงคราม บุญมาได้เดินทางออกมาก่อนข้าพเจ้า ๑ อาทิตย์ และเมื่อบุญมาได้มาถึงแคนดีแล้วก็มีวิทยุติดต่อกับท่านปรีดีให้รีบส่งข้าพเจ้าออกไปด่วน เพราะทางอเมริกาจะเริ่มทำการทิ้งระเบิดที่หมายญี่ปุ่นในประเทศไทยต้องการนายทหารอากาศที่จะแนะนำและทำหน้าที่เลือกเป้าหมาย

“ในตอนที่นั้นข้าพเจ้ากำลังเป็นหัวหน้ากองยุทธการ กรมยุทธการทหารอากาศ ตอนเย็นวันหนึ่งผู้บัญชาการทหารอากาศขณะนั้น คือพลอากาศโท หลวงเทวฤทธิ์พันธุ์ ได้เรียกข้าพเจ้าไปที่บ้านพัก และบอกให้ข้าพเจ้า ทราบว่าทางคณะเสรีไทยได้เลือกให้ข้าพเจ้าไปประจำอยู่กับกองทัพพันธมิตร ในอินเดียน และให้ไปรายงานตัวต่อแม่ทัพใหญ่ ในกรุงเทพฯ เป็นการด่วน โดยกองทัพอากาศจะออกคำสั่งให้ข้าพเจ้าเดินทางไปตรวจราชการหัวเมือง ตามจังหวัดที่มีหน่วยบิน และทำการสำรวจสถานที่ๆ จะสร้างสนามบินใหม่ ในหลายๆ แห่งซึ่งจำต้องใช้เวลานานมาก ผู้บัญชาการทหารอากาศได้มอบ เงินให้ข้าพเจ้า ๒,๐๐๐ บาท แล้วบอกว่าเป็นเงินสำหรับใช้สอยหรือจะให้ ภริยาข้าพเจ้าไว้ก็ได้ และกำชับว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องลับที่สุด ถ้าถูกญี่ปุ่นจับ ใต้อย่าเปิดเผยอะไรไม่ได้เป็นอันขาด

“ข้าพเจ้าได้มารายงานตัวต่อพลโทหลวงสินาคโยธารักษ์ แล้วเดินทางไปรายงานต่อหัวหน้าเสรีไทยในประเทศคือท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่ง ขณะนั้นทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแต่ผู้เดียว หัวหน้าเสรีไทย แสดงความยินดีที่ทราบข่าวฝ่ายอเมริกันได้ขอร้องให้ส่งข้าพเจ้าออกไปเป็น นายทหารติดต่อกับอินเดียน เพื่อดำเนินการช่วยเหลือประเทศไทย อย่างน้อย ก็ผ่อนหนักให้เป็นเบา ท่านได้ให้โอวาทตามสมควร แล้วก็แจ้งว่าคืนวัน นั้นข้าพเจ้าจะต้องออกเดินทาง ออกจากทำเนียบท่าช้างเวลา ๒๑.๐๐ น. ยังมีเวลาเหลืออีก ๕-๖ ชั่วโมง ข้าพเจ้าก็เดินทางกลับมาที่พักเพื่อเตรียม ตัวออกเดินทาง การเดินทางครั้งนี้ไม่ใช่เครื่องบินทหารอากาศ แต่ใช้ แบบพลเรือน กางเกงขายาวสีน้ำตาล เสื้อเชิ้ตแขนสั้นสีน้ำตาล เท่านั้น....

เมื่อเวลา ๒๑.๐๐ น. ของวันเสาร์เมษายน ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ข้าพเจ้าได้ไปที่วังกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรณ (ขณะนั้นเป็นที่ทำงานของสำนักงาน FAO) ตามคำสั่งของท่านหัวหน้า ที่นั่นข้าพเจ้าได้พบเพื่อนฝูงที่รู้จักมากหน้าหลายตาด้วยกัน เช่นบุญมาก เทศบุตร ท่านมัน พิสุทธิ สุทัศน์ ฯลฯ เมื่อได้มีการตกลงกันเรื่องการส่งวิทยุติดต่อกันและสัญญาณลับกันแล้ว เราก็พากันเดินมาที่ทำเนียบท่าช้าง เพื่อมารายงานก่อนออกเดินทาง พวกเราเข้าไปรำลือท่านหัวหน้าและหัวหน้าได้ให้อีวาทตามสมควร และต่อมาก็มีฝรั่งอเมริกันคนหนึ่งเข้ามาคือร้อยเอก ปาเมอร์ บอกว่าในการที่ข้าพเจ้าจะออกไปครั้งนี้ให้นำพันตรี จอห์นเวบสเตอร์ ซึ่งเป็นไข้มาลาเรียอย่างแรงออกไปรักษายังอเมริกา และมีพันตรีแมคคอร์นิกบินอเมริกันที่ถูกยิงตกทางแม่ฮ่องสอนและถูกควบคุมตัวอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ท่านหัวหน้าก็ได้อนุมัติให้ไปได้ พร้อมกับจัดแพทย์นายหนึ่งเดินทางไปส่งในประเทศไทยด้วย นายแพทย์ผู้นั้นคือ คุณหมอฟนทอง”

พลร.ต. สังวร สุวรรณชีพ ได้บันทึกไว้ในหนังสือแจกงานศพของท่านเกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐบาลนายควงว่าดังนี้

“๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ รัฐบาลพิบูลสงครามซึ่งเราได้นั่งอยู่ด้วยหมดลมหายใจ ปล่อยให้เราสองคนกับขุนสมหารถูกคณะรัฐบาลใหม่ อันมีคุณควงเป็นนายกรัฐมนตรี (เจ้าคุณเพชฌฆาตทัพใหญ่ หลวงสินาดรอมแม่ทัพใหญ่ หลวงสินธุ รัฐมนตรีกลาโหม และส่วนมาก ร.ม.ต. เป็นทหารเรือ) ทาบตามให้เรา ๒ คนรับงานกับเขาอีก ซึ่งรัฐมนตรีรุ่นเก่าก็มีที่ถูกแต่งตั้ง

ซึ่งร่วมก็โดยเป็นผู้ที่เข้าออกทำเนียบทำข้างมาก่อนรัฐบาลเก่าล้ม ส่วนมากไม่เข้า Cabinet ด้วย โดยความไม่สมัครใจบ้าง โดยถูกตั้งข้อรังเกียจบ้าง ถึงกระนั้นท่านคงก็สามารถจัด Cabinet โดยทำข้างหนุนเต็มที่ สมัยนั้นพระองค์อาทิตย์ประธานผู้สำเร็จลาออก คงมีท่านปรีดีแต่เดียวตายลงนามผู้สำเร็จราชการรับผิดชอบ ขุนสมหารทิศคดี ถูกนายควงทาบตามสำหรับตัวเราในครั้งนั้นก็เห็นว่า เราไม่ยอมรับเรื่องเป็นรัฐมนตรีแน่”

จากบันทึกของเสรีไทยชั้นหัวหน้าที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่างานของขบวนการเสรีไทยเป็นความลับเฉพาะ สำหรับผู้ร่วมอยู่ในขบวนการนั้นเท่านั้นที่จะรู้ และแต่ละคนก็รู้เฉพาะงานในหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายเท่านั้น แม้แต่หัวหน้าสายแต่ละสายก็รู้เฉพาะงานในสายของตนเท่านั้น หรือแม้แต่หัวหน้าใหญ่ของขบวนการเสรีไทยคือนายปรีดีเอง ถึงแม้ว่าท่านจะรู้แผนงานทั้งหมดของขบวนการ แต่ท่านก็ไม่สามารถจะรู้ในรายละเอียดของการปฏิบัติการใต้ดินของสมาชิกแต่ละคนหรือแต่ละหน่วยได้ ฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกปลาตะไคร่ที่นายควงอภัยวงศ์ ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีจะไม่รู้ในความเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยแม้แต่น้อย เพราะนายควงไม่ได้เป็นสมาชิกของขบวนการนั้น แต่ความไม่รู้ของนายควงและการที่นายควงไม่ถูกชักชวนให้เข้าร่วมในขบวนการนั้น กลับจะเป็นผลดีต่อภารกิจหน้ากับญี่ปุ่นได้อย่างสนิทแนบเนียน เช่นครั้งหนึ่งญี่ปุ่นซึ่งมีความระแวงอย่างมากได้มาหานายควงและถามเขาในทันทีว่า “รัฐบาลนายควงจะทรยศต่อเขาหรือ?” นายควงได้ตอบไปทันทีว่า “ประหลาดมากที่ท่านถามข้าพเจ้าเช่นนั้น เรากำลังอภิปรายกันอยู่ว่า ท่านมีความตั้งใจจะ

ทรยศต่อเราหรือไม่ต่างหาก” ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้ขอร้องเขาขอย่าให้
 พังการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายสัมพันธมิตร ที่มุ่งจะสร้างความไม่ไว้วางใจ
 ระหว่างประเทศทั้งสองและก็จากไปด้วยความพอใจ

โดยวิธีการดังกล่าว นายควงจอมพลทลวงก็ได้ช่วยประวิงเวลาอัน
 มีค่าสำหรับขบวนการเสรีไทย ที่จะติดอาวุธและคอยวันที่ดีในเวลาที่ต่อมา
 ในราวกลางปี ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นก็ต้องพ่ายแพ้ไปในการรบอย่างตุนืดในพม่า
 และฝ่ายสัมพันธมิตรก็เตรียมปลดปล่อยมลายู ความมั่นคงในประเทศไทย
 ขึ้นอยู่กับการใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพของญี่ปุ่น และในวินาทีสุดท้ายที่
 ญี่ปุ่นรู้และไม่สงสัยอีกต่อไปว่ามีขบวนการเสรีไทยแน่ ญี่ปุ่นก็ต้องบด
 ขยขบวนการเสรีไทย เพื่อช่วงชิงทำเสียก่อนที่เขาจะถูกขบวนการนี้ซึ่งมี
 นายปรีดีอยู่เบื้องหลังทำเสียก่อน เมื่อถึงเวลาที่กองบัญชาการซีแอคแจ้งว่า
 สัมพันธมิตรได้เริ่มบุกแล้ว แต่ก่อนที่ฝ่ายสัมพันธมิตรและญี่ปุ่นจะเคลื่อน
 ไหวอย่างใด และในขณะที่นายปรีดีและขบวนการเสรีไทยกำลังเคร่งเครียด
 อยู่บนประวัติศาสตร์ของโลกก็เปลี่ยนแปลงไป ในวันที่ ๖ และวันที่ ๙
 สิงหาคม ๒๔๘๘ อันเป็นวันที่สัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลงที่เมือง
 ฮิโรชิมาและนางาซากิ ญี่ปุ่นจึงยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข การยอมแพ้ของ
 ญี่ปุ่นทำให้ขบวนการเสรีไทยไม่ได้ทำตามที่วางแผนไว้ แต่ก็เป็นการช่วย
 ให้หญิงไทยไม่ต้องเป็นหม้ายมากขึ้น

๒

ดังกล่าวแล้วว่านายปรีดี พนมยงค์ จากการขัดขวางญี่ปุ่นโดยเปิดเผย ไม่ว่าจะในการที่ไม่เห็นด้วยให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย หรือไม่เห็นด้วยกับการที่ให้ญี่ปุ่นกู้เงินบาท โดยอิทธิพลของญี่ปุ่นจึงกำจัดนายปรีดีออกไปจากรัฐบาลจอมพล ป. และไปดำรงตำแหน่งเหนือการเมืองคือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และในตำแหน่งนี้โดยทางตรงนายปรีดีก็ได้ปฏิบัติหน้าที่แทน พระเนตรพระกัณฐ์ ขององค์พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง นายปรีดีไม่ยอมเป็นแต่เพียงตรายาง ส่วนในทางลับนายปรีดีก็ได้อาศัยตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นเกราะกำบังตัวในการทำงานต่อต้านญี่ปุ่น ในฐานะหัวหน้าใหญ่ขบวนการเสรีไทยดังกล่าวแล้วในบทก่อน

นายสมภพ จันทรประภา โดยคำบอกเล่าของหม่อมเจ้าหญิงอัปภัศราภาเทวกุลหรือท่านหญิงแก้ว ได้เขียนเล่าชีวประวัติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (เสด็จย่าของในหลวงอานันทมหิดล

และในหลวงภูมิพลอดุลยเดช) ในตอนหนึ่งท่านหญิงแก้วได้เล่าถึงความ
จงรักภักดีของนายปรีดี พนมยงค์ ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ที่มีต่อสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า แต่ก่อนที่ท่านหญิงแก้วจะ
เปิดเผยเรื่องนี้ให้นายสมภพ จันทรประภาได้รับรู้และเขียนนั้น ท่านหญิงแก้ว
ได้กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่-
หัวภูมิพลและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งพระองค์ทั้งสอง
ก็ได้ทรงอนุญาตด้วยดี ทั้งปรากฏในข้อเขียนคํานำของท่านหญิงแก้วเอง
ในหนังสือเล่มนั้นมีความว่าดังนี้

“ข้าพเจ้าได้ถูกห้ามมาแต่เดิกว่า การที่เข้าไปเป็นข้าเจ้านายนั้น ห้าม
เด็ดขาดว่า “ไม่ให้นำความในออก” ด้วยเป็นหลักของประเพณีที่ถือมาแต่
โบราณ เพราะคนที่ไต่ยินได้เห็นเจ้านายรับสั่งอะไร ทรงทำอะไร แล้ว
นำความออกมาเล่าสู่กันฟังนั้น บางทีความไม่รู้เท่าถึงการณ์ เล่าผิดๆถูกๆ
ของผู้พูดนั้น ผู้ฟังก็นำไปเล่าต่อๆกันไป จะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อม
เสียพระเกียรติเจ้านายของตนได้ แต่ถ้าไต่ยิน ได้ฟังอะไรทางนอกวงนั้น
นำเข้าไปเล่าถวายเจ้านายของตนได้ แต่ก็ต้องระวังอย่าเล่าจนเป็นที่เดือด-
ร้อนแก่ผู้อื่น เพราะเจ้านายนั้นประทับในที่ที่มีขอบเขต ไม่มีโอกาสที่จะ
ทอดพระเนตรเห็นหรือทรงไต่ยิน ก็จะทำให้เจ้านายของตนกว้างขวางยิ่ง
ขึ้น เมื่อคุณสมภพมาถามข้าพเจ้าจึงยังไม่กล้าที่จะพูด คิดแล้วคิดอีก จะ
ไม่เล่าก็จะเสียประวัติศาสตร์ ครั้นจะเล่าไปตามที่รู้แจ้งเห็นชัดก็กลัวจะผิด
ประเพณี จนกระทั่งบังเอิญมีโอกาสได้เข้าเฝ้าทั้งสองพระองค์ ได้กราบ
บังคมทูลทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงมีพระราชกระแสดำรัสว่า

“ถ้าเป็นความจริงก็เล่าได้” ทำให้ข้าพเจ้าโล่งอกสบายใจ ยึดถือตามพระราชกระแสดำรัสนั้น ถ้าเป็นความจริงที่ข้าพเจ้าได้ยินด้วยหู เห็นด้วยลูกนัยน์ตาก็น่าจะให้ท่านสมภพฟัง เพื่อช่วยท่านสมภพให้เขียนเรื่องได้สมบูรณ์ขึ้น”

และครั้นแล้วท่านหญิงแก้วก็ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับนายปรีดี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ที่ได้ถวายความจงรักภักดีและความปลอดภัยให้กับสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ให้นายสมภพ จันทรประภา ฟังดังนี้

“๓ เดือนผ่านไป ลูกกระเบิดลงที่เกาะสีชังและรอบๆเกาะ ก็เกาะสีชังนั้นมิได้อยู่ห่างจากศรีราชาเท่าใดนัก ทำให้ผู้นำพรันพริง ท่านผู้ควบคุมขบวนการเสด็จ จึงนำความเข้ามาทูลประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะเมื่อสมเด็จพระทั่วยประทับอยู่ที่ศรีราชานั้น ประธานผู้สำเร็จราชการคือพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาภิกษุทิพอาภา ตรัสสั่งไว้ว่า

“ดีแล้ว ที่จะประทับโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพราะที่วังสระปทุมก็ไม่ปลอดภัยเสียแล้ว ถ้ามีเหตุอะไรให้เข้ามาบอกจะจัดการถวายใหม่”

เมื่อประธานผู้สำเร็จฯ ทรงทราบแล้วตรัสว่า “เรื่องนั้นระออีก ๓ วันค่อยมาฟัง เพราะท่านปรีดีได้บอกว่า ถ้าถึงคราวจะอพยพสมเด็จพระพันวัสสาท่านปรีดีจะจัดถวายเอง”

การที่ “ท่านปรีดี” หรือ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจการในราชสำนักนั้น เพราะเหตุว่าได้รับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการอยู่

ในขณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เหตุที่ ดร. ปรีดีจะมาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้นมิได้อยู่ว่า

ดร. ปรีดีนั้นมีความเห็นไม่ลงรอยกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาแต่ครั้งตัดสินใจให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน ดร. ปรีดี เห็นควรจะให้สู้ แต่ที่ประชุมส่วนมากพิจารณาแล้วเห็นควรยอมให้ผ่าน ครั้นมาถึงตอนที่ญี่ปุ่นเข้ามาอยู่เต็มเมืองไทยแล้วชอกช้ำเงิน ดร. ปรีดีในฐานะรัฐมนตรีคลัง คัดค้านว่าจะทำให้เงินเพื่อ เพราะถ้าให้ก็ต้องพิมพ์ธนบัตรเพิ่ม ควรให้ญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรของตนเองขึ้นใช้ในกองทัพ เสร็จสงครามก็ประกาศเลิกธนบัตรที่พิมพ์ขึ้นมา จอมพล ป. นายกรัฐมนตรีไม่เห็นด้วย ว่าถ้ายอมตั้งนั้นก็เท่ากับเสียเอกราชและอธิปไตย ดร. ปรีดี ก็โต้เถียงแย้งยืนยัน ในที่สุดก็ตกลงให้ญี่ปุ่นยืมเป็นเงินบาท โดยพิมพ์ธนบัตรออกใช้เพิ่มเติมให้มากขึ้นตามความจำเป็น และต่อมาอีกไม่กี่วันก็ได้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ ดร. ปรีดี พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งยังว่างอยู่อีกตำแหน่งหนึ่ง โดยเจ้าพระยามรราชถึงแก่อสัญกรรมไปแล้ว และยังมีได้แต่งตั้งผู้ใดขึ้นมาแทน

ไม่มีใครเข้าใจว่าเหตุใด ดร. ปรีดี ซึ่งเป็นหัวหน้าคนสำคัญในการขับถอนอธิปไตยของ พระมหากษัตริย์ กลับมา ขออาสาเป็น ธุระในการ ถวายความปลอดภัยความสะดวกแก่สมเด็จพะอัยกาเจ้า หลายคนแคลงใจหลายคนขึ้นชมแต่จะแคลงใจหรือขึ้นชมก็ตาม ความปลอดภัยของสมเด็จพะอัยกาเจ้าอยู่เหนือสิ่งใดสำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในขบวนการเสด็จอพยพ

ในที่สุดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จกลับจากโรงพยาบาลศิริราชมาประทับที่
โรงพยาบาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คงเหลืออยู่แต่พระองค์เจ้าวชิร-
ทิพย์รักษาพระองค์อยู่ต่อไป เพราะทรงพระประชวร ดร. ปรีดี มารับเสด็จ
และเชิญเสด็จลงประทับในเรือพระที่นั่งที่ประพาสแสงจันทร์ นำเรือไปจอดที่
นนทบุรีตรงข้ามกับเรือนจำบางขวาง ๑๕ วัน เพื่อรอการจัดที่ประทับที่
อยุธยา ระหว่างที่เสด็จอพยพหลบภัยอยู่นี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหฤทัย
นึกถึงสมเด็จพระราชชนนีดาอยู่เสมอได้ตรัสว่า

“ดีใจ ดีใจ หลานอยู่เมืองนอกไม่ต้องมาลำบากอย่างนี้ ไม่อย่างนั้น
ฉันคงเอาไม่รอด ห่วงหลาน”

ที่อยุธยา ดร. ปรีดี และภรรยาได้เข้าเฝ้าแทน กราบทูลซักถามถึง
ความสะดวกสบายอยู่เป็นเนืองนิจ จนคนที่กลางแควงอยู่บางคนชักจะไม่
แน่ใจ เพราะกิริยาพาทีในเวลาเข้าเฝ้านั้นเรียบร้อยนุ่มนวลนัก นัยน์ตาก็ก
ไม่มีแววอันควรจะระแวง ครั้งแรกที่เข้าเฝ้า ม.จ. อภัยสุรามา เทวกุล ผู้
ควบคุมกระบวนเสด็จ กราบทูลว่าหลวงประดิษฐฯ มาเฝ้า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่
เคยทรงรู้จักหลวงประดิษฐฯ มาก่อนเลย หลวงประดิษฐฯ คนเดียวที่ทรง
รู้จักคือหลวงประดิษฐ์บาทุกา เจ้าของห้างทำรองเท้ามีชื่อแห่งหนึ่งในพระ-
นคร เป็นผู้ที่ทรงพระกรุณาในเรื่องเงินทองอยู่เสมอจึงตรัสว่า

“อ้อเขาเอาเงินมาใช้ฉันนะ”

“ไม่ใช่พะคะ....” ม.จ. อภัยสุรามา เทวกุล กราบทูล

“ไม่ใช่คน^{นี้} คน^{นี้}เขาเป็นผู้แทนพระองค์ พระเจ้าอยู่หัว” กราบทูล
แล้วเห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังทรงสงสัยอยู่ก็กราบทูลต่อไปว่า

“สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ไปถึงพะคะ”

สมเด็จพระเจ้าฯ ก็ทรงเข้าพระทัยทันที ทรงมีพระราชปฏิสันฐานด้วยเป็น
อย่างดี

“มาซิ พ่อคุณ อุตส่าห์มาเยี่ยม”

ตรัสซักถามถึงที่พัก และเมื่อทรงทราบว่าพักอยู่ที่คุ้มขุนแผนก็ทรง
หันไปทางซ้ายหลวง ตรัสสั่งว่า

“ดูข้าวปลาไปให้เขากินนะ”

เวลาเย็น ๆ ผู้สำเร็จราชการ ฯ ก็เชิญเสด็จประทับรถยนต์ประพาส
รอบ ๆ เกาะ

“หลานฉันยังเด็กนะ ฝากด้วย”

เป็นกระแสพระราชดำรัสครั้งหนึ่ง ผู้สำเร็จราชการ ฯ ก็กราบทูล
สนองพระราชประสงค์เป็นอย่างดีด้วยความเคารพ ทำให้ผู้ที่ชื่นชมก็ทวี
ความชื่นชมยิ่งขึ้น ผู้ที่กลางแกลงก็เริ่มจะไม่แน่ใจตนเอง

วันหนึ่งที่วัดมิ่งมงคลบพิตร จังหวัดอยุธยา สมเด็จพระเจ้าฯ ตรัสว่า

“ฉันจะไปปิดทอง”

ตรัสแล้วเสด็จไปทรงซื้อทองที่วางขายอยู่ในบริเวณนั้น เมื่อเสด็จไป
ถึงองค์พระปรากฏว่าทรงปิดไม่ถึง ผู้สำเร็จราชการ ฯ จึงกราบทูลว่า

“ข้าพระพุทธเจ้าจะไปปิดถวาย”

สมเด็จพระเจ้าฯ จึงประทานทรงให้ไปพร้อมตรัสว่า

“เอาไปปิดเถอะ คนที่ทำบุญด้วยกัน ซาติน้ำก็เป็นญาติกัน”

เล่าลือกันว่ากระแสน้ำพระราชมารดรนั้น ทำให้ผู้สำเร็จราชการชาวชอง
มาก พวกที่ชื่นชมก็สรรเสริญพระเจ้าสามารถในสมเด็จฯ ว่าทรงเปลี่ยน
ใจคนที่เคยเขียนประกาศประณามพระราชวงศ์ได้อย่างตรงไปตรงมา พวก
ที่เคลือบแคลงอยู่ก็ยังคงเฝ้าคุกต่อไป”

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นคนสุกซาย เพราะนับแต่วันที่
พระองค์เสด็จนิวัตถึงพระนครเมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ นั้น พระองค์ทรง
บรรลุนิติภาวะแล้วแต่วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๘ ดังนั้นเมื่อพระองค์เสด็จ
มาถึง พระนคร ฐานะความเป็น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของนายปรีดี
พนมยงค์สิ้นสุดลง และต่อจากวันนั้นมาอีก ๖ เดือน ๓ วัน (๙ มิถุนายน
๒๔๘๙) พระองค์ก็เสด็จสวรรคต ในขณะที่พระองค์ทรงมีพระชนมายุ
๒๐ พรรษา ๘ เดือน ๒๐ วัน

ก่อนหน้าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้มีมาแล้ว ๔ ท่านรวม ๕
ท่านทั้งนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการคนสุกซายในรัชสมัย
ของพระองค์ นายปรีดี พนมยงค์ ได้เล่าถึงความเป็นไปในคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีความ
บางตอนดังนี้

“ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีพระชนม์พรรษา ๙
พรรษาเศษ ยังทรงพระเยาว์อยู่ จะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้และจะ
ทรงตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องมีบุคคลหนึ่งหรือ

หลายคนเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งได้อนุญาตไว้ด้วยว่า ถ้าสภาผู้แทนราษฎรยังมีได้ตั้งผู้ใดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ให้คณะรัฐมนตรีกระทำหน้าที่นั้นชั่วคราว

“คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นมีนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีและรวมทั้งเป็นผู้บัญชาการทหารบกด้วย นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรองผู้บัญชาการทหารบก นาวาเอกหลวงสินธุสงครามชัยเป็นรัฐมนตรีลอยและเสนาธิการทหารเรือ ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชากรมตำรวจด้วย เพราะขณะนั้นนายพันตำรวจเอกหลวงอดุลเดชจรัสเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ และมีรัฐมนตรีอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการควบคุมกำลังอาวุธ คณะรัฐมนตรีชุดนี้มิได้ช่วงชิงโอกาสอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่รัฐธรรมนูญฉบับนั้นเปิดทางไว้ เพื่อเพิกเฉยไม่เสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยกระทำหน้าที่เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสียเองเหมือนดังที่ในสมัยต่อมา คือ ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกำลังเสด็จประทับอยู่ในเรือพระที่นั่งจากสิงคโปร์ อยู่ในอ่าวสยามก่อนถึงกรุงเทพ ฯ พระมหานคร ในระหว่างปลายเดือนพฤศจิกายนกับต้นเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ นั้น ได้เกิดมีรัฐประหารทางวิทยุอันเป็นเหตุให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งไว้ต้องพ้นจากตำแหน่ง แล้วคณะรัฐมนตรีซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ดังนั้นจอมพล ป.

จึงได้กราบทูลถวายพระพร ณ ทำราชวรดิษฐ์ ๒ ครั้ง คือในฐานะคณะผู้สำเร็จราชการครั้งหนึ่ง และในฐานะคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง (ขณะนั้นข้าพเจ้าอยู่ที่บังกิง ได้เปิดเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงฟังวิทยุกรุงเทพฯ ได้ความตามที่ยังจำได้ดังกล่าวนี หวังว่าผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ คงพอจำกันได้บ้าง)

“คณะรัฐมนตรีขณะที่นายพันเอกพระยาพหลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีถึงกล่าวแล้ว พิจารณาเห็นว่าสมควรเสนอสภาผู้แทนราษฎรตั้งผู้สำเร็จราชการในทันทีภายหลังที่สภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบในการอัญเชิญพระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์ในวันที่ ๗ มีนาคมนั้น ในการนี้จะต้องทราบท่านที่คณะรัฐมนตรีเห็นว่าสมควรเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นจึงได้มอบให้นายกรัฐมนตรีและข้าพเจ้าในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ไปเฝ้าสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เพื่อกราบทูลขอให้ทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ด้วย แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ รับสั่งว่าพระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ถ้าจะทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่แล้ว ก็จะมีผู้คิดจินนินทาว่าพระองค์ต้องการจะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตลอดกาล จึงขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาพระบรมวงศ์องค์อื่นและข้าราชการผู้ใหญ่ที่สมควรเถิด

“คณะรัฐมนตรีจึงประชุมกันเห็นสมควร มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ๓ ท่าน ประกอบเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยมีพระ-

บรมวงศ์องค์หนึ่งเป็นประธาน อีกองค์หนึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการในคณะ และอีก ท่าน หนึ่งเป็น ข้าราชการผู้ ใหญ่ที่มีความรู้ความชำนาญใน ราชการแผ่นดิน

“ในการพิจารณาพระบรมวงศ์ที่สมควรเป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ก็ปรากฏว่าพระบรมวงศ์ส่วนมากในขณะนั้น ได้เสด็จไปประทับอยู่ในต่างประเทศ ภายหลังกรณีทีเรียกว่า “กบฏบวรเดช” ส่วนท่านที่ยังทรงอยู่ในสยาม นอกจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตที่ทรงกรมอยู่องค์หนึ่ง คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอัครนันทกิตติกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ซึ่งเป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ซึ่งนายพันเอกพระยาพหลฯ คู่กันเคยกับท่าน เพราะรับราชการเป็นราชองครักษ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ด้วยกัน ส่วนข้าพเจ้านั้นพระองค์ท่านทรงรู้จักข้าพเจ้าตั้งแต่ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษายุโรป คือครั้งเมื่อพระองค์ท่านตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวิไลยอลงกรณ์ฯ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธรซึ่งเป็นพระภคินีร่วมพระชนก และพระชนนีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลฯ เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงทรงไปรักษาพระองค์ในประเทศฝรั่งเศส เสด็จในกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ได้รับสั่งให้ข้าพเจ้านำพระองค์ท่านที่สถานีรถไฟกรุงเทพฯ หลายครั้ง ข้าพเจ้านับถือท่านมากที่ได้เห็นพระจริยาวัตรเยี่ยงนักประชาธิปไตย ไม่ทรงถือองค์ว่าเป็นเจ้านายที่สูงศักดิ์ บางครั้งทรงลงพระหัตถ์ทำพระกระยาหารที่ครัวเสนาทนต์ด้วยพระองค์เอง ข้าพเจ้ายังจำได้ว่ามีอาหารเสวยบางอย่างที่โอชะซึ่งข้าพเจ้าศึกษาจากพระองค์โดยรับเป็นผู้ซื้ออาหารสดถวายตามที่ทรงวาน แล้วเป็นลูกมือท่านส่วนหนึ่งเท่านั้น

“เมื่อนายพันเอกพระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าไปเฝ้าเสด็จในกรมองค์นั้นเพื่อขอประทานอนุญาตเสนอพระนามท่านต่อสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติเห็นชอบในการตั้งท่านเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านก็ได้ประทานอนุญาต

“ครั้นแล้วพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ราชเลขา นุการในพระองค์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ได้เสด็จมาพบ พ.อ. พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าที่วังปารุสก์วัน ได้ทรงนำเอกสารต่าง ๆ มาให้ พ.อ. พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าพิจารณา พ.อ. พระยาพหล ฯ และข้าพเจ้าเห็นว่าพระองค์ได้ทรงร่วมมือกับรัฐบาลเป็นอย่างดีจึงได้ขอทาบถามท่านที่จะขอเสนอพระนามเป็นผู้สำเร็จราชการอีกองค์หนึ่ง พระองค์ทรงยินดี (ในส่วนของข้าพเจ้านั้น พระองค์ทรงรู้จักข้าพเจ้าตั้งแต่พระองค์ศึกษาในประเทศอังกฤษ และได้มาเยือนปารีสหลายครั้ง ซึ่งได้กรุณาให้ข้าพเจ้าเป็นมัคคุเทศน์ของพระองค์บางครั้ง ข้าพเจ้าเห็นว่าพระองค์ท่านไม่ถือองค์ว่าสูงศักดิ์แต่ทรงบำเพ็ญองค์เยี่ยงนักประชาธิปไตย ต่างกับพวกปลายแถวพระราชวงศ์บางคนที่อวดอ้างเป็นเจ้ายิ่งกว่าหม่อมเจ้า)

“ในส่วนข้าราชการผู้ใหญ่ชั้น คณะรัฐมนตรีเห็นว่า มหาอำมาตย์นายกเจ้าพระยามรราชชาติเสนาสงครามินทร์ ฯ ซึ่งเคยรับราชการเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ในตำแหน่งสำคัญ ๆ อาทิเป็นอุปทูตรักษาการสถานทูตสยามกรุงลอนดอน ระหว่างที่สยามพิพาทกับฝรั่งเศสเมื่อ รศ. ๑๑๒ ต่อมาเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชซึ่งปกครองบริเวณ ๗ หัวเมืองของไทยอิสลามด้วย ต่อมาได้เป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ กระทรวงนครบาล ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาท

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งทรงยกย่องเจ้าพระยามรราชในฐานะพระ-
 อาจารย์ระหว่างทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ ดังปรากฏความพิสดารใน
 สรุปรณบัตรที่พระราชทานบรรดาศักดิ์สูงนั้นแล้ว ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวม
 กระทรวงนครบาลเป็นกระทรวงเดียวกับ กระทรวงมหาดไทย แล้วโปรด-
 เกล้าฯ ให้เจ้าพระยามรราชเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่จัดระบบใหม่
 นี้ ท่านรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อมาจนถึงรัชสมัยของพระบาท-
 สมเด็จพระปกเกล้าฯ แล้วกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่ง ท่านผู้นี้จึงมี
 อานุภาพสูงสุดในบรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ พ.อ. พระยาพหลฯ ขอให้ข้าพเจ้า
 ไปกราบเรียนทาบทามท่าน แต่ข้าพเจ้าขอตัวเกรงว่าจะมีผู้ครหาว่าข้าพเจ้า
 ลำเอียงญาติผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าดังนั้นจึงขอให้ พ.อ. พระยาพหลฯ ทาบ
 ทามท่านเอง เมื่อทาบทามแล้วท่านยินยอมอนุญาตให้เสนอนามท่านต่อสภา
 ผู้แทนราษฎร เพื่อลงมติตั้งท่านเป็นคนหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทน
 พระองค์

“ครั้นเมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบตามข้อเสนอของรัฐบาล
 ให้อัญเชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทรนันทมหิตลเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว
 ต่อมาในวันที่ ๗ มีนาคมนั้นเอง สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบใน
 การตั้งคณะผู้สำเร็จราชการ ประกอบด้วย

พระเจ้ายรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์	ประธาน
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา	ผู้สำเร็จราชการ
มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยามรราช(บันสุ่ม)	ผู้สำเร็จราชการ

(จบเล่มที่ ๑)

“ข่าวที่ทำให้ข้าพเจ้าสลดใจเป็นอันมาก คือ ขณะที่เรือเดินสมุทร “กองค์แวร์เต” ซึ่งข้าพเจ้าโดยสารไปยุโรป เพื่อเจรจาแลกดอกเบี้ยเงินกู้ของรัฐบาลและทาบตามนานาประเทศในการที่จะแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคนั้น ได้เทียบท่าเมือง “บรินดิซี” ประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เพื่อนโดยสารชาวต่างประเทศคนหนึ่งซื้อหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษมาอ่านพบข้อความพาดหัวเรื่องว่า พรินซ์อนุวัตรผู้สำเร็จราชการสยามปลงพระชนม์เอง คนต่างประเทศนั้นจึงเอาหนังสือพิมพ์นั้นมาให้ข้าพเจ้าอ่านดู ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าข่าวนั้นจะเป็นจริง จึงบอกเขาว่าข่าวนั้นไม่น่าเชื่อ เพราะเมื่อก่อนข้าพเจ้าจากสยามก็ได้ไปทูลลาท่าน ไม่เห็นท่านทรงมีพระอาการอย่างใดที่จะทำให้ท่านปลงพระชนม์เอง คนต่างประเทศนั้นตอบว่า ข่าวที่ส่งมาโดยสำนักสื่อข่าวที่เชื่อถือได้นั้นต้องเป็นความจริง ข้าพเจ้าโดยสารเรือลำนั้นต่อไปถึงเมือง “เตรียสท์” เพื่อเยี่ยมอุชู่ต่อเรือที่มิ นายทหารเรือไทยประจำอยู่ แล้วขอเลื่อนการพบมุสโสลินีไว้ก่อนโดยข้าพเจ้ารีบโดยสารรถไฟตรงไปยังเมือง “โลซานน์” เพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและสมเด็จพระอนุชา (รัชกาลที่ ๙) และพระราชชนนี (พระนามขณะนั้น) ข้าพเจ้าขอให้หลวงสิริราชไมตรี ราชเลขาธุการในพระองค์ เอาโทรเลขที่รัฐบาลกราบบังคมทูลมาให้ดู ปรากฏข้อความตามข่าวที่ข้าพเจ้าได้อ่านจากหนังสือพิมพ์ฉบับที่กล่าวแล้ว ไม่มีรายละเอียดว่าปลงพระชนม์ด้วยวิธีใดและเหตุใด ข้าพเจ้าจึงรีบมากรุงปารีสแล้วได้รับรายงานจากนายพันเอกหลวงอุคกุลเดชจรัส ว่าหลวงอุคกุลฯ เองได้เป็นผู้ทำการชันสูตรพระศพเสด็จในกรมหมื่นอนุวัตรฯ ปรากฏว่าพระองค์ทรงใช้

อาวุธปืนปลงพระชนม์เอง โดยทรงอมปากกระบอกปืนไว้ที่พระโอษฐ์ แล้วใช้นิ้วของพระองค์เองลั่นไกกระสุนเจาะเพดานพระโอษฐ์ ทำให้สิ้นพระชนม์ สอบสวนพระชายาและคนในวังได้ความว่าก่อนสิ้นพระชนม์เคยรับสั่งว่า “เวลานี้เราจะทำอะไร แม้แต่กระตักน้ำก็มีคนเขาวัว” ได้ความต่อไปอีกว่ามีเจ้าบางองค์ก่อนขอจดท่านในการเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการ โดยคณะราษฎรสนับสนุน มีคนเขียนบัตรสนเท่ห์ประณามท่านต่างๆ (ถ้ากรมตำรวจยังรักษาสำนวนการสอบสวนไว้ก็อาจเปิดเผยได้แล้ว ในเวลานั้นมีหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ แทบทุกฉบับลงรายละเอียดในการปลงพระชนม์ของเสด็จในกรม แต่ผู้บันทึกในการตะโกนตามโรงภาพยนตร์ยังไม่ปรากฏตัวในสยาม)

“ต่อมาในวันที่ ๒๐ สิงหาคม ปีนั้น คณะรัฐมนตรีจึงเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติเห็นชอบในการตั้งเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน เป็นผู้สำเร็จราชการในตำแหน่งที่ว่างอยู่ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบด้วย คณะผู้สำเร็จราชการต่อจากนั้นจึงประกอบด้วย

พระองค์เจ้าอาทิตย์ ๙	ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ
เจ้าพระยามรราช	ผู้สำเร็จราชการ
เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อ๋ม อินทรโยธิน)	ผู้สำเร็จราชการ

“โดยเฉพาะเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินนั้น ท่านสืบเชื้อสายจากเจ้าฟ้าทองอินทร ซึ่งเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี ท่านมิได้ร่วมในคณะราษฎร แต่บังเอิญในตอนเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านซึ่งออกจากราชการแล้วได้เดินเล่นเวลาเช้าตามปกติ เมื่อ

ท่านเดินมาถึงหน้ากำแพงรั้วเหล็กพระที่นั่งอนันตสมาคม ท่านเห็น พ.อ. พระยาพหลฯ ที่ได้ประกาศยึดอำนาจในนามคณะราษฎรแล้วนั้น กำลังใช้ เหล็กกล้าโซ่ที่ล้อมประตูกำแพงรั้วเหล็กใส่กุญแจเหล็กไว้แน่น ทั้งนี้เพราะ พ.อ. พระยาพหลฯ มีข้อกำยำแข็งแรงนัก เจ้าพระยาพิชเยนทร์จึงเดินเข้าไป ตูพลางท่านก็ปรารภว่า “พวกนั้นมันสามารถ” แล้วท่านก็จากไป ต่อมาเวลา คณะราษฎรมีงานทำบุญท่านก็อุตสาหัสมาร่วมบ่อยๆ ท่านจึงได้รับความนับ ถือจากคณะราษฎร

“ต่อมาเจ้าพระยามรราชได้ถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรยังมี ได้ตั้งซ่อมผู้ใดในตำแหน่งว่าง ฝ่ายญี่ปุ่นที่ขายยึดประเทศไทยตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ นั้น ได้แจ้งต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ขัดขวางไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับไทย จึงขอให้รัฐบาลไทย จัดการให้ ข้าพเจ้า ออกจากรัฐบาลโดยให้ไปอยู่ในตำแหน่งอื่นที่ไม่มีอำนาจ ทางบริหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ให้ พล ต.อ. อุดม เตชจารุส แจ้งแก่ข้าพเจ้าว่าขอให้ข้าพเจ้าลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการคลัง ถ้าข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยก็จะเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ ลงมติแต่งตั้งข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใน ตำแหน่งที่ว่างอยู่ ข้าพเจ้าจึงตกลงยอมให้เสนอชื่อข้าพเจ้าต่อสภา ผู้แทน ราษฎร ตั้ง กล่าวนั้น เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยเนื้อแท้แล้ว ไม่มีภาระมาก จึงช่วยให้ข้าพเจ้ามีเวลาที่จะจัดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเป็น การลับ ซึ่งต่อมามีชื่อว่า “ขบวนการเสรีไทย” และข้าพเจ้าก็จะได้พ้นจาก การอยู่ในรัฐบาลที่ร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่น

“สภาผู้แทนราษฎรลงมติเป็นเอกฉันท์ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๗๕ แล้วข้าพเจ้าได้ปฏิญาณตนต่อสภาผู้แทนราษฎรในการเข้ารับตำแหน่งใหม่ เมื่อวันที่ ๒๓ เดือนเดียวกัน

“ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๗๕ เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรมิได้ตั้งซ่อมผู้ใดแทน คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงเหลือเพียง ๒ คน คือพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาผู้ทรงเป็นประธานและข้าพเจ้า

“ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๗๗ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาลาออกจากตำแหน่ง ด้วยเหตุที่จะกล่าวต่อไปในภายหลัง

“สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคมปีเดียวกันนั้นตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการ ฯ แต่ผู้เดียว

“โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จะทรงบรรลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๗๘ เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกจึงไม่สามารถเสด็จพระราชดำเนินกลับพระนคร และไม่ทรงสามารถตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ ลงมติเมื่อวันที่ ๖ กันยายนปีนั้นตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปจนกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จนิวัติสู่พระนคร

“ข้าพเจ้าก็ได้รับส่งโทรเลขกราบบังคมทูลขอให้เสด็จกลับสู่พระนครโดยตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรจัดเครื่องบินอัญเชิญเสด็จกลับสู่พระนครเพื่อทรงปฏิบัติพระราชภาระของพระองค์ เรื่องนี้มีฝรั่งได้เขียนหนังสือและนำ

สำเนาโทรเลขกราบบังคมทูลของข้าพเจ้ากับพระราชกระแสรับสั่ง พิมพ์ไว้
อย่างละเอียดแล้วอันเป็นการแสดงความบริสุทธิ์ของข้าพเจ้าที่ไม่เห็นยว รัง
ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการไว้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จกลับ
มาถึงพระนครเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ และได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ประกาศพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘
ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอาวุโส”

ในฐานะที่จีนเป็นหนึ่งในประเทศสัมพันธมิตรที่ชนะในสงครามครั้ง
นี้ จีนจึงหวังที่จะเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย และเพื่อยึด
ครองประเทศไทยเป็นการแก้แค้นลัทธิชาตินิยมของจอมพล ป. ที่รังแกข่ม
เหงคนจีนในประเทศไทย ขณะนั้นคนจีนในประเทศไทยก็ได้เตรียมการ
ต้อนรับกองทัพก๊กมินตั๋งกันเป็นการใหญ่ ธงชาติจีนทุกขนาดจากร้านเย็บ
เสื้อผ้าได้ถูกเร่งรีบผลิตออกมานับจำนวนหมื่น ๆ

นายปรีดี พนมยงค์ ได้เขียนเล่าเบื้องหลังประวัติศาสตร์ตอนนั้นไว้
ในหลายบทความของท่าน มีข้อความตอนหนึ่งดังนี้

“ผมขอชี้แจงว่าในระหว่างสงครามต่อต้านญี่ปุ่นนั้น ประเทศสัม-
พันธมิตรอื่น ๆ รวมทั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนเองยอมรับรองว่าจีนมีรัฐบาล
ที่ถูกต้องตามกฎหมายเพียงรัฐบาลเดียวซึ่งตั้งอยู่ที่นครจุงกิง โดยมีเจียงไค-
เช็คเป็นประมุข พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ส่งโจวเอินไหลให้เข้าร่วมในรัฐ
บาลจีนนั้น ในฐานะเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศคน
หนึ่ง และฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนได้เปลี่ยนฐานะกองทัพแดงให้เป็นกองทัพ
ที่ ๘ และกองทัพที่ ๔ ใหม่ของรัฐบาลจีน ส่วนรัฐบาลจีนของหวังจิงไฉ

ที่นานกิงนั้นขบวนการเสรีไทยไม่ติดต่อกับยว ส่วนเขตของบัญชาการสัมพันธมิตรนั้น ในขั้นแรกสัมพันธมิตรได้ตกลงให้เจียงไคเช็คเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดในเขตประเทศจีนและในแหลมอินโดจีน ซึ่งถ้าคงเป็นเช่นนั้นต่อไปแล้วเมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรชนะเจียงไคเช็ค ก็มีอำนาจส่งกองทหารจีนเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยด้วย ต่อมาสัมพันธมิตรได้ตกลงกันตั้งเขตบัญชาการสูงสุดแห่งเอเชียอาคเนย์ภายใต้ลอร์ดหลุยส์เมานท์แบทแตนท์ ส่วนเจียงไคเช็คคงเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดเฉพาะในเขตประเทศจีนเท่านั้น แม้กระนั้นเมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้แล้วเจียงไคเช็คก็ได้เสนอว่าให้ถือเส้นขนานที่ ๑๖ เป็นเขตใต้สุดแบ่งสมรภูมิจีนในประเทศไทยด้วย คือหมายความว่าดินแดนไทยที่อยู่เหนือตั้งแต่อำเภออุ้มผาง อำเภอบางมูลนาก อำเภอบ้านไผ่ อำเภอเสลภูมิ อำเภอเขมราฐ ขึ้นไปนั้นจะต้องอยู่ในเขตที่เจียงไคเช็คส่งกองทหารจีนเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น แต่เมื่อผมได้ทราบข่าวเจตนาของเจียงไคเช็คเช่นนั้นแล้ว จึงได้ติดต่อกับรัฐบาลอเมริกันขอให้ใช้อิทธิพลจัดการให้เจียงไคเช็คส่งกองทหารจีนมาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเฉพาะที่อยู่เหนือเส้นขนานที่ ๑๖ ในประเทศอินโดจีนของฝรั่งเศสเท่านั้น ส่วนทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ขอให้ยอมวางอาวุธแก่ลอร์ดหลุยส์เมานท์แบทแตนท์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรแห่งเอเชียอาคเนย์ ซึ่งส่งทหารอังกฤษมาทำการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเท่าที่จำเป็น แล้วถอนทหารออกไปจากประเทศไทย ประธานาธิบดีทรูแมนจึงได้ออกคำสั่งหมายเลข ๑ ลงวันที่ ๒ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๕ สั่งให้กำลังทหารญี่ปุ่นทั้งหมดในประเทศไทยยอมจำนนแก่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดภาคเอเชียอาคเนย์ ดัง

นั้น คนจีนก็กมิตั้งจำนวนหนึ่งในกรุงเทพฯ เมื่อเห็นกองทัพทหารอังกฤษเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งผิดจากความหวังของพวกเขาที่จะเห็นทหารจีนเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย จึงได้ก่อกรณีที่เรียกกันว่า “เสียพะ” ขึ้น แต่จีนคอมมิวนิสต์บางคนก็ลี้ภัยอยู่ในสยามสมัยนั้น ได้อาสาร่วมมือกับฝ่ายไทย ในการต่อสู้ปราบปรามผู้ก่อกรณี “เสียพะ”

จึงเป็นอันว่าเมืองไทยรอดพ้นจากการที่ทหารจีนกมิตั้ง จะเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นและถือโอกาสให้ทหารจีนเหล่านั้นอยู่ในเมืองไทย ต่อไป โดยข้ออ้างว่าเพื่อความคุ้มครองแก่คนจีนที่อยู่ในประเทศไทยเพราะได้รับความเดือดร้อนจากนโยบายชาตินิยมและแอนตี้จีนของรัฐบาลจอมพล ป. ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลจอมพล ป. ขณะนั้นก็ได้พ้นสภาพไปแล้ว แต่ในเมื่อหมาป่าจะกินลูกแกะแล้วก็ย่อมจะหาข้ออ้างได้เสมอ ถึงแม้ว่าจะเป็นข้ออ้างจากนรกอเวจีก็ตาม แต่ก็ยังเป็นโชคดีของคนไทยและชาติไทยที่ประธานาธิบดีทรูแมนแห่ง สหรัฐอเมริกาที่ได้ใช้ อิทธิพลยับยั้ง กองทัพ ของเจียงไคเช็คไม่ให้ล้วงล้ำเข้ามาในประเทศไทยตามคำขอร้องของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าใหญ่เสรีไทยในขณะนั้น

สำหรับทางค่านอังกฤษนั้นก็กำลังแสดงที่ทำไมเชื่อถือในคุณค่า ของ ขบวนการเสรีไทย กล่าวคือการทำให้อาวุธยุทโธปกรณ์ลงมาให้เสรีไทยในประเทศนั้น จะมีจำนวนพลพรรคเสรีไทยมากเท่ากับอาวุธที่เขาทิ้งลงมาให้หรือไม่ และอาวุธเหล่านั้นจะคงมีอยู่หรือเปล่านั้นก็ยังไม่เป็นที่สงสัยอยู่ บ้างก็สงสัยว่าไทยเราจะตบตาเขามากกว่า ^{ขึ้น} ทั้งนี้เพื่อถือโอกาสเข้าครอบครอง

ประเทศไทยเป็นอาณานิคมตามนโยบายจักรวรรดินิยมแผนใหม่ ของเขาต่อไป ทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติการของขบวนการเสรีไทยในการให้ความร่วมมือกับสัมพันธมิตร และในการบ่อนทำลายกองทัพญี่ปุ่นด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้นได้เป็นที่ยอมรับนับถือของสัมพันธมิตรเป็นอย่างมากในความร่วมมืออย่างจริงจังของขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่นครั้งนี้ ก็ถึงกับตั้งนามแฝงให้นายปรีดีว่า Ruth (รูธ) ที่แผลงมาจากคำว่า Truth (ทรูธ) หมายถึงความจริง ความซื่อสัตย์ ดังที่ พล.อ. ทวี จุลละทรัพย์ ได้กล่าวไว้ในข้อเขียนของเขา ซึ่งก็เป็นการยอมรับนับถือในความจริงใจในความซื่อสัตย์สุจริต ของนายปรีดี ผู้นำแห่งขบวนการนั้น

เพื่อแสดงให้เห็นว่านาม Ruth ที่สัมพันธมิตรตั้งให้นายปรีดีนั้นเป็น Truth ที่มีความหมายอยู่ในตัวเองอย่างเด่นชัดไม่เปลี่ยนแปลง คือมีความจริง ความซื่อสัตย์ และเพื่อเป็นการเดินแต่ঁมคูกทางการเมืองเพื่อความยอมรับนับถือของอังกฤษว่าคนไทยและชาติไทยพร้อมที่จะเสียสละ เพื่อรักษาสันติสุขของโลกและความยุติธรรม ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าใหญ่เสรีไทย จึงได้จัดให้มีการสวนสนามพลพรรคเสรีไทยขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๘ พลพรรคเสรีไทยจากทั่วประเทศจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนพร้อมด้วยอาวุธยุทโธปกรณ์ครบมือ ได้เดินสวนสนามจากท้องสนามหลวงผ่านอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ท่ามกลางสายตาของนายทหารชั้นผู้ใหญ่อังกฤษอเมริกาที่ได้รับเชิญมาเป็นสักขี โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธานในการสวนสนามครั้งนี้ นายปรีดีได้กล่าวคำปราศรัยต้อนรับพลพรรคเสรีไทยมีข้อความดังนี้

“ท่านผู้ร่วมงานขบวนการเสรีไทยทั้งหลาย การร่วมมือกระทำงานเพื่อ
 รับใช้ชาติประเทศในคราวนี้ มิได้ก่อตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมือง แต่
 เป็นการร่วมงานประกอบกิจเพื่อให้ประเทศชาติได้กลับคืนสู่สถานะก่อนวัน
 ที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ แม้ว่าการดำเนินงานจะได้จัดให้มีองค์การบริหาร
 หรือกองบัญชาการสำนักงานหรือสาขาใด ๆ ขึ้น ก็เพื่อความจำเป็นที่จะให้
 งานนี้มีระเบียบอันนำมาซึ่งวินัยและสมรรถภาพ สมาคมซึ่งมีสมาชิกน้อย
 กว่าผู้ร่วมงานคราวนี้ต้องมีกรรมการฉันทันใด ผู้ร่วมงานคราวนี้ซึ่งมีจำนวน
 มาก ก็ยังจำต้องมีองค์การบัญชาการฉันทันนั้น เมื่อองค์การรับใช้ชาติจำเป็น
 ที่จะต้องมีขึ้นดังกล่าวแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องมีนามสำหรับใช้ในการนี้
 หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แทนของประชาชนชาว
 ไทยอยู่ในต่างประเทศได้รับความรับรองตลอดมา ก็ต้องมีความจำเป็นที่จะ
 ต้องเรียกองค์การและผู้ร่วมงานในต่างประเทศว่า “เสรีไทย” เพราะเวลา
 นั้นต่างประเทศเข้าใจว่าประเทศไทย อยู่ภายใต้ความครอบครองของญี่ปุ่น
 ความหมายก็คือไทยที่เป็นเสรีไทยหรือคนไทยทั้งหลายที่ต้องการ ให้ประเทศ
 ชาติของตนเป็นอิสระ ทั้งนี้เพื่อให้ต่างประเทศรับรองการกระทำของผู้ที่
 อยู่ในต่างประเทศ หากใช้คณะหรือพรรคการเมืองไม่ ส่วนองค์การต่อต้าน
 ภายในประเทศนั้น ในชั้นเดิมไม่มีชื่อเรียกองค์การว่าอย่างใด การชักชวน
 ให้ร่วมงานตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ เป็นต้นมา ก็ชักชวนกันเพื่อ
 ต่อต้านญี่ปุ่นให้พ้นไปจากประเทศ และเมื่อองค์การภายในและภายนอก
 ประเทศได้ติดต่อกันแล้ว ในชั้นหลังสาส์นที่เจ้าหน้าที่ต่างประเทศมีมายัง
 ข้าพเจ้า เรียกขานองค์การที่เราร่วมงานระหว่างคนไทยทั้งภายในและภายใน

นอกนั้น Free Thai Movement หรือขบวนการเสรีไทย เป็นนามสมญาที่ควรยอมรับ ข้าพเจ้าก็ได้อธิบายเอาไว้แล้วแต่ตอบกับต่างประเทศ โดยใช้นามองค์การว่าขบวนการเสรีไทย ซึ่งเราทั้งหลายก็จะเห็นได้ชัดดีกว่า ไม่ใช่เรื่องคณะกรรมการเมือง

วัตถุประสงค์ของเราทำงานคราวนี้มีจำกัดตั้งกล่าวแล้วและมีเงื่อนไขเวลาสุดสิ้น กล่าวคือสภาพการณ์เรียบร้อยแล้วองค์การเหล่านี้ก็จะเลิก และสิ่งซึ่งจะเหลืออยู่ในความทรงจำของเราทั้งหลายก็คือมิตรภาพ อันดี ในทางส่วนตัวที่เราได้ร่วมกันรับใช้ประเทศชาติ โดยปราศจากความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพองค์การเหล่านี้ให้เป็นคณะหรือพรรคการเมือง และเพราะเหตุที่การกระทำคราวนี้เป็นการสนองคุณประเทศชาติ ผู้ใดจะรับราชการตำแหน่งใดหรือไม่นั้น จึงเป็นไปตามความสามารถตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนเหมือนดังคนไทยอื่นทั้งหลาย เราพึงพอใจด้วยความระลึกและความภูมิใจว่าเราได้ปฏิบัติหน้าที่ที่เกิดมาเป็นคนไทย จริ่งอยู่ในระหว่างเสาะแสวงหาให้สภาพของประเทศไทยกลับเข้าสู่ฐานะเดิม ได้มีผู้ร่วมงานคราวนี้บางคนรับตำแหน่งในราชการ แต่ทั้งนี้ขอให้เข้าใจว่าบุคคลเหล่านี้เข้ารับหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายโดยพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติ หรือนัยหนึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งเพื่อจัดการเรื่องที่ยังเกี่ยวพันอยู่กับนานาประเทศให้เสร็จสิ้นไปเท่านั้นหาใช่เป็นการเอาตำแหน่งราชการมาเป็นรางวัลไม่

ผู้ที่ได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าคราวนี้ ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติและเสียสละอุทิศชีวิตเป็นชาติพลีมิได้ถือว่าเป็นผู้กษัตริย์ การกษัตริย์เป็นการกระทำของคนไทยทั้งประเทศ ซึ่งแม้ผู้ไม่ได้ร่วมมองการณ์โดยตรงก็ยังมีส่วน

ประมาณ ๑๗ ล้านคนที่ได้กระทำโดยอิสระของตนในการต่อต้านด้วยวิถีทางที่เขาเหล่านั้นสามารถทำ หรือเอากำลังใจช่วยขับไล่ให้ญี่ปุ่นพ้นไปจากประเทศโดยเร็วก็มี หรือแม้แต่คนไทยที่หนึ่งอยู่โดยไม่ทำการขัดขวางผู้ต่อต้านญี่ปุ่นหรือผู้รับใช้ชาติ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ผู้รับใช้ชาติทำการได้สะดวกเป็นต้น คนไทยทั้งปวงเหล่านั้นทุกๆ คนร่วมกันทำการกู้ชาติของตนด้วยทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่คอยขัดขวางการต่อต้านของผู้รับใช้ชาติ จะเป็นโดยทางกายทางวาจาหรือทางใจนั้นมีบ้างเล็กน้อยเป็นธรรมดา แต่เขาเหล่านั้น โดยทางพฤตินัยไม่ใช่คนไทย เพราะการกระทำของเขาเหล่านั้นไม่ใช่การกระทำของคนที่เป็นไทย เขามีสัญชาติไทยแต่เพียงนิตินัยคือเป็นคนไทยเพราะกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงกล่าวได้ในนามของเพื่อนร่วมตายทั้งหลายว่าราษฎรทั้งปวงประมาณ ๑๗ ล้านคนที่เป็นคนไทยทั้งโดยทางนิตินัยและพฤตินัยนั้นเองเป็นผู้ชาติไทย ฉะนั้นผู้ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องขอขอบคุณอย่างยิ่งก่อนอื่น ก็คือคนไทยทั้งปวงนี้

ในส่วนผู้ที่ร่วมงานกับข้าพเจ้าในการรับใช้ชาติ ข้าพเจ้าขอขอบใจคนไทยในสหรัฐอเมริกา คนไทยในอังกฤษ คนไทยในจักรภาพของอังกฤษและคนไทยในประเทศจีน ผู้ที่ได้ช่วยเหลือกิจการอยู่ในต่างประเทศจนสันติภาพได้กลับคืนมา

ส่วนภายในประเทศ ข้าพเจ้าขอขอบใจหัวหน้าผู้ใหญ่ในกองบัญชาการทุกท่าน ซึ่งได้เป็นหัวหน้าบัญชาการในการต่อต้านให้ดำเนินไปได้ด้วยดี และขอให้ท่านได้สำนึกถึงวีระกรรมของเพื่อนร่วมตายซึ่งต้องเสียชีวิตใน

การปฏิบัติหน้าที่ครั้ง^๕นี้ คือนายกำจัต พลางกูร นายการเวก ศรีวิจารณ์ และ นายสมพงษ์ ศัลยพงษ์ ชีวิตเขาสิ้นไปเพื่อได้มาซึ่งเอกราชและความคงอยู่ของชาติไทย ซึ่งชาวไทยไม่ควรลืม ข้าพเจ้าขอขอบคุณคนไทยทั้งปวงที่เป็นผู้รักษาชาติไทยในสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้^๕อีกครั้งหนึ่ง”

ก่อนหน้าที่จะมีการสวนสนามของขบวนการเสรีไทย ในวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๘ นั้น รัฐบาลไทยได้ประกาศยืนยันต่อชาวโลกในทันทีทันใดที่สงครามยุติว่าการประกาศสงครามของรัฐบาล จอมพล ป. ต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเป็นการขัดกับเจตนารมณ์ของประชาชนคนไทยทั้งชาติ และยิ่งกว่านั้นภายในคำประกาศสงครามนั้นเองก็เป็นโมฆะอยู่ในตัวของคำประกาศนั้นแล้ว เพราะว่ามีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ลงนามในประกาศสงครามนั้นมีอยู่เพียง ๒ ท่าน แต่กลับประกาศว่าสามท่าน ซึ่งไม่ตรงต่อความเป็นจริง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ไม่ได้ร่วมลงนามในเอกสารประกาศสงครามฉบับนั้น แต่กลับถูกแอบอ้างชื่อเสมือนหนึ่งร่วมลงนามด้วยนั้นคือนายปรีดี พนมยงค์

คำประกาศดังกล่าวเรียกว่า “**ประกาศสันติภาพ**” ซึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ที่มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงผู้เดียว โดย นายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีสั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรีและนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีได้นำไปอ่านในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ ๑๖ สิงหาคม นั้นเองและก็ได้ได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรเป็นเอกฉันท์ ข้อความในคำประกาศสันติภาพมีดังนี้

“โดยที่ประเทศไทยได้เคยถือนโยบายอันแน่วแน่ที่จะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและจะต่อสู้การรุกรานของต่างประเทศทุกวิถีทาง ดังปรากฏเห็นได้ชัดจากการที่ได้มีกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๔ อยู่แล้วนั้น ความจำนงอันแน่วแน่ดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วในเมื่อญี่ปุ่นได้ยাত্রาทัพเข้า ใน ดินแดน ประเทศไทยในวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ โดยมีการต่อสู้การรุกรานทุกแห่ง และทหาร ตำรวจ ประชาชนพลเมืองได้เสียชีวิตไปในการนี้เป็นอย่างมาก

เหตุการณ์อันปรากฏเป็นสักขีพยานนี้ ได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าการประกาศสงครามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ตลอดจนการกระทำทั้งหลายซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และฝ่าฝืนขึ้นขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และกฎหมายบ้านเมืองประชาชนชาวไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือสนับสนุนสหประชาชาติผู้รักที่จะให้มีสันติภาพในโลกนี้ ได้กระทำการทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือสหประชาชาติ ดังที่สหประชาชาติยอมรับอยู่แล้วทั้งนี้เป็นการแสดงเจตจำนงของประชาชนชาวไทยอีกครั้งหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยต่อการประกาศ สงครามและการ กระทำอัน เป็นปฏิปักษ์ ต่อ สหประชาชาติ ดังกล่าวมาแล้ว

บัดนี้ ประเทศไทยญี่ปุ่นได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ จีน และสหภาพโซเวียต ซึ่งได้กระทำ ณ นครปอตสดัม

แล้ว สันติภาพจึงกลับคืนมาสู่ประเทศไทย อันเป็นความประสงค์ของประชาชนชาวไทย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธไมตรีอันดีอันเคยมีมากับสหประชาชาติ เมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้

บรรดาดินแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ รัฐกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส เชียงตุงและเมืองพานั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้ดินแดนเหล่านั้น และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบในเมื่อบริเตนใหญ่พร้อมที่จะรับมอบไป

ส่วนบรรดาบทกฎหมายอื่น ๆ ใด อันมีผลเป็นปฏิบัตย์ต่อสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ และเครือจักรวรรดิก็จะได้พิจารณายกเลิกไปในภายหน้า บรรดาความเสียหายอย่างใด ๆ จากกฎหมายเหล่านั้น ก็จะได้รับชดใช้โดยชอบธรรม

ในที่สุดนี้ ขอให้ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ตลอดจนชาวต่างด้าวซึ่งอยู่ในราชอาณาจักรไทย จงตั้งอยู่ในความสงบ และไม่กระทำการใดๆ อันจะเป็นการก่อกวนความสงบเรียบร้อย พึงยึดมั่นในอุดมคติ ซึ่งได้วางไว้ในข้อตกลงของสหประชาชาติ ณ นครซานฟรานซิสโก

ประกาศ ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ เป็นปีที่ ๑๒
ในรัชกาลปัจจุบัน”

ต่อมาในวันที่ ๒๐ สิงหาคม นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีที่
สืบท่อจากจอมพล ป. ในระหว่างสงคราม ได้กราบถวายบังคมลาออกจาก
ตำแหน่ง เพื่อให้ผู้ที่มีความเหมาะสมในอันที่จะยังมีมิตรภาพและดำเนินการ
เจรจากับสหประชาชาติ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบไป

เมื่อนายควง อภัยวงศ์ ลาออกแล้ว ต่อมาในวันที่ ๒๒ สิงหาคม
๒๔๘๘ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้เชิญประธาน
สภาผู้แทนราษฎรไปพบ ณ ทำเนียบท่าช้างวังหน้า ซึ่งแจ้งให้ทราบว่าเป็น
สถานการณ์เช่นนี้ ผู้ที่สมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อเจรจากับ
สัมพันธมิตร ควรจะเป็นหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทย
นอกประเทศ แต่โดยเหตุที่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ยังไม่เดินทางเข้า
มาในประเทศไทย เพราะยังมีภาระที่จะต้องติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรในต่าง-
ประเทศ จึงเห็นควรจะให้ นายทวี บุญยเกตุ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
เพราะมี กรณีรีบด่วน จะต้องเจรจากับ ฝ่ายสัมพันธมิตร ใน ระยะเวลาอัน จะได้
สะดวกยิ่งขึ้น

ดังนั้นในวันที่ ๒๓ สิงหาคม ประธานสภา จึงได้นัดประชุมสภา
ผู้แทนราษฎรเป็นการภายใน แจ้งเหตุผลตามที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระ-
องค์ได้ชี้แจงให้ทราบ ซึ่งที่ประชุมภายในของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ใน
วันนั้นเห็นชอบด้วย ครั้นแล้วประธานสภาจึงได้เสนอ นายทวี บุญยเกตุ
เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพื่อลงนามต่อไปตาม

ระเบียบ และกรีนแล้วจึงไป
เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่

ตั้งนายทวี บุณยเกตุ

๖๘

ต่อมาอีก ๖ วัน คิซ... นายกรัฐมนตรี
ประชุมปรึกษาเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จะทรงบรร
ลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน แต่เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก
ไม่สามารถจะเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทยได้ในทันที จึง
ไม่สามารถที่จะทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในครั้งนี้ได้
ด้วยพระองค์เอง ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติตั้งให้ นาย
ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปจน
กว่าจะได้เสด็จพระราชดำเนินกลับมาถึงพระนคร

รัฐบาลของนายทวี บุณยเกตุ บริหารราชการแผ่นดินอยู่เป็นเวลา
๑๗ วัน คือตั้งแต่วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๔๘๘ ถึงวันที่ ๑๗ กันยายน
๒๔๘๘ และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อดีตเอกอัครราชทูตไทยก็ได้เข้า
รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไปตามที่นายปรีดีได้ตกลงกับประธานสภา
ผู้แทนราษฎรไว้แล้ว

งานสำคัญในรัฐบาลชุดนี้คือ ตราพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม
เมื่อ ๘ ตุลาคม ๒๔... ในเครื่องแสดงให้เห็น
ถึงอำนาจอธิปไตย... สามารถคุ้มครองจอม-
พล ป. และคณะ... ครามของสัมพันธมิตร
และผลสุดท้ายจอมพล ป. และคณะก็รอดพ้นจากการถูกแขวนคอมาได้
และได้รับอภัยโทษอีกครั้งหนึ่งในที่สุด